Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԼԼՈ
1980

1900

1999

ԶԱՏԻԿ

կամ

ՆԱԽԱՍԱՀՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

1646

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

— 1867 —

41980-ш

28. 1987

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՎՕԼԴԷՐԻ գործերէն Զատիկ, Միքրօ-Մեկաս, Ճերմակ ու Սեւ եւ Ժանօ ու Քօլէն անուն վէպերը, զոր ասկից գրեթէ տասներկու տարի յառաջ թարգմաներ եւ հետզհետէ Մասիս լրագրին միջոցաւ իբր բանասիրական հրատարակեր էի, ամփոփելով՝ այս անգամ 'ի լոյս կ'ընծայեմ: Այս վէպերը չեն նմանիր բնաւ այն սիրայօղ եւ տարօրէն վիպային գրութիւններուն՝ որով դարուս եւրոպական գրականութիւնը լի է եւ որոց այնքան ծարաւի է, առանց ընտրութեան, մեր անփորձ երիտասարդութիւնը:

Զատիկ՝ թէեւ բնական եւ պարզ պատմութիւն մ'է, իմաստասիրական ոգի մ'ունի, ինչպէս հեղինակին բոլոր երկասիրութիւնները: Ամեն գլուխ իր մէջ կը պարունակէ հաւատալի եւ ամփոփ խրատութիւն մը, բարուց եւ կրից նկարագիր մը, դաս մը, խրատ մը՝ որ առ հասարակ ընկերութեան ամեն վիճակի մարդերու կրնան պատկանիլ, վասն զի ճշմարտութեան եւ սրտի գիտակցութեան վրայ հիմնուած են: Զատիկ ոչ երեւակայութիւն կը բորբոքէ եւ ոչ զարմանք կը շարժէ. մէն մի տողը խորհրդածութեան կը դրդէ. եւ այն գիրքը որ խորհելու նիւթ կ'ընծայէ, ինքնին ընտիր է, եւ ընթերցողը միշտ բան կ'ուսնի ոչ իբր անփետուր թութակ, այլ իբր բնական էակ:

Արդարեւ Զատիկին պատմական մասը արեւելեան դէմք ունի եւ արաբացի գրութիւններէ առնուած է, սակայն հիւսուածքը այնպիսի նոր, իմաստալից ու նուրբ ոճերով կը փայլի՝ որ մինակ մէջի անունները եւ քանի մը պարագաներ ասիական գոյնը պահած են:

Զատիկ մէկ հատիկ է իր տեսակին եւ հեղինակին միւս գործերուն մէջ, իբրեւ գեղեցիկ գոհար մը՝ որ թարգմանուելով թերեւս իր բնատիպ փայլուն ջուրը փոխած է, կը ներկայի այն մերաղնէից որ բանականը եւ օգտակարը աւելի վեր կը դասեն, քան հիւանդ եւ մոլար երեւակայութեան մը դրաւոր ծնունդը, եւ մարգարիտը գարիի մը հատին չեն փոխանակեր։

Աստանօր բոլորովին աւելորդ կը համարիմ հեղինակին վրայ խօսք մը ըսել։ Քաջ գիտեմ որ Վոլդէրին անունը ընդհանրապէս մեր Ազգին մէջ անհաւատի համանուն է։ Նա որ ԺԸրդ դարուն գրականութեան վեհապետը, ժամանակիս մտաւորական յեղափոխութեան եւ յառաջադիմութեան պարագլուխն եղած է, մինչեւ ցարդ յետադէմներէն կ'ամբաստանուի իբրեւ ամբարիշտ մը, անկրօն հրէշ մը։ Տկար գրչիս չէ ինկած այս անիրաւ կարծիքը ջրել։ Պատմութիւնը արդէն անոր վրէժը լուծած է։ Վոլդէր արդէն իր բարձր պաշտօնը կատարած, իր ազդեցութիւնը դադրած գործ եղած է, եւ իր գաղափարները որոց ներգործութենէ զերծ չեն նոյն իսկ իր թշնամիները, ռամկացած են։

Յուսամ որ առաջին անգամ Վոլդէրին այս քանի մը մանր գործերը հայերու առջեւ դնելը յանդգնութիւն չի համարուիր, քանի որ շատերը այս հանճարին անունը լսած բայց անոր գործը չեն տեսած։

Այս փոքր աշխատութեանս վարձքը գտած պիտի համարիմ, եթէ ուշիմ ընթերցողը Զատիկին ըսած հետեւեալ խօսքին կարեւորութիւնը եւ ճշմարտութիւնը զգայ Զատկին նկատմամբ։ «Գիրք մ'է այս որ քան զերեւոյթն աւելի բան կը յայտնէ»։

Մ. Մ.

ՈՒՂԵՐՁ

ՁԱՏԻԿ ԱՌ ՇԻՐԱՀ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ

Ո՛ դու, աչքի հրապոյր, սրտի տագնապ, մըտքի լոյս, քու ոտիդ փոշին չը պիտի համբուրեմ, վասն զի բնաւ գետինը չես կոխեր, եւ կամ լանջորի չալերու եւ վարդերու վրայ կը ճեմես։ Ահա հին իմաստունի մը գործին թարգմանութիւնը քեզի կը նուիրեմ, իմաստուն մը, որ բարեբաղդաբար պարապ ըլլալուն Զատկին պատմութիւնը շարադրելով զուարճալի ժամեր անցուց, այնպիսի գիրք մ'է այս, որ քան զերեւոյթն աւելի բան կը յայտնէ։ Կ'աղաչեմ, կարդա եւ դատէ։ Թէեւ գարնանային հասակիդ մէջ կը գտնուիս, թէեւ ո՛ր կողմը դառնաս խնդալու առիթ ունիս, թէեւ գեղանի ես եւ գեղեցկութիւնդ նոր փայլ կ'առնայ մտային ձիրքովդ, թէեւ օրն 'ի բուն գովեստ կը լսես եւ այս պատճառաւ չեմ զարմանար եթէ խելքդ միտքդ թռցունես, սակայն զարմանքը այն է որ դարձեալ խեղճ ես, ճաշակ ունիս եւ մեր մօրուսաւոր եւ խոյրաւոր ճգնաւորներէն աւելի աղէկ կ'իմաստասիրես։ Խոհամիտ ես, այլ ոչ կասկածոտ, անուշ՝ առանց տկարութեան։ Բարեսիրտ ընտրանօք եւ թշնամի չունիս։ Բանսարկութեամբ ուրիշի վրայ չես ծիծաղիր. ոչ դէշ կը խօսիս եւ ոչ կը գործես, թէ եւ ամէն բան ընելու շատ դիւրութիւն ունիս։ Մէկ խօսքով քու հոգիդ գեղեցկութեանդ պէս միշտ մաքուր եւ անարատ երեւցած է ինձ։ Մանաւանդ գիտելով որ դու իմաստասիրութեան ճաշակ ունիս

մատծեցի որ մեծ ախորժանօք պիտի կարդաս այս գրքոյկս ։

Նախ՝ բնագիրը քաղդէական լեզուով գրուեցաւ, որ մեզի անիմանալի է․ վերջը անուանի Ուլուպէյ Թագաւորին զուարճութեան համար արաբերէն լեզուի թարգմանուեցաւ ։ Այն ատենները Արաբները եւ Պարսիկները Հազար ու Մէկ Գիշերներ, Հազար ու Մէկ օրեր անուն վիպասանութիւնները շարադրելու սկսեր էին ։ Սակայն Ուլուպէյ քան զամենը Զատիկը կարդալէն կ'ախորժէր, բամբիշները աւելի համ կ'առնէին Հազար ու Մէկ Գիշերներէն ։ Երբեմն Ուլուպէյ կը հարցնէր անոնց թէ ինչպէս կը հաւնին այն անիմաստ եւ անչափ վէպերը ։ Նոյն իսկ անիմաստ բաներ ըլլալուն կը հաւնինք կըսէին ։

Իսկ դու, ազնուական իշխանուհի, քաջայոյս եմ որ անոնց չես նմանիր եւ Ուլուպէյին օրինակին կը հետեւիս․ յուսամ նաեւ որ, երբ Հազար ու Մէկ Գիշերներու չափ տաղտկալի եւ անչափ խօսակցութիւնները զքեզ ձանձրացնեն, Զատիկը ձեռքդ կ'առնուս եւ քանի մը վայրկեան քեզի հետ բանադատելու պատիւը կ'ունենամ ։ Եթէ դու Սկէնտէր, Փիլիպպոսի որդւոյն Թալէոդրոսի օրովը, կամ Սուլէյմանի ժամանակը Սապա Թագուհի մը ծնած ըլլայիր, աներկմիտ եմ որ այս երեք Թագաւորները քեզի այցելութեան կու գային ։

Կը մաղթեմ յերկնային զօրութենէ, որ քու բերկրութիւններդ անխառն, գեղեցկութիւնդ մշտատեւ եւ երջանկութիւնդ անսահման պահէ պահպանէ ։

Յամ Հիճրէթի 837 Շէվվալ 18 ։

ՍԱԱՏԻ

ԶԱՏԻԿ

ԿԱՄ

ՆԱԽԱՍԱՀՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՄԻԱԿԱՆԻ

—

Մօապտար *թագաւորին օրովը Բաբելոն քաղաքը Զատիկ անուն պատանի մը կար՝ որուն բնածին գեղեցիկ բնաւորութիւնը դաստիարակութեամբ զօրացած էր ։ Թէև հարուստ էր նաև դեռահասակ , սակայն իր կրից կ'իշխէր ։ Կեղծել չէր գիտեր , միշտ իրաւունքը իր կողմը տաշելու չէր ելներ և մարդկային տկարութիւններու ներողամիտ էր ։ Ամեն մարդ կը զարմանար թէ ինչու համար այնչափ խելք ունենալովը չէր հեգներ և չէր թշնամաներ այն տարտամ խեցբեկ և չփոթ զրոյցները , այն դժպհի քուլթիւնները , այն ոգէտ դատումները , այն լպիրշ կատակները , այն ունայն խօսքերու որոտումը , զոր Բաբելացիք խօսակցութիւն կ'անուանէին ։ Զատիկ Զրադաշտին առաջին գրոյն մէջ ուսած էր որ ինքնասիրութիւնը հովալիր փամփուշտ մ'է , ուսկից մրրիկներ դուրս կ'ելնեն երբոր անոր վրայ փոքրիկ ծակ մը բաց-*

ու։ Մանաւանդ նա չէր պարծենար կիները կ'արհամարհեմ կամ կը հրապուրեմ ըսելով։ Առատասիրտ էր և մինչև ապաշնորհ մարդկան բարիք ընելու չէր վարաներ, Զրադաշտին այս պատուէրին համեմատ թէ՝ երբ կերակուր ուտես, տուր նաև շուներուն որ ուտեն, թէև քեզ խածնելու համար հաչեն։ Զատիկ ըստ կարի իմաստուն էր, վասն զի միշտ իմաստուններու հետ կը տեսնուէր։ Հին Քաղդէացւոց գիտութիւններու վարժ ըլլալով՝ բնագիտական սկզբունքի հմուտ էր, որչափ որ այն ժամանակ գիտէին. իսկ բնազանցութեան տեղեակ էր, որչափ որ ամեն դարու մարդիկ գիտցած են, այսինքն, շատ քիչ բան։ Իր ժամանակին նոր փիլիսոփայութեան հակառակ՝ հաստատ համոզուած էր որ տարին երեք հարիւր վաթսունը հինգ օր ու քառորդ մ'է և թէ արեգակը տիեզերքին կեդրոնը կը գտնուի։ Երբոր մոգպետները նախատական դոռոզութեամբ անոր կըսէին թէ վատ զգացումներու տէր է, այն պատճառաւ որ տէրութեան թշնամի կը համարուի ան մարդը որ կը հաւատայ թէ արեւը իր առանցքին վրայ կը դառնայ և կը պնդէ թէ տարին տասն ու երկու ամիս է. Զատիկ առանց բարկանալու և արհամարհելու լռութեամբ մտիկ կընէր։

Զատիկ շատ հարստութիւն, հետևաբար շատ բարեկամներ ունենալով, միանգամայն մարմնով առողջ, դէմքով վայելուչ, մտօք արդար և կորովի, սրտով անկեղծ և ազնիւ ըլլա-

լով կարծեց թէ աշխարհիս մէջ երջանիկ կըր-
նայ ապրիլ։ Շէմիր անուն աղջկան հետ պիտի
կարգուէր, որ գեղեցկութեամբն, ազնուակա-
նութեամբը և հարստութեամբը Բաբելոնի մէջ
առաջինն էր։ Պատանին հաստատ և առաքի-
նի սիրով կապուեր էր անոր, և Շէմիր սրտա-
գին կը սիրէր զանի։ Արդէն իրենց միութեան
ցանկալի ժամուն կը մօտենային, երբոր օր մը
'ի միասին քաղքէն դուրս Եփրատայ եզերքը
զարդարող արմաւենեաց շուքին տակ ման գա-
լու ելած ըլլալով՝ յանկարծ տեսան հեռուէն
սուրերով և նետերով զինեալ երկու մարդիկ
որ դէպ իրենց կողմը կը վազեն։ Այս զօրական-
ները Օրխան անունով երիտասարդին արբան-
եակներն էին, որ Պաշտօնակալի մը եղբօրոր-
դին ըլլալով՝ հօրեղբօրը շողոքորթները համո-
զեր էին զինքը թէ ինչ որ ընէ իրեն ներելի է։
Այս երիտասարդը՝ Զատկին ոչ շնորհալի կեր-
քերն ունէր և ոչ առաքինութիւնները, բայց
ինքզինքը քան զայն գերազանց կարծելով՝ կը
զայրանար որ ինչու համար Շէմիր օրիորդը զա-
նի իրմէ նախապատիւ բռներ է։ Այս նախա-
ռութենէ ծագած նախանձը իրեն այնպէս կար-
ծել տուաւ թէ զՇէմիրը մոլեգին կը սիրէ։
Ուստի միտքը դրաւ զանի յափշտակել. եղու-
զակներ հանեց որ եկան օրիորդը բռնեցին և
իրենց բուռն կատաղութեան ժամանակ այս
սիրուն էակին արիւնը թափեցին, որուն աղէ-
տալի տեսքը Հիմալայաներուն վագրներն ան-
գամ կրնար 'ի գութ շարժել։ Անոր ճիչն ու

հեծութիւնը օդը կը հնչեցնէր ։ « Սիրական ամուսինս , կը գոչէր . ո՜հ , ինչո՛ւ զիս սիրելոյս քովէն կը քաշեն կը տանին » ։ Խեղճը իր վանգին չէր նայեր , այլ միայն իր սիրելի Ջանիկը կը մտածէր ։ Իսկ պատանին նոյն պահուն արիութեամբ և սիրով բորբոքած , իր բոլոր զօրութեամբը Շէմիրը կը պաշտպանէր և միայն իր երկու սպասաւորներուն օգնութեամբը ելուզակները փախուց և զօրիորդը տունը բերաւ չնչասպառ և արիւնլուայ ։ Աղջիկը աչքը բանալով իր ազատիչը տեսաւ ու ըսաւ . « Ո՛վ Ջանիկ , քեզ մինչեւ հիմա իբրեւ ամուսին կը սիրէի , այսուհետեւ պիտի սիրեմ զքեզ իբրեւ կենացս և պատուոյս տէրը » ։ Անհնար է նկարագրել Շէմիրին սրտին անսահման երախտագիտութիւնը . երբէք անոր զմայլելի բերնին նման բերան մը այնպիսի սիրաշունչ լեզուաւ աւելի գորովական զգացումներ յայտնած չունէր , որոնք մեծագոյն բարերարութեան , ամենաքաղցր ցնծութեան և օրինաւոր սիրոյ սրտաբուղխ արդասիքն էին . Օրիորդին առած վէրքը թեթեւ էր և շուտ մը բուժ գտաւ . բայց Ջանիկինը աւելի վտանգաւոր կ՚երեւէր , վասն զի նետն աչքին մօտ խորունկ վէրք մը բացեր էր ։ Շէմիր իւր սիրականին բժշկութեան համար կ՚աղօթէր անդադար և գիշեր ցերեկ կուլար ։ Անհամբեր կ՚սպասէր որ օր առաջ Ջանիկին աչքը բացուելով՝ իւր նայուածքը վայելէ , բայց յանկարծ վիրաւոր աչքին վրայ պալար մը ելնելով մեծ վախ պատճառեց ։ Իսկոյն մինչեւ

Մեմֆիս մարդ խրկեցին որ Հերմէս բժիշկը կանչէ ։ Հերմէս բազմաթիւ սպասաւորներով Բաբելոն հասաւ, հիւանդը քննեց և յայտնեց թէ Զատիկ աչքը պիտի կորուսանէ․ այս դժբաղդութիւնը ո՛ր օր ու ո՛ր ժամ հասնելիքն անգամ գուշակեց ։ Թէ որ՝ ըսաւ․ աջ ակնին վըրայ ըլլար պալարը թերեւս բժշկէի, բայց ձախ կողմինը անբուժելի է․ բոլոր Բաբելոն Զատկին չարաբաղդութեան վրայ ցաւելով, զարմացաւ Հերմէսին խորին գիտութեան վրայ ։ Երկու օրէն ետքը պալարն ինքնիրեն ծակեցաւ և Զատիկ սկսաւ կատարելապէս տեսնել ։ Հերմէս գիրք մը շարադրեց որով կը հաստատէր թէ Զատկին աչքը պէտք չէր որ բժշկուի ։ Զատիկ այս գիրքը ամենեւին չկարդաց, այլ երբ դուրս ելնելու կարող եղաւ, իսկոյն պատրաստուեցաւ երթալ տեսնելու այն էակը որ իր երջանկութեան յոյսն էր և մինակ անոր համար կ'ուզէր աչք ունենալ ։ Իսկ Շէմիր երեք օրէ 'ի վեր գիւղն էր ։ Զատիկ ճամբան իմացաւ որ այս գեղեցիկ օրիորդը՝ բացէ 'ի բաց յայտնելով թէ ինքը սաստիկ կ'ատէ միականները, նոյն իրիկունը Օրխանին հետ կարգուեր է ։ Զատիկ այս լուրը առնելուն մարեցաւ ինկաւ և սրտին ցաւէն մահուան դուռը հասաւ ։ Երկար ժամանակ հիւանդութիւն քաշեց, բայց վերջապէս խոհեմութիւնը վիշտերուն յաղթեց և կրած դժբաղդութեան ազնուութիւնը իրեն մխիթարութիւն անգամ պատճառեց ։

Որովհետեւ, ըսաւ․ այսպէս արքունիքը

կրթուած օրիորդի մը անխորհուրդ հաճոյքը փորձն առի, պէտք է որ քաղաքացի աղջկան մը հետ կարգուիմ։ Ուստի Ազօրա անունով աղջիկ մը ընտրեց որ քաղքին ամենահեզ և բարեբարոյ օրիորդն էր, զանի կնութեան առաւ և ամսի չափ անոր հետ ամենաքաղցր միութեան բերկրութիւններուն մէջ անցուց։ Միայն կը գիտէր որ Ազօրան քիչ մը թեթեւամիտ էր և եւելկէկ յօժարութիւն ունէր միշտ կարծելու, թէ այն պատանիները միայն գեղեցիկ են որ իմաստութիւն և առաքինութիւն ունին։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՔԻԹ

—

Ազօրա օրին մէկը ժուռ գալու գացած ըլլալով՝ սաստիկ սրտմտած և վայելով տուն դարձաւ։ — Ի՞նչ ունիս, սիրելի կինս, հարցուց անոր Զատիկ. ո՞վ քեզ այդպէս բարկացուց ու վրդովեց։ — Բարէ՛, ըսաւ Ազօրա. դուն ալ ինծի պէս կը բարկանայիր թէ որ դուն ալ իմ տեսածս տեսնէիր։ Խօսրովին ծաղկահասակ այրին մխիթարելու գացեր էի։ Աս կինը երկու օրէ 'ի վեր մօտակայ արօտը ջրող առուակին եզրը շիրիմ մը կանգնել տուաւ իր նոր մեռած երիտասարդ ամուսնոյն։ Սրտին կսկիծէն դից խօստացեր էր թէ, քանի որ այն առուակին ջուրը

անկէց վազէ ինքը երկանը գերեզմանին մօտ նստի ։ Բարի , ըսաւ Զատիկ · ահաւասիկ յարգելի կին մը որ իր ամուսինը ճշմարտապէս կը սիրէ եղեր ։ — Ո՛հ , վրայ բերաւ Ազօրա · գիտնայիր թէ ի՞նչ բանի կը պարապէր երբ անոր այցելութեան գացի ։ — Ի՞նչ բանի , գեղեցիկ Ազօրաս ։ — Գետակին ջուրը դարձունել տալու ։ Ազօրան սկըսաւ այնքան նախատելի խօսքեր ըսել և դառն յանդիմանութիւններ ընել ծաղկահասակ այրիին դէմ, որ Զատիկ անոր առաքինական պարծենկոտութեան չհաւնեցաւ ։

Զատիկ Գաստոր անուն բարեկամ մը ունէր , որ Ազօրային աչքին առջեւ շատ խոհական և արժանաւոր կ՚երեւէր ։ Զատիկ զանի իրեն խորհրդակից ըրաւ և կրցածին չափ անոր հաւատարմութիւնը ստանալու մտօք մեծագին ընծայ մը տուաւ ։ Ազօրա գեղը իր մէկ բարեկամուհւոյն հետ երկու օր անցունելէն ետեւ՝ երրորդ օրը տուն դարձաւ ։ Սպասաւորները լալով իմացուցին անոր թէ նոյն գիշերը ամուսինը մեռաւ , և ըսին թէ՝ սեւ լուրը իրեն բերելու չի համարձակեցան ու Զատիկը իր հօրը գերեզմանին մէջ պարտէզին մէկ անկիւնը թաղեցին ։ Ազօրա լացաւ , մազերը փետտեց ու երդում ըրաւ որ ինքն ալ մեռնի ։ Նոյն իրիկուն Գաստոր հրաման խնդրեց անոր հետ խօսակցելու և 'ի միասին նստան լացին · միւս օրը աւելի քիչ լացին և մէկտեղ ճաշ ըրին ։ Գաստոր յայտնեց անոր թէ Զատիկ մեռած ատենը ստացուածոյը մեծ մասը իրեն թողուց և կերպով մը հասկը-

ցուց թէ մեծ երջանկութիւն կը համարի իրեն այն հարստութիւնը Ազորայի հետ վայելել: Տիկինը ողբաց, սրտմտեցաւ, փոքր առ փոքր գիջաւ, ընթրիքը ճաշէն երկար տեւեց ու աւելի մտերմութեամբ սկըսան խօսակցիլ: Ազորա իր մեռած ամուսնոյն վրայ գովեստ ըրաւ, բայց խոստովանեցաւ նաեւ թէ պակասութիւններ ունէր, որոցմէ Գատոր ազատ էր:

Ընթրեաց ժամանակ Գատոր սկըսաւ սաստիկ տրտնջել իր փայծեղին ցաւը բռնելուն համար. տիկինը գող եղաւ, ու շուտ մը տեսակ տեսակ անուշահոտ իւղեր և խունկեր, որով ինքզինք կը հոտաւէտէր, բերել տուաւ, որպէս զի փորձէ թէ արդեօք անոնցմէ մէկը փայծաղնացաւի օգուտ կ'ընէ՞: Շատ ցաւեցաւ որ Մեծն Հերմէս Բաբելոնէն մեկներ էր արդէն և ինքը հաճեցաւ իսկ Գատորի կծու ցաւ զգացած կողմն դպչիլ: — Մի թէ այս դառն հիւանդութեան ենթակայ ես, հարցուց Ազորա կարեկցութեամբ: — Երբեմն մահուան դուռը կը տանի զիս, պատասխանեց Գատոր. ու միակ դեղ մը կայ որ զիս կ'ափափէ: Պէտք է առջի օրէ վախճանող մարդու մը քիթը կուշտիս վրայ փակցունել: — Ահաւասիկ անլուր դարման մը, ըսաւ Ազորա: Բայց սախ, Պ. Առնուլթի (1) կաթուածի համար տուած քսակներուն չափ սաբօրէն դեղ մը չէ, ըսաւ Գատոր: Այս ապա-

(1) Այն ժամանակ Առնուլթ անուն բարեկացի մը կար որ ամեն տեսակ կաթուածներու առջեւը կ'առնուր՝ մարդուս վիզէն քսակ մը կախել պատուիրելով լոգրոց միջոցաւ:

ցոյցը և Գատորի մեծ արժանաւորութիւնը Ազորայի միտքը դարձուցին և համոզեցին ։ — Ի՞նչ վնաս ունի , ըսաւ . երբոր ամուսինս՝ երեկեան աշխարհէն միւս աւուր աշխարհս անցնի չինալարի կամուրջէն , միթէ Ազրայէլ հրեշտակը անոր ճամբան պիտի գոցէ՞ երկրորդ-կենացը մէջ ունեցած քիթը առջի կենացը մէջ ունեցած քիթէն քիչ մը կարճ ըլլալուն համար ։ Ուստի ածելի մը առաւ ու ամուսնոյն գերեզ-մանը գնաց , արտասուօքը թրջեց ու մօտեցաւ Զատկին՝ որ շիրմին մէջ պառկեր էր , քիթը կտրելու ։ Զատիկ իսկոյն ոտք ելաւ մէկ ձե-ռամբը քիթը բռնած ու միւսովը ածելին և ըսաւ ։ — Տիրուհիս , ալ մի՛ պօռար և այնչափ մի՛ բամբասեր ծաղկահասակ խոսրովուհին , ին-չու որ քիթս կտրելու դիտաւորութիւնդ այ-ուակի մը ճամբան դարձունելէ չ[…]անր ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՇՈՒՆ ԵՒ ՁԻ

—

Զատիկ փորձով հասկցաւ որ ամուսնու-թեան առաջին ամիսը , ինչպէս որ գրուած է Զենտի մատենին մէջ , մեղու լուսինն է և երկ-րորդը օշինդրի ։ Քիչ ատենէն փափաքեցաւ Ազորայէն զատուելու , զի հետը ապրիլը ան-տանելի եղեր էր ։ Ուստի երջանկութիւնը բնա-

գիտական ուսմանց մէջ սկըսաւ փնտռել։ «Փի-լիսոփայէ մը երջանիկ էակ չի կայ, կըսէր, որ Աստուծոյ իր աչաց առջեւ դրած այս մեծ գիրքը կը կարդայ. դատած ճշմարտութիւններն իրենն են. իր հոգին կը սնանի կը վերանայ, հանդիստ կ'ապրի, մարդիկներէ չի վախնար ու իր գորովասիրտ կինը չի գար քիթը կտրելու»։

Ջանիկ այսպիսի խորհուրդներով Եփրատի եզերքը գեղի տուն մը քաշուեցաւ. հոն կա-մըրջի մը կամարներուն տակէն մէկ րոպէի մէջ քանի ըմթամատ ջուր վազելը հաշուելու, կամ մկան ամսոյ մէջ եկած անձրեւը՝ ոչխարի ամ-սոյն եկածէն խորանարդ գծաչափ մ'աւելի կամ պակաս ըլլալը իմանալու չէր զբաղէր։ Սարդի ոստայնով մետաքս՝ կամ շիշերու կոտըր-տուքով յախճապակ շինել չէր երեւակայեր, այլ յատկապէս կենդանեաց եւ բուսոց յատ-կութիւնները կը զննէր, եւ շատ մը այնպիսի ուշմութիւն մը առաւ, որ անով պէս պէս զանազանութիւններ կը նշմարէր այնպիսի իրաց մէջ, որ ուրիշ մարդիկ միակերպութենէ զատ բան չեն տեսներ։

Օրին մէկը Ջանիկ անտառակի մը մօտ կը պտըտէր. տեսաւ որ Թագուհւոյն ներքինա-պետը դէպ իրեն կը վազէ քանի մը սպասներ հետը առած, որք մեծ տագնապի մէջ կ'երե-ւէին ու ասդին անդին կը շրջէին շուարեալ մարդոց պէս՝ որ ծանրագին բան մը կորուսած կը փնտռեն։ — Պատանի դու, ըսաւ անոր ներքինապետը, Թագուհւոյն շունը տեսա՞ր այս

կողմերը։ Զատիկ պարկեշտութեամբ պատասխանեց։ — Քած մ՚է ձեր փնտռուածը և ոչ շուն։ — Իրաւունք ունիս, վրայ բերաւ Ներքինապետը։ — Այո՛, Սպանիոյ փոքրիկ քած մ՚է, յարեց Զատիկ. մօտ օրերս ցնկնեցաւ. առջևի ձախ թաթիկը կաղ է, ու ականջները շատ երկայն են։ — Ուրեմն տեսար զայն, ըսաւ Ներքինին շունչը կտրած։ — Ո՛չ, պատասխանեց Զատիկ. երբէք չեմ տեսած զայն և լսած անգամ չեմ բնաւ, որ թագուհին քած մ՚ունի։

Նոյն միջոցին իսկ դիպուածին սովորական այլանդակութեամբը արքունի ձիատանէն ամենէն գեղեցիկ նժոյգը ձիապանին ձեռքէն պրծելով դէպ ՚ի Բաբելոնի դաշտերը գլուխն առեր փախեր էր։ Որսորդապետը Զատիկին դիմելով հարցուց, թէ արդեօք թագաւորին ձիուն անկից անցնիլը տեսա՞ւ։ — Այն ձին, պատասխանեց Զատիկ. շատ վազուկ է, հինգ ոտք բարձրութիւն ունի, պոչը երեք ու կէս ոտք երկայն է, սմբակները կարի փոքր են, սանձին զարդերը քսան երեք կերատնոց ոսկի, իսկ պայտերը տասն ու մէկ կերատնոց արծաթ են։ — Ո՞ր կողմը գնաց, ո՞ւր է, հարցուց որսորդապետը։ — Ամենևին չի տեսայ զայն, պատասխանեց Զատիկ. և խօսքն անգամ լըսած չեմ։

Որսորդապետն ու Ներքինապետը անկասկած գտան որ թագուհւոյն քածը և թագաւորին ձին գողցողը նոյն ինքն Զատիկն է. ուստի բռնեցին զանի Մեծն Ցէտաէրհանի ժո-

ղովոյն առջևը տարին, որուն վճռովը Զատիկ չարաչար ծեծ ուտելու և մշտնջենաւոր բանտարկութեան դատապարտուեցաւ ։ Հազիւ այս վճիռը տրուեր էր, և ահա նժոյգն ու քածը գտնուեցան ։ Դատաւորները յաւօք սրտի պարտաւորեցան իրենց որոշումը փոխելու. այսու ամենայնիւ չորս հարիւր ունկի ոսկի տուգանք վճարելու դատապարտեցին Զատիկը, վասն զի տեսածը չի տեսայ ըսեր էր ։ Զատիկ ստիպուեցաւ նախ այս տուժը վճարելու, յետոյ հրաման առաւ որ իր դատը Մեծն Ցէստերհանի ժողովոյն առջեւ պաշտպանէ ։ Ուստի Զատիկ այս կերպով խօսեցաւ ։

« Ո՛վ դուք, արդարութեան աստղեր, գիտութեան անդունդներ, ճշմարտութեան հայելիներ, դուք որ կապարի պէս ծանր, երկաթի չափ կարծր, ադամանդի նման փայլուն էք, դուք որ նաև ոսկիին հետ սերտ մերձաւորութիւն ունիք, որովհետեւ հրամայեցիք՝ որ լայս վսեմափառ ատենին առջեւ խօսիմ, կ'երդնում Օրոզմաստ (Որմիզդ) վրայ, որ ոչ Թագուհւոյն ակնածելի քածը տեսայ և ոչ արքայից արքային նուիրական նժոյգը ։ Ահա պատմեմ ձեզի գլխուս եկածը ։ Պզտիկ անտառի մը շրջակայները ման գալու ելեր էի, երբ պատկառելի ներքինապետն ու մեծանուն որսորդապետը դէմս ելան ։ Աւազի վրայ կենդանւոյ մը հետքը նշմարելով դիւրաւ ենթադրեցի, որ շան մը թաթերու նշաններն են. իսկ ասոնց մէջ տեղը մանր աւազակոյտներու վրայ

թեւթեւ ու երկայն ակօսներ բացուած տեսնելով՝ իսկոյն մտածեցի որ քած մ՚է այն կախուած ստիններով՝ ուստի և նոր ցնկնած է․ Առջի թաթերուն մէն մի կողմէն աւազին վրայ շարունակ տարբեր շիտկութեամբ քաշուած գիծերէն գուշակեցի որ շատ երկար ականջներ ունի։ Դարձեալ նկատելով որ թաթին մէկը միւս երեքէն նուազ խորունկ փորած էր աւազը, խելամուտ եղայ որ մեր պայծառաշուք թագուհւոյն շնիկը, եթէ ներելի է ըսել, փոքր ինչ կաղ է։

„Իսկ արքայից արքային ձիուն գալով, պէտք է գիտնաք որ այն անտառակին ճամբաներուն մէջ կը պտըտէի, ձիու մը պայտերուն նշանները տեսայ, որք իրարմէ հաւասար հեռաւորութիւն ունէին։ Ահա, ըսի․ ձի մը, որուն վազքը գերազանց է։ Եօթը ոտք լայնութեամբ ճամբու մը մէջ՝ ծառերուն փոշին աջ ու ձախ դիէն թեւթեւ մը սրբուած էր շաւղին միջին կէտէն երեք ու կէս ոտք երկայնութեամբ․ ուստի ըսի, այս ձիուն պոչը երեք ու կէս ոտք երկայնութիւն ունի, վասն զի աջ ու ահեակ շարժելովը այն փոշին թօթուեր է․ հինգ ոտք բարձր ծառաշէն կամարներու ներքեւ տեսայ, որ ճիւղերէն նոր թափած տերեւներ կան, որով իմացայ թէ ձին անոնց դըպեր է, ուստի հինգ ոտք բարձրութիւն ունի․ իսկ սանձը քսան երեք կերատնոց ոսկի պէտք է որ ըլլայ, վասն զի անոր պալարները քարի մը քսուեր էին, որուն փորձաքար ըլլալը ճանչ-

ցայ ։ վերջապէս տեսակ մը գայլախաղներու
վրայ պայտերուն դրոշմած նշաններէն գատեցի
որ անոնք ևս տասնումէկ կերպանոց արծաթ
էին »։ Բոլոր գաւառները Ջաւկին խորհ֊
մաստ և նուրբ ընտրողութեանը վրայ զմայլե֊
ցան և անոր իմաստութեան լուրը մինչև Թա֊
գաւորին և Թագուհւոյն ականջը հասաւ ։ Պա֊
լատին ամեն կողմը, ժողովոց և խորհրդոց մէջ
անդադար Ջաւկին անունը կը խօսուէր. և
Թէպէտ մոգերէն ոմանք զանի իբրև կախարդ-
այրելու արժանի դատեր էին, բայց Թագա֊
ւորը հրամայեց որ Ջաւկին կրած չորս հա֊
բիւր ունկի ոսկւոյ տոյժը ետ տան ։ Դիւանա֊
դպիրը, Նուիրակները և փաստաբանները մեծ
շքով Ջաւկին տունը գացին ու այն չորս հա֊
բիւր ունկին տարին. միայն դատաստանի ծա֊
խուց համար երեք հարիւր յիսուն ութը ուն֊
կին վար դրին և այցելու սպասաւորներն ալ
շատ մը պարգևներ խնդրեցին ։

Իսկ Ջաւիկ քաջ իմացաւ որ երբեմն գի֊
տուն ըլլալն ալ վտանգաւոր է. ուստի միտքը
դրաւ որ ուրիշ անգամ տեսածը երբէք մար֊
դու մը չըսէ ։

Իրօք շատ չանցաւ այս առիթը հանդի֊
պեցաւ ։ Տէրութեան բանտէն յանցաւոր մը
փախչելով՝ անոր տանը պատուհանին առջե֊
ւէն անցաւ ։ Ջաւկին հարցուփորձ ըրին և ա֊
մենևին պատասխան չի տուաւ. բայց անոր
փորձով ցոյց տուին որ պատուհանն է եղեր ու
փախստական բանտաւորին փախուստը տեսեր

է ։ Այս ծանր յանցանաց համար հինգ հարիւր ունկի ոսկի տուգանք տալու դատապարտուեցաւ , և Բաբելոնի սովորութեան համեմատ՝ դատաւորաց ներողամտութեան շնորհակալ եղաւ ։

« Աստուած , ըսաւ ինքնովին . որչափ դըժբաղդ է եղեր այն մարդը , որ Թագուհւոյն շանը և Թագաւորին ձիուն անցած անտառին մէջ կը պտըտի ։ Որչափ վտանգաւոր է եղեր պատուհան նստիլը , որչափ դժուար է եղեր այս կենացս մէջ երջանիկ ըլլալը ։

ԳԼՈՒԽ Դ.

ՆԱԽԱՆՁՈՏ

—

Զատիկ իմաստասիրութեան և բարեկամութեան օգնութեամբը բաղդին իր գլուխը բերած փորձանքները մոռնալ ուզեց ։ Բաբելոնի մէկ արուարձանին մէջ խիստ վայելուչ զարդարուած տուն մ'ունէր , ուր պարկեշտ մարդու արժան եղած ամէն արհեստներն ու բերկրութիւնները կը ժողվէր ։ Առաւօտուն իւր գրատունը ամէն գիտնոց բաց էր . իսկ իրիկունն ալ իւր սեղանը ընտիր ընկերութեան մը ։ Բայց շատ չանցաւ տեսաւ որ գիտուններն ալ շատ վտանգաւոր մարդիկ են ։ Մեծ վիճաբանութիւն մը բացուեցաւ Զրադաշտի մէկ օ-

ընքին վրայ՝ որով կորճ ուտելը կ'արգիլէր ։ Եւ ի՛նչպէս կորճ ուտելը կ'արգիլէ, կ'ըսէին ոմանք · եթէ այսպիսի կենդանի մը աշխարհիս վրայ գոյութիւն չունի, անտարակոյս պէտք է գտնուի, կ'ըսէին այլք · քանի որ Զրադաշտը կը պատուիրէ որ անկից չուտենք ։ Զատիկ դանոնք միաբանելու ջանաց ըսելով · «Եթէ սուտի կորճ կենդանին կայ, թո՛ղ չուտենք · թէ որ անգոյ բան մ'է, ուտելու հնարն ալ չի կայ · հետեւապէս ամէնքնիս ալ դենպետին օրինաց հնազանդած կ'ըլլանք» ։

Գիտուններէն մէկը որ կորճին յատկութեանց վրայ տասներեք հատոր գիրք շինած էր և ասկից զատ մեծ աստուածագէտ մ'էր, իսկոյն գնաց Զատիկը ամբաստանեց Հեբոր մոգպետին որ Քաղդէացւոց ամենէն տխմարն ու հետեւապէս ամենէն կրօնամոլն էր ։ Աս մարդուն թէ որ ձեռքէն գար, Զատիկը ցից հանել կու տար արեգական ամենամեծ փառաց համար, ու թերեւս ան ատեն Զրադաշտին աղօթագիրքը աւելի գոհ սրտով կարդար ։ Գատոր՝ Զատկին բարեկամը (բարեկամ մը հարիւր մոգէ աղէկ է) գնաց ծեր Հեբորը գտաւ ու անոր ըսաւ ։

— Կեցցեն արեգակը և կորճերը, զգոյշ եղիք, չըլլայ թէ Զատիկը պատժէք, վասն զի անի սրբակրօն մարդ մ'է, վասն զի իր գոմին մէջ կորճեր ունի և երբէք անոնցմէ չուտեր · իսկ զրպարտիչը հերետիկոս մ'է, որ կը յանդըգնի պնդելու թէ նապաստակաց եղունգ-

ները ճղքուած են, և թէ պիղծ կենդանիներ չեն։ — Բարի, բարի ուրեմն, ըսաւ Հեբոր կունա գլուխը շարժելով. պէտք է նախ Զատիկը ցից հանել կորճերուն վրայ դէշ խորհելուն համար, և ապա միւսը նապաստակայ մասին չարամտութեամբ խօսելուն համար։ Գաստոր գործը անուշութեամբ վերջացուց շնորհասու աղջկան մը ձեռօք, որուն արդէն զաւակ մ'ըրած էր, և մոգերուն դարպասին մէջ մեծ վարկում ունէր։ Ուստի ոչ ոք ցից չելաւ, թէև այս բանիս համար շատ մը մոգեր սկըսան մըմըռալ և Բաբելոնի կործանումը գուշակել։ Իսկ Զատիկ այս ամենը տեսնելով գոչեց։ — Ուրեմն որն է երջանկութիւնը, այս աշխարհիս մէջ ամեն ինչ զիս կը հալածէ, մինչև անգոյ արարածները։ Զատիկ գիտունները անիծեց և միտքը դրաւ միայն ընտիր և զուարճալի ընկերներու հետ կենցաղավարել։

Ուստի իր տունը սկըսաւ ժողվել Բաբելոնի ամենէն պարկեշտ մարդիկները և ամենէն բարեբարոյ տիկինները։ Փափուկ ընթրիքներ կուտար, որոցմէ առաջ շատ անգամ նուագածութիւններ կ'ըլլային և զմայլելի խօսակցութիւններ ընկերութեան ոգի կ'ազդէին։ Այս խօսակցութեանց մէջէն Զատիկ խելացի երևալու եռանդը արգիլած էր, վասն զի խելօք երևալու փափաքը անխելք դառնալու միակ միջոց մ'է և որով ամենէն շքեղ ընկերութիւնը կը խանգարի։ Ոչ իր բարեկամաց և ոչ կեր ու խումի ընտրութիւնը սնափառութեամբ եղած

չէր . վասն զի ամեն բանի մէջ էապէս ըլլալը երեւալէն նախապատիւ կը դասէր և այս կերպով ճշմարիտ յարգ կ՚ստանար առանց անոր ետեւէն ըլլալու ։

Ջաւկին տան դիմացը Արիմալ անունով մէկը կը բնակէր , ան այնպիսի մարդ մ՚էր՝ որուն չար հոգին դէմքին վրայ նկարուած կ՚երեւէր . սիրտը դառնութեամբ կը մաշէր , միտքը ամբարտաւանութեամբ կը փքանար և որ աւելի անտանելին , տաղտկալի իմաստակ մ՚էր ։ Աշխարհիս մէջ յաջողութիւն չի գտնելուն համար դէշ ըսելով անկէ վրէժ կ՚առնուր . Թէպէտեւ ունեւոր էր նա , բայց իւր տունը շողոքորթներ ժողվելու անգամ դժուարութիւն կը քաշէր ։ Երեկոյները Ջաւկին տունը մնող եղող կառաց շառաչիւնը զինքը կը նեղացունէր , իսկ անոր վրայ լսած գովեստից ձայնէն ևս առաւել կը զայրանար ։ Երբեմն իբրև խնքնակոչ հիւր Ջաւկին տունը կ՚երթար և սեղան կը նստէր առանց հրաւէրի ։ Նա ընկերութեան խնդութիւնը կը վրդովէր , կ՚աւրէր , իբրեւ Թունալից ճանճ մը որ դպած միսը կը հոտեցունէ ։ Օրին մէկը Արիմալ ելաւ խնջոյք մը տալ տիկնոջ մը , որ հրաւէրը մերժելով գնաց Ջաւկին տունը ընթրիք ըրաւ ։ Ուրիշ անգամ մ՚ալ արքունի պալատին մէջ իրարու հետ խօսած ատեն տէրութեան պաշտօնէի մը մօտեցան որ Ջաւիկը ընթրիքի հրաւիրեց և Արիմալը չը հրաւիրեց ։ Շատ անգամ անհաշտ ատելութեանց պատճառն այսպիսի անհիմն և

ոչինչ բանէ մը կը ծագի ։ Այս մարդը որ Նախանձոտ կը կոչուէր Բաբելոնի մէջ, միտքը դրաւ Զատիկը բնաջինջ ընել, զանի երջանիկ կոչելնուն համար ։ Ինչպէս որ Զրադաշտ կ'ըսէ ․ Գէշութիւն ընելու առիթը՝ օրը հարիւր անգամ կը պատահի, իսկ աղէկութիւն գործելու պատեհութիւնը տարին մի անգամ։

Նախանձոտը ելաւ Զատիկին տունը գնաց ․ Նոյն միջոցին Զատիկ երկու բարեկամաց և տիկնոջ մը հետ կը պտըտէր պարտիզին մէջ, և յաճախ քծնի խօսքեր կ'ըսէր տիկինին, չէ թէ ուրիշ դիտմամբ այլ միայն ըսած ըլլալու համար ։ Նոր պահուն խօսակցութիւնը՝ թագաւորին Վրկանիոյ իշխանին դէմ ըրած պատերազմին վրայ կը դառնար, զոր յաջողութեամբ դեռ նոր աւարտեր էր ։ Զատիկ՝ որ արիութեամբը երեւելի հանդիսացեր էր այս կարճատեւ պատերազմին մէջ, շատ կը գովէր ըզ թագաւորը ու ևս առաւել քովի տիկինը ․ թղթակալը հանեց և չուտ մը չորս տող տանաւոր գրեց ու այն գեղեցիկ տիկնոջ տուաւ որ կարդայ ։ Բարեկամները աղաչեցին որ գըրածը իրենց ալ ցոյց տայ, բայց Զատիկ համեստութենէն կամ մանաւանդ գովելի ինքնասիրութենէն չի ցուցուց ։ Քաջ գիտէր որ յանպատրաստից շինուած տանաւորները որու համար որ գրուած են՝ անոր միայն գեղեցիկ և լաւ կը թուին ։ Ուստի այն թերթը պատռեց երկու կտոր ըրաւ և վարդենւոյ մը թփին մէջ նետեց, ուր շատ փնտրեցին բարեկամներն ու

չի գտան․ Նոյն միջոցին բարակ անձրեւ մը գալով՝ պտըտողները տուն մտան։ Նախանձոտը պարտէզը կեցաւ ու այնչափ փնտըռեց Զատիկին յօրինած ոտանաւորը որ թերթին մէկ կտորը գտաւ։ Այս թերթը այն կերպով պատռուած էր որ մէն մի տողին կէսը ինքնիրեն ամբողջ իմաստ մը կը պարունակէր և առանձին փոքրիկ ոտանաւոր մը կը ձեւանար։ Բայց աւելի զարմանալին այն է որ այն մանր ոտանաւորներուն նշանակութիւնը չարաչար նախատական էր Թագաւորին։ Ահաւասիկ այս տողերուն իմաստը։

Մեծամեծ չարեօք
Բազմեալն 'ի գահ՝
Ի խաղաղութեան՝
Թշնամի է, ա՛հ,

Նախանձոտն իր բոլոր կենացը մէջ այսչափ երջանիկ չէր եղած։ Առաքինի և սիրուն անձի մը կորստեան վճիռը իւր ձեռքին մէջն ունէր։ Գաղանական խնդութեամբ լի՝ մինչեւ Թագաւորին հասոյց Զատիկին գրած երգիծաբանութիւնը։ Իսկոյն բանտ դրուեցան Զատիկ, երկու բարեկամներն ու տիկինը․ դատաստանը շուտով տեսաւ առանց Զատիկը խօսել տալու։ Երբոր Զատիկ իր դատապարտութեան վճիռը իմանալու եկաւ՝ Նախանձոտն անոր ճամբուն վրայ կենալով ըսաւ Թէ՝ Գրած ոտանաւորը տակ մը չարժեր։ Զատիկ ինքզինքը քաջ բանաստեղծի մը տեղ դրած չէր, և սաստիկ յուսահատեր էր տեսնելով որ քրէական ոճ-

րագործի պէս դատապարտուեցաւ , ու թէ իր չի գործած յանցանքին համար երկու բարեկամներն ու տիկինը բանտարկուեր էին ։ Զատիկը զրուցնել չի տուին , վասն զի իր թուղթը կը խօսէր . այսպէս էր Բաբելոնի օրէնքը ։ Ուստի առին զանի մեռցունելու տարին հետաքրքիր ամբոխի մը մէջէն անցունելով , որոյմէ և ոչ մէկը չէր համարձակեր անոր կարեկցելու , այլ չորս դին կը խռնէին որ անոր դէմքը զննեն և տեսնեն թէ խնդում երե՞ս պիտի մեռնի ։ Մինակ իր ազգականները տրտում տխուր էին , վասն զի բան մը պիտի չի կրնային ժառանգել . իր գոյքը չորս մասին երեքը արքունի գանձը գրաւեց ու մնացած մասն ալ նախանձոտին շնորհուեցաւ ։

Երբոր Զատիկ մահուան կը պատրաստուէր՝ արքային թութակը պատշգամէն թռչելով՝ եկաւ պատանւոյն պարտէզը վարդենեաց վրայ դադար առաւ ։ Մօտակայ ծառէ մը դեղձ մը ինկեր էր հովէն թուփերուն մէջ և թղթի կտորի մը վրայ գլորելով անոր փակեր էր ։ Թռչունը այն դեղձը կտցեց ու թղթով մէկտեղ թագաւորին ծունկերուն վրայ տարաւ դրաւ ։ Թագաւորը հետաքրքրութեամբ թուղթը առաւ և վրան գրուած տողերը կարդաց որ ամենեւին իմաստ մը չունէին և ոտանաւորներու վերջեր կ՚երեւէին ։ Ինքը բանաստեղծութիւնը կը սիրէր . և ոտանաւոր սիրող իշխաններէն միշտ օգուտ քաղել կարելի է . Հետեւապէս թութակին այս դէպքը զինքը մտածութեան

մէջ ձգեց ։ Թագուհին յիշելով Զատկին ուրիշ Թղթի կտորի մը վրայ գրածը՝ իսկոյն զայն բերել տուաւ ։ Երկու կտորները մօտ առ մօտ դըրին, որ.ք իրարու ճիշդ յարմար եկան. այն ժամանակ գրած ոտանաւորին բուն տողերը կարդացուեցան այսպէս.

Մեծամեծ չարեօք վրդովեալ տեսի ես զերկիր համայն,
Բազմեալն 'ի գահ՝ ատիկէ արքայն սանձ դնել չարի.
Ի խաղաղութեան՝ սէրըն միայնակ մարտ մղէ անդուլ
Թշնամի է, ա՛հ, ահեղ արդարեւ՝ մարդկային սեռի։

Անմիջապէս Թագաւորը հրամայեց որ Զատիկը առջեւը բերեն ու բանտէն երկու բարեկամներն ու գեղեցիկ տիկինը հանեն ։ Զատիկ եկաւ Թագաւորին ու Թագուհւոյն ոտ.քը ինկաւ և խոնարհաբար ներում խնդրեց դէշ ոտանաւորներ չինելուն համար ։ Բայց այնպէս շնորհ.քով, իմաստութեամբ և խոհականութեամբ խօսեցաւ նա, որ ար.քայն և իշխանուհին կրկին անգամ անոր հետ տեսութիւն ընել ուզեցին ։ Վերստին եկաւ և ին.քզին.քը աւելի եւս սիրցուց ։ Անիրաւութեամբ զին.քը ամբաստանող նախանձոտին բոլոր ստացուած.քը Զատկին տուին, բայց Զատիկ չուզեց ընդունիլ. ու նախանձոտը իւր հարստութեանը չի կորսուելուն վրայ միայն մեծապէս ուրախացաւ ։ Թագաւորին համարումը օր ըստ օրէ աւելցաւ. իւր ամեն գրօսանաց զանի հաղորդ կ'ընէր և բոլոր գործոցը նկատմամբ անորմէ խորհուրդ կը հարցնէր ։ Այն ատենէն Թագուհին եւս այնպիսի հաճութեամբ մը սկըսաւ վար֊

ուխտ անոր հետ՝ որուն վերջը կրնար վտանգաւոր դառնալ թէ իրեն, թէ վեհափառ ամուսնոյն, թէ Զատկին և թէ տէրութեան։ Իսկ Զատիկ սկըսաւ հաւատալ որ երջանիկ ըլլալը այնքան դժուարին բան մը չէ։

ԳԼՈՒԽ Ե․

ՎԵՀԱՆՁՆ ՄԱՐԴԻԿ

—

Ժամանակին եկաւ հասաւ մեծ հանդէս մը, որ հինգ տարին անգամ մը կը կատարուէր։ Բաբելոնի մէջ սովորութիւն կար հինգամեայ միջոցին մէջ ամենէն վեհանձնական գործը կատարող քաղաքացիին անունը հրապարակաւ և շքով հռչակել։ Տէրութեան նախարարներն ու մոգերը դատաւոր կ'ըլլային։ Քաղքին կառավարիչ մարզպանը իր կառավարութեան ժամանակը պատահած ամենէն մեծ առաքինութիւններն ու դիւցազնական գործերը կը ծանուցանէր։ Յետոյ քուէ կը ձգէին ու թագաւորը վճիռ կ'արձակէր։ Երկրիս ամեն կողմէն մարդիկ այս հանդէսին ներկայ գտնուելու կը փութային։ Մրցանակ առնողը թագաւորին ձեռքէն գոհարներով զարդարուած ոսկեղէն բաժակ մը կ'ընդունէր ու այս խօսքերս կը լսէր։ Ընդունէ՛ այս վեհանձնութեան մրցանակը, և երանի թէ Երկինք ինծի նման շատ հպատակներ տային ինձ։

Այս նշանաւոր օրը հասնելով, Թագաւորն իր գահը նստած, նախարարներն ու մոգերը չորս կողմը պատած երեւցաւ. ասոնց մէջ ամէն ազգաց կողմէն պատգամաւորներ ալ կային, որոնք ականատես կ'ուզէին ըլլալ այնպիսի հանդիսի մը, որուն մէջ փառք կ'ստանար մարդ չէ թէ իր ձիերուն արագաշարժութեանը, չէ թէ մարմնական զօրութեանը, այլ միայն առաքինութեանը ։ Առաջին նախարարը բարձրաձայն պատմեց հինգ տարւան մէջ գործուած այն մեծ բարեգործութիւնները, որոնք ընողը այս անգին մրցանակին արժանի կրնար ըլլալ ։ Բայց ասոնց մէջ չը յիշեց Զատկին այն վեհանձնական գործը որով նախանձոտին ստացուածքը ետ տուաւ. վասն զի այս գործը մրցանակի արժանի չէր համարուեր ։

Ամենէն առաջ դատաւոր մը յիշեց որ սըխալմամբ մեծ դատ մը կորսնցնել տալով քաղաքացիի մը եւ ինքը պատասխանատու ալ չըլլալով՝ այն կորուստին փոխարէն իր բոլոր ստացուածքը անոր շնորհեր էր, որ վնասուց տեղը կը բռնէր ։

Ետքը պատանի մը ցուցուց որ օրիորդի մը մոլեգին սիրահարած եւ անոր հետ կարգուելու վրայ եղած ըլլալով՝ յօժարեր է նոյն օրիորդը ամուսնութեան տալու իր մէկ բարեկամին որ անոր սիրոյն համար մեռնելու կէտը հասեր էր. ասկէց զատ օժիտ ալ տուեր էր ։

Յետոյ զինուոր մը ներկայացուց որ Վրկա֊

նից պատերազմին մէջ մեծագոյն վեհանձնութեան օրինակ մը տուած էր ։ Քանի մը զինուորներ իր սիրուհին յափշտակել ուզելով, թող չի տալու համար հետերնին քաջութեամբ կը պատերազմէր ։ Նոյն միջոցին եկան խմաց տուին իրեն, թէ ուրիշ Վրկանիացիներ քիչ մը հեռուն իր մայրը կը յափշտակեն ։ Լալով սիրուհին թողուց, վազեց մայրն ազատեց, ու վերստին սիրուհւոյն քովը դարձաւ բայց զանի հոգեվարք գտաւ ։ Ինքզինքը մեռցունել ուզեց, սակայն մայրը յանդիմանեց զանի, թէ ինքն էր իր միակ օգնականն ու պաշտպանը ։ Ուստի զինուորը քաջասրտութեամբ յանձն առաւ այս կենաց բեռը կրելու ։

Դասաւորներն ալ զինուորին կողմը կը ծռէին, բայց Թագաւորը սկըսաւ ․ — Այս զօրականին և միւսներուն վարմունքը արդարև ազնիւ և գեղեցիկ են, սակայն զիս չեն զարմացներ ։ Ջատիկը երէկ բան մը ըրաւ որ զիս հիացուց ։ Քանի մը օրէ 'ի վեր իմ սիրելի պաշտօնեայ Քօրէալը պաշտօնէն ձգեր էի, ու ցասմամբ անորմէ կը տրտնջէր ։ Բոլոր պալատականներս կը հաստատէին թէ ես չափազանց քաղցրութեամբ կը վարուիմ անոր դէմ, և ամեն մէկը կը ջանար որ Քօրէալին վրայ չարախօսելով աչքս մտնէ ։ Ջատկին հարցուցի թէ ի՞նչ է իր կարծիքը, և անի համարձակեցաւ Քօրէալին թեր ելնելու ։ Ցիրաւի կը խոստովանիմ որ մեր պատմութեանց մէջ այնպիսի մարդիկ տեսեր եմ, որ մէկ սխալման համար ի-

րենց ստացուածքը վրայ տուեր են, իրենց սիրուհին ուրիշի յանձներ են, իրենց մայրը սիրուհիէ մը նախապատիւ բռներ են, բայց երբէք կարդացած չեմ որ պալատական մը դժբաղդ պաշտօնէի մը վրայ աղէկ խօսի, մանաւանդ երբոր Թագաւորը անոր դէմ սրտմըտած ըլլայ։ Ուստի քսանական հազար ոսկի կ'ընծայեմ այն մարդոց որոց վեհանձնական գործերը հիմա պատմեցին մեզի, սակայն գոհարազարդ դաւաթը Զատիկին կ'ընծայեմ։

— Տէր իմ, ըսաւ Զատիկ. ձեր մեծափառութիւնը միայն արժանի կը դատեմ այս դաւաթին՝ դուք անլուր առաքինութիւն մը գործեցիք. որովհետեւ ձեր բարձր իշխանութեամբը չի բարկացաք ծառայիդ, երբոր կրեցդ հակառակ խօսեցաւ։ Ամեն մարդ արքային եւ Զատիկին վրայ զարմացան։ Ստացուածքը տըւող դատաւորը, իր սիրուհին բարեկամին հետ ամուսնացնող տարփածուն, սիրուհւոյն ազատութիւնը մօրը ազատութեան զոհող զինուորը, թագաւորին պարգեւներին առին, ու վեհանձանց տօմարին մէջ իրենց անունը արձանագրուեցաւ։ Բայց Զատիկ գոհարազարդ դաւաթը առաւ եւ Թագաւորը բարի իշխանի մը համբաւ առաւ, թէեւ երկայն ժամանակ չի պահեց։ Այն օրը օրինաց նորածէն աւելի երկարատեւ հանդէսներ կատարուեցան, եւ որուն յիշատակը տակաւին կը պահուի Ասիոյ մէջ։ Զատիկ վերջապէս Երջանիկ եմ, սկըսաւ ըսել, բայց կը սխալէր։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱԼ

—

Թագաւորը իւր առաջին պաշտօնակալը պաշտօնէ ձգած ըլլալով՝ Զատիկը անոր տեղն ընտրեց ։ Բաբելոնի ամեն գեղեցիկ տիկինները ուրախացան այս ընտրութեան. վասն զի տէրութեան հաստատուելէն 'ի վեր այսպիսի ծաղկահասակ պատանի մը պաշտօնակալ չէր եղած ։ Իսկ բոլոր պալատականները նեղացան այս բանին ։ Նախանձոտն արիւն թքաւ ու քիթը սաստիկ ուռեցաւ ։ Զատիկ՝ թագաւորին ու թագուհւոյն շնորհակալ ըլլալէն ետեւ՝ գնաց նաեւ թութակին իւր շնորհակալութիւնը յայտնեց ։ —Սիրուն թռչնիկ, ըսաւ անոր. դու իմ կեանքս ազատեցիր, ու զիս առաջին պաշտօնակալ ըրիր. վեհափառ տեարցս քածն ու ձին ինձ շատ վնաս հասուցին, բայց դու բարիք ըրիր. տես ուսկից կախում ունի մարդկան բաղդը. Ո՛ գիտէ, յաւելցուց. այսպիսի տարօրէն երջանկութիւն մը թերեւս քիչ ատենէն մարի երթայ ։ Թութակը պատասխանեց. «Այո՛»։ Այս բանը Զատիկն այլայլեց, սակայն քաջ բնադէտ ըլլալուն և թութակներուն մարդաբէութեան չի հաւատալուն՝ հանդարտեցաւ, և սկըսաւ կըցածին չափ իւր պաշտօնը վարել։

Օրինաց անլուծանելի իշխանութիւնը ամենուն զգացուց՝ առանց իւր բարձր իշխանու-

թեան ծանրութիւնը զգացունելու ։ Ատեանին անդամոց կարծեաց ազատութեան արգելք չեղաւ, ու իւրաքանչիւր Նախարար կարող էր իւր խորհուրդը յայտնել առանց Զատկին անհաճոյ ըլլալու ։ Երբոր դատ մը կը տեսնէր, վճռողը ինքը չէր, այլ օրէնքը․ իսկ երբ օրէնքը չափազանց անաչառ էր կը մեղմացնէր, ու երբ օրէնք պակսէր՝ իր արդարասիրութեամբը յօրինածը Զրադաշտին օրէնքներէն վար չէր մնար ։

Նա ինքն եղաւ ազգաց սա մեծ սկզբունքը աւանդողը թէ՝ աւելի ընտրելի է յանցաւոր մը ազատելու վտանգին մէջ գտնուիլ, քանթէ անմեղ մը դատապարտելու ։ Նա կը մտածէր որ օրէնքները՝ քաղաքացիներուն օգնելու և միանգամայն ահ ազդելու համար սահմանուած են ։ Իր ամենէն մեծ կիրքն էր ճշմարտութիւնը երեւան հանել, զոր մարդիկ նսեմացունելու կը ջանան ։ Կառավարութեան գլուխն անցած օրէն այս մեծ տաղանդը 'ի գործ դնել սկսաւ ։ Բաբելացի անուանի վաճառական մը Հնդկաստանի մէջ մեռնելով, իր հարստութիւնը հաւասար բաժնով երկու որդւոցը ձգած և աղջիկն ալ կարգած էր․ ասկից զատ երսուն հազար ոսկի իբրեւ պարգեւ կտակաւ թողեր էր, որ զինքը ամենէն շատ սիրող որդւոյն տրուի, երբոր փորձով հաստատուի ։ Անդրանիկը հօրը շիրիմ մը կանգնեց, կրտսերը իւր ժառանգութեան մէկ մասովը քրոջն օժիտը աւելցուց ։ Ամեն մարդ կ՚ըսէր․ — Մեծ որդին աւելի կը սիրէ եղեր իւր հայրը, կրտսերն ալ իւր քոյրը․

ուստի անդրանկին շնորհել պարտ է այն եր-
սուն հազար ոսկին ։

Զատիկ երկուքն ալ ետեւէ ետեւ քովը կանչել տուաւ ։ Մեծին ըսաւ ․ — Հայրդ չէ մեռած , այլ հիւանդութենէ բժշկուեր բարե-լըն կը դառնայ ։ — Օրհնեա՛լ է Աստուած , պա-տասխանեց երիտասարդը ․ բայց ես չէիմ կանգնած եմ անոր , որ շատ սուղ նստաւ ինծի ։ Ետքը Զատիկ նոյն խօսքը կրտսերին ալ կըրկ-նեց ։ — Փա՛ռք Աստուծոյ , պատասխանեց փոքր տղան ․ ուրեմն բոլոր ունեցածս հօրս պիտի հատուցանեմ ․ միայն կը փափաքէի , որ քրոջս տուածս ետ չառնուր ։ — Դուն բան մը չի պիտի հատուցանես հօրդ , ըսաւ Զատիկ ․ այլ եր-
սուն հազար ոսկին քուկդ է , վասն զի դուն աւելի կը սիրես եղեր հայրդ ։

Մեծահարուստ օրիորդ մը երկու մոգաց ամուսնութեան խօսք տուեր էր ու քանի մը ամիս երկուքէն ալ դաս առնելէն ետեւ՝ յան-կարծ յղի մնաց ։ Երկուքն եւս անոր հետ կար-գուիլ կուզէին ։ Իսկ օրիորդը ըսաւ ․ — Ո՛վ որ տէ-րութեան քաղաքացի մը տալու վիճակի մէջ գիս դրաւ , զանի պիտի ընտրեմ ։ — Ես ըրի այս բարի գործը , կ՚ըսէր մէկը ․ — Ես ունեցայ այս բարերարութիւնը , կ՚ըսէր միւսը ։ — Շատ աղէկ ուրեմն , պատասխանեց աղջիկը ․ այս զաւկիս ո՛վ որ ընտիր դաստիարակութիւն մը տայ , զանի իբր հայր կը ճանչնամ ։ Կինը մանչ մը ծնաւ ։ Երկու մոգերն ալ զանի կրթելու մեծ եռանդ մը կը ցուցնէին ։ Վերջապէս Զատկին

առջեւ դատաստանի երան ։ Զատիկ հարցուց այս մօրերէն մին ․ — Ի՞նչ պիտի ուսցունես աշակերտիդ ։ — Պիտի սորվեցունեմ, պատասխանեց մօրը ․ ութ մասունք բանին, տրամաբանութիւն, աստղագիտութիւն, դիւահմայութիւն, նիւթն ի՞նչ է, դիպուածն ի՞նչ է, տեսականն ու բաղադրականն ի՞նչ, միակներն ու նախասահման ներդաշնակութիւնն ի՞նչ են ։ —Ես, ըսաւ միւս մօրը ․ պիտի ջանամ որ սանս արդարասէր ու բարեկամ ստանալու արժանի մարդ մ'ընեմ։ Զատիկ վճռեց ․ — Նորածին մանկան բուն հայրը դուն եղեր ես կամ չես, պէտք է որ մօրը հետ կարգուիս։

Ամէն օր գանգատ կ'ըլլար պալատը՝ Իրակլ անուն Մարաց կուսակալին դէմ։ Ասի մեծ իշխան մ'էր, որուն սիրտը իրօք չար չէր, բայց անափառութեամբ և հեշտասիրութեամբ աւրուած էր ։ Այն ինչ կը թողուր որ իրեն հետ խօսին, և երբէք չէր կրնար հանդուրժել հակառակախօսութեան ։ Սիրամարգներն անոր չափ ունայնասէր, աղաւնիներն աւելի հեշտասէր և ոչ կրիաներն անոր չափ դանդաղ չէին ։ Մի միայն սնոտի փառաց ու պատիր մեղկութեանց հետեւորդ էր ։ Զատիկ միտքը դրաւ զանի ուղղելու ։

Թագաւորին կողմէն՝ երաժիշտ մը, տասներկու երգիչ, քսան ու չորս չութակահար, սեղանապետ մը վեց խոհակերով, ու չորս սենեկապան խրկեց անոր, որոնք քովէն չի պիտի հեռանային ։ Արքային հրամանն էր որ հե-

տեւեալ կարգը ճշդիւ պահուի և ահաւասիկ ի՛նչպէս կատարուեցաւ ։

Առաջին օրը հեշտասէր Իրակին արթննալուն երաժիշտը ներս մտաւ երգիչներովն ու նուագածուներովը, և երգ մը երգեցին որ երկու ժամ տեւեց ։ Ամէն մէկ երեք րոպէ նուագին այս հագներգը կը կրկնէին ։

Ո՛րչափ մեծ է իր յարգը,
Ի՞նչ գեղ, ի՞նչ մեծութիւն.
Ո՛րչափ արդեօք մեր տէրը,
Ունի իրմէ գոհութիւն։

Այս երգը աւարտելէն ետեւ՝ սենեկապան մը երեք քառորդի չափ ատենաբանութիւն մը ըրաւ, որուն մէջ դիտմամբ իշխանին չունեցած բարեմասնութիւնները կը գովէր ։ Ճառէն ետքը նուագարանաց ձայներով զանի սեղան բերին ։ Ճաշը երեք ժամ տեւեց ։ Հազիւ բերանը բացաւ որ խօսի, առաջին սենեկապետը իսկոյն ըսաւ ։ — Իրաւունք պիտի ունենայ ։ Հազիւ քանի մը խօսք արտաբերեց որ երկրորդը պոռաց ։ — Իրաւունք ունի ։ Իսկ միւս սենեկապետները բարձրաձայն ծիծաղիլ սկսան Իրակի զրուցած կամ զրուցելիք բարակ խօսքերուն վրայ ։ Ճաշէն վերջը նորէն երգերը շարունակեցան ։

Այս առջի օրը սքանչելի օր մը երեւցաւ Իրակին ։ կարծեց թէ արքայից արքայն իր արժանեաց համեմատ զինքը կը վարձատրէ ։ Երկրորդ օրն այնքան ախորժելի չերեւցաւ իրեն ։ Երրորդը տաղտկալի եկաւ, իսկ չորրոր-

դը բոլորովին անտանելի․ հինգերորդը չարչարանք։ վերջապէս բարկացաւ, ո՛րչափ [illegible] երգը անդադար լսելոյն, [illegible] է, խօսքը լսելով, ու ամեն օր մի և նոյն ժամուն ատենաբանութիւն մոլիկ ընելէն։ իսկոյն տէրութեան դըրեց և աղաչեց որ թագաւորը չնորհ ընէ եա կանչելու սենեկապետները, երաժիշտները և սեղանապետը և խոստացաւ այնուհետեւ այնչափ մնափառ և մեղկ չըլլալու։ Ուստի չորքորթները հեռացուց, հանդէսները չափաւորեց և աւելի երջանիկ եղաւ․ վասն զի, ինչպէս կըսէ Սատէր[1], մշտատեւ զուարճութիւն չէ զուարճութիւն։

ԳԼՈՒԽ Է․

ՎԷՃՔ ԵՒ ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԻՒՆՔ

Զատիկ այսպէս ամեն օր իր հանճարոյն նրբութիւնն ու հոգւոյն ազնուութիւնը կը յայտնէր։ Ամենքը վրան կ՚սքանչանային, այլ և կը սիրէին։ Մարդկան մէջ ամենէն բարեբաղդը համարուած և համբաւը պետութեան ամեն կողմը տարածուած էր։ Կանայք զանի կը դիտէին գաղտնի և ամեն քաղաքացիք ա-

(1) Զէնտին, այսինքն Պրահմաններուն նուիրական գրոց համառօտն է։ (Ծ. Հ.)։

նոր արդարութիւնը կը հռչակէին ։ Գիտնոց պատգամն էր նա . մոգերն անգամ կը խոստովանէին թէ քան զՅեպոր մոգպետն իմաստուն է ։ Այն ատեն և ոչ մէկուն միտքէն կանցնէր զանի կորճերու համար դատապարտել , այլ ամեն ինչ որ անոր հաւատալի կ'երեւէր իրենք ևս կը հաւատային ։

Բաբելոնի մէջ հազար հինգ հարիւր տարին հետէ մեծ վէճ մը կար , որով տէրութիւնը երկու յամառ աղանդաւոր կուսակցութեան բաժնուած էր ։ Մէկ կողմը կը կարծէր , թէ Միթրայի տաճարը մտնելու ատեն պէտք է անվրէպ ձախ ոտքը առաջ նետել . միւս կողմը այս սովորութենէն կը գարշէր ու միշտ աջ ոտքով ներս կը մտնէր ։ Ամեն մարդ նուիրական հրոյն չքեղ հանդէսին օրը կ'սպասէր , որպէս զի տեսնէ թէ ո՛ր աղանդին կողմնակից պիտի ըլլայ ։ Բոլոր աշխարհ անոր երկու ոտից վրայ տնկեր էր աչքը և բոլոր քաղաքը մեծ տագնապի և վարանման մէջ կը կենար ։ Իսկ Զատիկ՝ երկու ոտքերը կպած ցատկելով մտաւ տաճարը . վերջը ազդու ճառ մը խօսելով հաստատեց թէ երկնից և երկրի Արարիչը մարդու խտրութիւն չըներ և անոր առջեւ թէ աջ ոտքն ու թէ ահեակը նոյն է ։ Նախանձոտն ու լծակիցն ըսին , թէ Զատկին խօսած ճառը այլաբանական ձեւերէ զուրկ է . լեռներն ու բլուրները բաւական չի խաղցուց . այլ անգոյն և անհոգի ճառ մ'է որուն մէջ ծովուն փախուստը , աստղերուն անկումը և արեւուն մո-

մի պէս հալելը չեն տեսնուիր և թէ վերջապէս ամենուն արեւելեան ճոխ ու գեղեցիկ ոճը չունի։ Զատիկ բանականութեան ոճը գործածելով կը շատանար։ Ամեն մարդ անոր կողմը բռնեց, չէ թէ ուղիղ ճամբու մէջ գտնուելուն, չէ թէ բանաւոր ու քաղցրահամբոյր ըլլալուն, այլ կառավարութեան առաջին պաշտօնական ըլլալուն համար։

Նոյնպէս յաջողութեամբ վերջացուց ճերմակ ու սեւ մօգաց մէջ տիրած նշանաւոր վէճը։ Ճերմակները կը պնդէին, թէ ամբարշտութիւն է դէպ 'ի ձմեռային արեւելք դարձած Աստուծոյ աղօթելը։ Սեւերը կը հաստատէին, թէ Աստուած կ'արհամարէ ան մարդոց մաղթանքը, որոնք ամառնային արեւմուտքը դարձած կ'աղօթեն։ Զատիկ հրաման հանեց որ ամեն մարդ ուզած կողմը դառնայ։

Այսպէս իմաստութեամբ՝ առաւօտները մասնաւոր և ընդհանուր գործերը կատարելու հնարը գտաւ· իսկ մնացած ժամերը Բաբելոնի քաղաքը զարդարելու կը պարապէր· սրտաշարժ ողբերգութիւններ և ծիծաղաշարժ կատակերգութիւններ ներկայացունել կուտար· թատրը, որ երկար ատենէ ի վեր խափաներ էր, ինքը նորէն ծաղկեցուց, վասն զի կիրթ ճաշակ ունէր։ Բնաւ չէր պարծենար թէ ինքը այս մասին աւելի հմուտ է քանթէ բուն վարպետները, զորս առատաձեռնութեամբ և պատուօք կը վարձատրէր և անոնց տաղանդին վրայ դաւանի չէր նախանձէր· իսկ իրիկունները

թագաւորը կը զուարճացունէր , եւս առաւել թագուհին ։ Արքայն կըսէր ․ իմ մեծ պաշտօնեայս ․ թագուհին կըսէր ․ սիրուն պաշտօնեակալը , և երկուքը միաբերան կը կրկնէին ․ ըստուգիւ ինչ մեծ կորուստ պիտի ընէինք թէ որ աս մարդս կախուէր ։

Երբէք պաշտօնակալ մը Զատիկին չափ կանանց ունկնդրութիւն տալու չէր սորվուած ։ Շատերը կ'երթային այնպիսի գործոց վրայ անոր հետ խօսելու որ ամենեւին չունէին և իրենց բուն նպատակը անոր հետ ուրիշ գործ ունենալ էր ։ Նախանձոտին կինը առաջին այցելուներէն մէկն եղաւ ։ Ախ Նիթրային , Զէնտա-Վէստային և Նուխրական հրոյն վրայ երդում ըրաւ , թէ իր ամուսնոյն վարմունքէն շատ զզուած է ․ վերջը խոստովանեցաւ որ ամուսինը նախանձոտ և բիրտ մարդ մ'է , ու կերպով մը իմացուց թէ արդէն դից ձեռօք իր պատիժը կը կրէ Նուխրական հրոյն անգին ազդեցութենէ զրկուելով , որով միայն մարդս կարող է անմահից նմանիլ ։ Վերջը կամաւ սըռնակալը .քակեց դեռինը ձգեց ․ Զատիկ սովորական .քաղաքավարութեամբը վերցուց զայն դեռնէն , բայց կնոջը ծնկին չի կապեց և այս փոքրիկ զանցառութիւնը , եթէ երբէք վրիպակ կրնայ համարուիլ , անհուելի աղետից պատճառ եղաւ ։ Զատիկ այս դէպքին վրայ բնաւ չի մտածեց , իսկ նախանձոտին կինը շատ մտածեց ։

Ամեն օր ուրիշ շատ կանայք Զատիկին առ-

ջուր կ՚ընէին ։ Բաբելոնի գաղտնի տարեգրութիւնները կը պատմեն թէ Զատիկ անգամ մը անոնց հրապուրանաց զիջաւ , միանգամայն զարմանալով թէ ի՛նչպէս առանց հեշտասիրութեան և մտադրութեան իր սիրուհւոյն գըգուանքը կը փայլէ ։ Ան տիկինը՝ որուն Զատիկ անտարբերութեամբ սիրոյ նշաններ ցոյց տուեր էր , Աստղարտէ թագուհւոյն նաժիշտներէն մէկն էր ։ Աս քնքուշ Բաբելուհին ինքզինքը մխիթարելու համար կըսէր իւրովի ․ — Անշուշտ աս մարդս գլխուն մէջ ամբաւ զբաղմունք պիտի ունենայ , որ մինչեւ սիրոյ ժամանակ անոնց վրայ կը խորհի ։ Անգամ մը՝ այնպիսի ժամանակ մը որ շատ մարդոց բերնէն խօսք մը չելներ , կամ շատերը միայն նուիրական բառեր կ՚արտաբերեն , Զատիկ յանկարծ գոչեց ․ « Թագուհին » ․ Բաբելուհին կարծեց թէ վերջապէս երիտասարդը սթափելով իրեն « Թագուհիս » կը կոչէր ։ Բայց իրօք Զատկին միտքը նոյն միջոցին ցնդած ըլլալով՝ Աստղարտէին անունը արտասանեց ։ Իսկ կինը՝ որ այն երջանիկ պարագայից մէջ եղած խօսքերը ՚ի չնորհս իւր կը մեկնէր , կարծեց թէ երիտասարդն ըսել կուզէր որ քան զԱստղարտէ թագուհին գեղեցիկ է ։ Սոյն տիկինը ծանրագին ընծայներ առած Զատկին պալատէն դուրս ելաւ , ու նախանձոտին կնոջը , որ իր սրտակից բարեկամն էր , գլխուն եկածը պատմեց ։ Նախանձոտին կինը սաստիկ սրտմտեցաւ այս նախապատուութիւնը լսելով ու ըսաւ ․ — Բայց ինծի այս սըր-

նակապս կապելու անգամ չի հաճեցաւ ու այսուհետեւ չեմ ուզեր այս կապը գործածել։

— Հա՛, հա՛, ըսաւ բարեբաղդ կինը. քու վզնակապդ թագուհւոյն կրածին նման է. ուրեմն մի և նոյն խանութէն կը գնես և դուն զանոնք։ Նախանձոտին կինը խորունկ մը մըտածեց, պատասխան չի տուաւ, ու գնաց իր ամուսնոյն հետ խորհրդակցելու։

Սակայն Ջանիկ գիտնալով որ միտքը միշտ ցրուած է թէ՛ ունկնդրութեան և թէ՛ դատաստան տեսած ատեն, չէր կարող իմանալ ատոր պատճառը, և մինակ այս բանին սիրտը կը նեղանար։

Այն օրը երազ մը տեսաւ։ Այնպէս մը կը թուէր իրեն թէ նախ չոր խոտերու վրայ պառկեր էր, որոց մէջ մէկ քանի սրածայր խոտեր եւս գտնուելով զինքը անհանգիստ կընէին. յետոյ վարդեղէն փափուկ անկողնոյ մը մէջ կը տեսնէր ինքզինքը. ուսկից օձ մը ելնելով կը վիրաւորէր սուր ու թունալից լեզուաւը։

Աւա՜ղ, կըսէր նա իւրովի. երկար ժամանակ չոր և փշալից տատասկի վրայ պառկեցայ. հիմա վարդեղէն անկողնի մէջ եմ, բայց այն օձն ո՛վ պիտի ըլլայ։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՆԱԽԱՆՁ

—

Զաւէն թշուառութեան պատճառը՝ նոյն իսկ իր երջանկութիւնն ու մանաւանդ արժանաւորութիւնն եղաւ ։ Ամեն օր թագաւորին ու անոր շքեղաշուք լծակցին Ասդարատէին հետ կը տեսնուէր ։ Իր խօսակցութեանց անուշութիւնն օրէ օր կ՚աւելնար՝ հաճելի ու սիրուն երեւելու փափաքովը, որ մտաց վայելչութիւնն է, ինչպէս զարդը գեղեցկութեան ։ Իր պատանեկան հասակն ու շնորհքը փոքր առ փոքր Ասդարատէին վրայ մեծ տպաւորութիւն ըրին ։ Նախ թագուհին այս ներգործութեան անմտադիր ըլլալուն իր սէրը անմեղութեամբ կը սաստկանար, առանց խղճի և աներկիւղ բերկրութեամբ կը տենչար տեսնուելու և խօսակցելու իր ամուսնոյն և տէրութեան սիրելի եղող այս երիտասարդին հետ . անդադար կը գովէր զանի թագաւորին առջեւ, իր նաժիշտներուն հետ անոր վրայ կը խօսէր, անոնք ալ գովեստ գովեստի վրայ կը դիզէին . վերջապէս կարծես թէ ամեն բան ձեռնտու կըլլար սիրոյ նետը անոր սրտին խորը մխելու զոր նա չէր զգար ։ Ստէպ պարգեւներ կը շնորհէր Զաւէնին, որոց մէջ իր կարծածէն աւելի սիրոյ յայտարար նշաններ կային ։ Ասդարատէ անոր հետ խօսելու ատեն կարծէր թէ արքունավայել վեհանձնու-

թեամբ մը անոր ծառայութենէ գոհունակութիւնը կը յայտնէ միայն , բայց երբեմն իր խօսքերը զգայուն կնոջ մը խօսքեր էին ։

Ազդարատէ՝ միականիններն ատող Շէմիրէն ու ամուսնոյն քիթը կորել ուզող տիկինէն շատ աւելի գեղեցիկ էր ։ Իր մտերմական կերպերը , իր սիրաբոյր խօսքերը , զորս սկսեր էր կարմըցնելով արտասանել , իր նայուածքը՝ որ 'ի զուր Ջատկին վրայէն կը ջանար դարձունել և միշտ անոր աչաց կը հանդիպէր , երիտասարդին սըրտին մէջ այնպիսի կրակ մը բորբոքեցին , որ նոյն ինքն Ջատիկ սկսաւ զարմանալ ։ Շատ աշխատ եղաւ որ զայն մարէ . փիլիսոփայութիւնը որ իրեն միշտ օգնական գտած էր , օգնութեան կոչեց , բայց անկէ լուսաւորութիւն միայն և ոչ երբէք սփոփանք գտաւ ։ Պարտաւորութեան ու երախտագիտութեան դէմ մեղանչելու , իր վեհապետին անհաւատարմութիւն գործելու վըտանգը վրէժխնդիր Աստուծոյ պէս իր աչաց առջև կ'երևէին ։ Անդուլ կը կռուէր , սանձ կը դնէր կիրքը , բայց այս յաղթանակը՝ զոր ամեն վայրկեան տանել պէտք էր , հեծութեամբ և արտասուօք կ'ստանար ։ Այնուհետև չէր համարձակեր թագուհւոյն հետ խօսելու այն անուշ ազատութեամբը՝ որ իրենց այնչափ շնորհալի եղած էր ։ Ամպ մը աչքերը կը պատէր , խօսքերը բռնի և կցկտուր էին , անկոր առջևը կը նայէր , և երբ ակամայ աչքերը կը բանար , անոր արտասուալից ու հրացայտ ակունքը իրեններուն կը հանդիպէին . և կարծես թէ

իրարու այս խօսքերս կուզէին ըսել ։ — Զիրար կը պաշտենք ու կ՚երկնչինք սիրուելու ․ ՚ի միասին այնպիսի բոցով մը կը բորբոքինք որ կը դատապարտինք ։

Իսկ Զատիկ խելացնորի պէս շուարած անոր քովէն կը հեռանար՝ սրտին վրայ անտանելի բեռ մը ծանրացած ։ Իր բուռն յուզմանը մէջ գաղտնիքը Գաստոր բարեկամին յայտնեց , ինչպէս երբոր մարդ մը երկայն ատեն տաժանելի կսկիծներ կրելէն ետեւ՝ ՚ի վերջոյ անոնց տոկունութեան չի տանելով՝ ճիչ մը կը հանէ և ճակտին վրայ վազած պաղ քրտինքէն իր ցաւը կը մոռնէ ։

Գաստոր ըսաւ անոր ․ — Արդէն գուշակեր էի այդ զգացումդ , զոր ինքզինքէդ անգամ թադուն պահել կը ջանայիր ։ Սէրն այնպիսի նշաններ ունի որոց վրայ մարդս չի կրնար խաբուիլ ։ Որովհետեւ սրտիդ ծածուկը իմացայ , մտածէ անգամ մը , սիրելի Զատիկ , որ Թագաւորը արդեօք չի՞ պիտի իմանայ այդ զգացումդ որ իրեն թշնամանք մ՚է ։ Իր միակ թերութիւնն է սաստիկ նախանձ ըլլալը ։ Ստուգիւ դուն աւելի արիութեամբ սիրոյդ դէմ կը մաքառիս քանթէ Թագուհին ․ քանզի դու փիլիսոփայ մ՚ես , քանզի դուն Զատիկն ես ․ իսկ Ազդարտէ կինն է , իր սիրավառ ակնարկը այնչափ անխոհեմութեամբ կը խօսի որչափ որ տակաւին ինքզինքը անպարտ կը համարի ․ դէշն այն է որ իր անմեղութեանը վրայ վստահ ըլլալով՝ անհոգ է քեզի հետ ունեցած ընտանեկան կեր֊

պերը չափաւորելու ։ Քանի որ զինքը անըստգտանելի կը գտնէ կը վախնամ որ գլխուն փորձանք մը չի բերէ ։ Թէ որ միայն համաձայն ըլլայիք ամեն աչք կրնայիք խաբել ։ Նորածին և դիմադրեալ սէրը շուտ կը պայթի · իսկ գոհունակ սէրը կրնայ թագուն մնալ ։ Զաւիկ դող ելաւ բարեկամին այս առաջարկութենէ , որով իւր բարերար թագաւորին անհաւատարմութիւն ընելու զինքը կը յորդորէր ։ Իսկ Նա մանաւանդ այս պահուն հաւատարիմ մնալու ուխտեց , .քանի որ ակամայ մեղապարտ կը համարուէր ։

Սակայն Թագուհին այնչափ ստէպ կը հնչէր Զաւկին անունը , և այս անունը արտասանելու ժամանակ այնքան կը կարմրէր Թագաւորին առջեւ՝ անոր հետ խօսած ժամանակ մերթ այնչափ բորբոքած և մերթ այնչափ շուարած կ'երեւէր և անոր մեկնելէն ետեւ՝ այնպիսի խորունկ տխրութեան մէջ կ'ընկղմէր որ Թագաւորը սկսաւ վրդովիլ ։ Տեսածին հաւատաց և չտեսածը երեւակայեց · մանաւանդ դիտեց որ կնոջը մուճակները Զաւկին հագածներուն պէս կապտագոյն են · կնոջը ժապաւէնները դեղին Զաւկին խոյրն ալ դեղին է ։ Բծախնդիր իշխանի մը համար այս նշանները տակաւին բաներ էին ։ Ուստի իր բոլոր կասկածները ստուգութեան փոխուեցան խռովայոյզ սրտին մէջ ։

Արքունեաց դերինները իրենց մեծամեծաց սրտին լրտեսներն են ։ Շուտ մը իմացուեցաւ

որ Աւազարան շատ գործածական է և Մօսաւար նախանձ ։ իսկ նախանձոտը պատուիրեց կնոջը որ իր սնտուկը արքային յուղարկէ, որ Թագուհւոյն ունեցածին նմանն էր ։ Դժբաղդաբար այս սնտուկն ալ կապտագոյն էր ։

Այնուհետեւ Թագաւորը մտածեց նշանաւոր կերպով մը վրէժ առնուլ ․ որոշեց որ գիշեր մը կինը Թունաւորէ ու առաւօտուն կանուխ Ջանիկը կախել տայ ։ Այս հրամանը անողորմ ներքինիի մը տուաւ, որ իր վրէժխնդրութեանը գործադիրն էր ։ Թագաւորին սենեակը գաճաճ մը կար որ համր էր բայց ոչ խուլ ։ Աս գաճաճը ամեն տեղ մուտք ունէր, ընտանի կենդանւոյ մը պէս պալատին ամեն գաղտնեաց ականատես վկայ էր ։ Աս համր Թըզուկը Թագուհին ու Ջանիկը շատ կը սիրէր, ուստի երբ անոնց համար տրուած մահուան վճիռը լսեց զարմացաւ ու սոսկաց ։

Բայց այս զարհուրելի հրամանը որ քիչ ատենէն պիտի կատարուէր, ինչպէս անոնց իմացունէ ։ Գրել չգիտէր ․ մինակ ուրուագրութեան տեղեակ էր, մանաւանդ նմանցուներու մասին շատ յաջողակ ։ Գիշերը նստաւ ու ինչ որ Թագուհւոյն հաղորդել կը փափաքէր ուրուագրեց ։ Ծրագրին մէկ անկիւնը Թագաւորը կ'ընծայէր բարկութենէ կրակ կտրած, որ հրամաններ կուտար ներքինիին ․ մէկ կողմն ալ սեղան մը կար որուն վրայ կապոյտ չուան մը, կապոյտ սնտուկներ ու դեղին ժապաւէններ դրուած էին ․ մէջ տեղը Թագուհին կը տես-

նուէր, որ Նաժիշաներուն գիրկն ինկած հոգին կը փչէր. իսկ Զատիկն անոր ոտից տակ խեղդամահ կ'երեւէր։ Հորիզոնին վրայ արեւուն ծագիլը նկարուած էր, նշանակելու համար՝ թէ այս սոսկալի ոճիրը արշալոյսը երեւելուն պիտի կատարուէր։ Այս գծագիր պատկերը աւարտելէն ետեւ՝ իսկոյն Առագաստէն Նաժիշաներէն մէկուն վազեց գնաց, արթնցուց եւ պատուիրեց որ շուտ մը տանի զայն Թագուհւոյն յանձնէ։

Սակայն կէս գիշերային Զատկին դուռը կը զարնեն, զանի կ'արթնցունեն ու Թագուհւոյն կողմէն անոր տոմսակ մը կը յանձնեն։ Պատանին սեւածը երազ կարծեց եւ դողդղալով գիրը բացաւ։ Ի՞նչ անպատմելի սոսկում, սարսափ եւ յուսահատութիւն պաշարեցին զինքը երբ այս խօսքերը կարդաց նամակին մէջ։ « Փախիր շուտով, ապա թէ ոչ զքեզ պիտի սպաննեն, փախիր. Զատիկ, կը հրամայեմ քեզի յանուն մեր սիրոյն եւ դեղին ժապաւէններուս։ Յանցանք չունիմ, բայց կ'զգամ որ իբրեւ եղեռնաւոր պիտի մեռնիմ »։

Զատիկ հազիւ թէ բերանը բանալու կարող եղաւ. հրամայեց որ Գասոր բարեկամը կանչեն, եւ առանց անոր բան մ'ըսելու տոմսակը ձեռքը տուաւ։ Գասոր աղաչեց որ հնազանդի ու անմիջապէս Մեմփիսի ճամբան բռնէ։

— Թէ որ յանդգնիս, ըսաւ անոր. Թագուհին տեսնելու երթալ, անոր մահը կը փութացնես, իսկ թէ որ արքային հետ խօսիմ ըսես, դարձ-

եալ սիրելւոյդ կորստեան պատճառ կ'ըլլաս ։ Դու անոր հոգն ինձի թո՛ղ, միայն ինքզինքդ ազատելը նայէ ։ Ես հոս այնպէս ձայն կը հանեմ, թէ դուն Հնդկաստան գացիր․ եւ քիչ ատենէն կու գամ զքեզ կը գտնեմ և ինչ որ Բաբելոն պատահի քեզի կը պատմեմ ։

Նոյն միջոցին Գատոր շտապաւ պալատին ծածուկ դրանը քով երկու սրընթաց ուղտ պատրաստել տուաւ ու Զատիկը շալկեց տարաւ վրան հեծցուց․ վասն զի հոգին փչելու աստիճանին մէջ էր ։ Մինակ սպասաւոր մը անոր ընկեր եղաւ ։ Շատ չանցաւ Գատոր աչացն առջեւէն բարեկամը կորոյս, ինքն եւս հիացման և տրամութեան մէջ ընկղմած ։

Մեծանուն փախստականը բլրի մը ստորոտը հասնելով` ուսկից Բաբելոն կը տեսնուէր, նայուածքը դէպ 'ի թագուհւոյն պալատը դարձուց և մարեցաւ․ բայց նորէն ինքզինքը գտաւ ու մահը օգնութեան կոչեց լալագին ։ Ի վերջոյ գեղանի տիկնոջ մը, հնաշխարհիկ թագուհւոյ մը ողբալի բաղդին վրայ երկար մտածելէն ետեւ` յանկարծ իւր վիճակին ակնարկելով գոչեց․ — Ի՞նչ է ուրեմն մարդկային կեանքը․ ո՛ առաքինութիւն, ի՞նչ օգուտ տեսայ քեզմէ ։ Երկու կանայք զիս վատօրէն խաբեցին․ երրորդն որ ամենեւին մեղապարտ չէ և քան զմիւսս շատ գեղեցիկ է պիտի մեռնի ։ Իմ գործած բոլոր բարիքս ինձի դէմ անիծից աղբիւր դարձան․ մեծութեան բարձրագոյն կէտը հասայ որպէս զի դժբաղդութեան ամենա‿

սոսկալի անդունդը գահավիժիմ ։ Թէ որ բաղմաց պէս անզգամ գտնուէի, թերեւս անոնց պէս երջանիկ ըլլայի ։ Զաւիկ՝ այս աղէրեկ խորհուրդներով նկուն, աչքերը տրտմութեան ցողով լցուած՝ դէմքին վրայ մահադոյն տըժգունութիւն մը տիրած՝ ու հոգին դառն և անհնարին յուսահատութեան մէջ ընկղմած՝ ճամբան կը շարունակէր դէպ 'ի Եգիպտոս ։

ԳԼՈՒԽ Թ.

ԳԱՆԱԲԵԿ ԿԻՆԸ

—

Զաւիկ իր շաւիղը աստղերուն նայելով կ'ուղղէր ։ Հայկին համաստեղութիւնը և Շնիկ շողշողուն աստղը դէպ 'ի Գանոբի (Ապուքիր) նաւահանգիստը իրեն կ'առաջնորդէին ։ Նա կ'սքանչանար այն խոշոր հրեղէն գունտերուն վրայ, որ մեր աչաց իբր աղօտ կայծեր կ'երեւին, մինչդեռ մեր հողագունդը՝ որ իրօք աննշան կէտ մ'է տիեզերաց նկատմամբ, ամենամեծ և ամենազնիւ բան մը կը թուի մեր անյագ փառամոլութեան ։ Նոյն պահուն Զաւիկ մարդիկը, ինչպէս որ իրապէս են այնպէս կը դատէր, այսինքն իբր մանր ճճիներ, որ աղդմուս փոշիի մը վրայ զիրար կը կլլեն ։ Այս ճիշդնկարագիրը՝ իր կենացն ու բարեկոնի ունայնութիւնը աչքին առջեւ բերելով՝ կարծես թէ իր

վիշտերը կը փարատէր ։ Հոգին՝ մարմինէն զատուած կը սլանար կ'երթար դէպ յանհունութեան սահմանն , ու տիեզերաց անսասան կարգը կը նկատէր ։ Բայց յետոյ երբ ինքզինքին գալով սիրտը կը զննէր ու կը մտածէր որ թերեւս Ասդարտէն իրեն համար մեռած է , բոլոր աշխարհ առջեւէն աներեւոյթ կ'ըլլար , ու բնութեան մէջ միայն Ասդարտէն հոգեվար և Զատիկ եղկելի կը տեսնէր ։

Երբոր այսպէս փոփոխակի վսեմ իմաստասիրութենէ ծանր կսկիծներու մէջ կ'ելնէր կ'իջնէր , Եգիպտոսի սահմանաց կը մօտենար , և արդէն իր հաւատարիմ սպասաւորը առաջին գեղը հասած՝ օթեւան մը կը փնտռէր ։ Զատիկ գիւղին բոլորի պարտէզներուն մէջ պտըտելու ատենը՝ արահետէն փոքր ինչ հեռի լալագին կին մը տեսաւ որ երկին ու երկիր օգնութեան կը կոչէր ու կատաղի մարդ մը անոր ետեւէն կը վազէր ։ Աս անօրէն մարդը հասաւ ու աւանց կնկան պաղատանաց միտ դնելու՝ անոր գլխէն անխնայ հարուածներ և նախատինք տեղացուց ։ Զատիկ եգիպտացւոյն բռնութենէն ու կնկան ստէպ ստէպ ներում խնդրելէն հասկըցաւ , որ մին նախանձ է ու միւսը անհաւատարիմ ։ Բայց երբոր լաւ մը զննեց կինը՝ որ սըրտաշարժ գեղեցկութիւն մ'ունէր և քիչ մը դժբաղդ Ասդարտէին կը նմանէր , գութը շարժեցաւ վրան և մարդուն դէմ բարկացաւ ։

— Օգնէ ինձ , գոչեց կինը հեծկլտալով ․ ազատէ զիս , ազնիւ պատանի , աս ամենադաժան

մարդուն ձեռքէն, կեանքս փրկէ։ Ջանիկ խոկոյն վաղեց կնկանն ու բարբարոս մարդուն մէջ տեղը մտաւ որ զատէ։ Ծակու ինչ եգիպտացերէն գիտնալով՝ ըսաւ անոր նոյն լեզուաւ.
— Թէ որ քիչ մը մարդասիրութիւն ունիս, կաղաչեմ խնայէ գեղեցկութեան ու տկարութեան։ Ինչպէս սիրտդ կը գիտնայ այդպէս թշնամանելու բնութեան հրաշակերտ մը, որ ոտիցդ տակն ինկած կը թաւալի ու իր միակ պաշտպանն են արտասուքը։ — Հա՛, հա՛, ըսաւ կատաղին. ուրեմն դուն եւս կը սիրես զանի, ուստի վրէժս քեզմէ պէտք է որ առնում։

Այս ըսելով կինը կը թողու որոյ մազերէն մէկ ձեռամբ բռնած էր, ու նիզակը առնելով Ջանիկը զարնել կ'ուզէ։ Ջանիկ որ անվրդով կը կենար, կատաղիին հարուածէն դիւրաւ զգուշանալով՝ շուտ մը նիզակին երկաթի կողմէն կը բռնէ։ Մին կ'աշխատի զայն ազատելու, միւսը ձեռքէն խլելու։ Վերջապէս նիզակը կը կոտրի։ Այն ատեն եգիպտացին թուրը կը քաշէ, Ջանիկն ալ իրենը կը մերկանայ ու կ'սկըսին մաքառիլ. եգիպտացին հետզհետէ հարուածներ կ'իջեցունէ, Ջանիկ ճարպկութեամբ անոնց կը դիմահարէ. իսկ կինը խոտին վրայ նստած մազերը կը շտկէ ու հեռուէն կը նկատէ։

Եգիպտացին թէեւ ուժեղ, բայց Ջանիկ քան զայն հնարագէտ էր։ Առաջինը զայրագին մարդու մը պէս՝ կոյր բարկութեամբ հարուածները առանց կշռելու կը կռուէր, իսկ երկրորդին խելքը ձեռացը կ'առաջնորդէր։

Ուստի Ջանիկ թշնամւոյն վրայ կը ցատկէ և զէնքը ձեռքէն կ'առնու ։ Եգիպտացին աւելի կը զայրանայ կը յարձակի , բայց Ջանիկ զանի կը բռնէ գետին կը զարնէ ու սուրը կուրծքին յենլով կը հրաւիրէ՝ որ եթէ անձնատուր ըլլայ կեանքը կը շնորհէ ։ Մոլեգին Եգիպտացին դաշոյնը կը քաշէ ու Ջանիկը կը վիրաւորէ , մինչդեռ նա անոր պիտի ներէր ։ Ջանիկ սաստիկ սրտմտելով՝ սուրն անոր կողը կը խօթէ . Եգիպտացին ահագին աղաղակ մը կը ձգէ ու թաւալգլոր գալով կը մեռնի ։ Հետեւապէս Ջանիկ կնկան մօտեցաւ ու հեզիկ ձայնով մը անոր ըսաւ . — Աս մարդը զիս բռնադատեց զինքը սպաննելու . ահա վրէժդ առի . դաժան մարդու բռնութենէ զքեզ ազատեցի ։ Այժմ տիկին ուրիշ ի՞նչ հրաման ունիս որ կատարեմ ։ — Կ'ուզեմ որ մեռնիս չարագործ , պատասխանեց կինը . կ'ուզեմ որ սատկիս , դուն իմ սիրահարս սպաննեցիր . ձեռքէս գար հիմա սիրտդ կտոր կտոր կ'ընէի ։ — Ցիրաւի , տիկին , սիրահարդ այլանդակ մարդ մ'է եղեր , ըսաւ Ջանիկ . բոլոր ուժովը զքեզ կը ծեծէր և զիս ալ՝ աղաչելով օգնութեան կանչելուդ համար , ուզեց սպաննել ։ — Կ'ուզէի որ զիս տակաւին ծեծէր , պատասխանեց կինը աղաղակ արձակելով . արժանի էի ես ծեծի , վասն զի անոր նախանձը շարժեր էի . Երանի թէ զիս ծեծին տակ խորտակէր , ու դուն , հիմայ անոր տեղն ըլլայիր ։

Ջանիկ կենացը մէջ այս առաջին զարմա-

ցած և զայրացած չունէր, ուստի ըսաւ. — Տի-
կին, թէպէտ գեղեցիկ ես, բայց ինձմէ ալ
ծեծ ուտելու արժանի ես, ասկից հասկըցիր
թէ որչափ յիմար ես. սակայն ես գքեզ ծե-
ծելու ախորժակ չունիմ: Այս ըսելով ուղտը
հեծաւ ու դէպ 'ի գիւղը քշեց: Հազիւ քանի
մը քայլ առաջ գնաց և ահա յանկարծ ոտքի
ձայն մը լսեց: Ետին դարձաւ, տեսաւ, որ
չորս բաբելացի ձիաւոր սուրհանդակներ վազն
'ի վազ ետեւէն կու գան: Ասոնցմէ մին ան կի-
նը տեսնելուն՝ պոռաց. — Այո՛, նոյն ինքն է,
մեզի ինչպէս որ նկարագրեցին այն կերպա-
րանքն ունի: Մեռելին վրայ հոգ չը տարին,
և իսկոյն կինը ձերբակալ ըրին: Իսկ կինը նո-
րէն Զատիկին ետեւէն սկըսաւ գոչել. — Օգնէ
ինձ դարձեալ վեհանձն օտարական, ներէ քե-
զի դէմ ըրած գանգատանացս. կ'աղաչեմ օգ-
նէ ինձ և ես ցմահ քու աղախինդ կ'ըլլամ:
Զատիկ փափաք չունէր բնաւ նոյն ապաշը-
նորհ կնկան համար նորէն կռուի բռնուելու:
— Ուրիշները կանչէ, ըսաւ անոր. այլ գիս չես
կարող խաբել: Մնաց որ Զատիկ վիրաւորուած
էր, արիւնը կը վազէր. ինքն եւս օգնու-
թեան կարօտ էր և ան չորս բաբելացիները,
զորս հաւանական էր թէ Մոապտար թագա-
ւորը խրկած ըլլար, սիրտը տագնապի մէջ
ձգեցին:

Շտապաւ գիւղը մտաւ, միանգամայն զար-
մանալով թէ ինչու համար այն ձիաւորներն
եգիպտացի կինը բռնեցին տարին. և իւր զար-

մանչը կ'աւելնար քանի նոյն կնկան թեթեւ բնաւորութեան վրայ կը մտածէր։

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ԳԵՐՈՒԹԻՒՆ

Զատիկ երբոր գեղը կը մտնէր, ժողովուրդը անոր բոլորն առին. ամէն մարդ կը պոռար. «Ահաւասիկ գեղեցիկ Միսուֆն յափշտակողն ու Բլէթօֆիսը սպաննողը։ — Պարոններ, ըսաւ անոնց Զատիկ. Աստուած չընէ որ ձեր սիրուն Միսուֆը յափշտակեմ, ինչու որ չափէ դուրս փախուկ է. իսկ Քլէթօֆիսը չի մեռցուցի, այլ միայն անոր դէմ ինքզինքս պաշտպանեցի։ Նա կ'ուզէր զիս սպաննել գեղեցիկ Միսուֆին համար խոնարհաբար իրմէ գթութիւն խնդրելուս պատճառաւ երբ զանի անխնայ կը գանակոծէր։ Ես օտարական մ'եմ, որ Եգիպտոս եկայ ինձի ապաստանարան փնտռելու. ուստի հաւանական չէ, որ ձեր պաշտպանութեան դիմելու ժամանակս՝ կին մը գողնամ և մարդ մը սպաննեմ։

Այն ժամանակի եգիպտացիք արդարասէր էին և գթած։ Ժողովուրդը Զատիկը առաւ հիւանդանոց տարաւ. Նախ վէրքը դարմանեցին. ետքը հարց ու փորձ ընելով քննեցին զինքը և ծառան զատ զատ, որ ճշմարիտն ի-

մնան ։ Արդարեւ հավըցան որ Ջաւիկ մարդասպան չէր , այլ մարդու մը արիւնը ափանց թափեր էր ։ Օրէնքը այնպիսիները գերութեան կը դատապարտէր ։ Ուստի Ջաւիկին երկու ուղտերը յօգուտ գիւղին ծախուեցան , բերած ակլները բնակչաց մէջ բաժնեցին եւ հրապարակաւ զինքը ու սպասաւորը ծախու հանեցին ։ Արաբացի վաճառական մը Մէգօկ անուն՝ աճուրդը աւելցուց եւ ծառան աշխատութեան աւելի յարմար ըլլալով քան զտէրը սուղ գնով ծախուեցաւ ։ Աս երկու անձանց մէջ բաղդատութիւն չի կար . ուստի Ջաւիկ իր սպասաւորին իշխանութեան արբանեակ գերին եղաւ ։ Վաճառականն երկուքին ալ շղթայի զարնելով իրարու կապեց ու ետեւը ձգելով տուն տարաւ ։ Ջաւիկ ճամբան իր ծառան կը մխիթարէր , ու համբերութեան կը յորդորէր . սակայն ըստ սովորութեան մարդկային կենաց վերայ խորհրդածութիւններ կ՚ընէր ։ — Կը նայիմ՝ որ՝ կ՚ըսէր անոր . իմ դժբաղդութեանցս դու ալ մասնակից կ՚ըլլաս . մինչեւ այս օրս ամեն բան զարմանալի կերպով մը գլխուս եկան ։ Քանի մ՚անցնիլը տեսնելուս համար տուգանաց դատապարտուեցայ . արծուառիւծի մը համար մազ մնաց ցից պիտի ընէի . զարքայն գովելու մտօք ոտանաւորներ գրելուս համար կախաղան խրկուեցայ . թագուհին դեղին ժապաւէններ ունենալուն համար քիչ մնաց խեղդամահ պիտի կորնչէի ։ Իսկ հիմայ գազանաբարոյ մարդ մը իր սիրուհին ծեծելուն համար քեզի հետ

գերի ինկայ․ ինչ և իցէ, թող չի վհատինք․ թերևս այս նեղութիւններնիս վերջ մը կ'ունենան․ և քանի որ արաբայի վաճառականները գերի պահելու սովոր են, ինչու համար և ես ուրիշի մը պէս գերի պիտի չըլլայի, երբոր ուրիշի նման և ես մարդ կը գտնուիմ։ Կարծեմ թէ աս վաճառականս անգութ չէ, պէտք է որ գերիներուն հետ աղէկ վարուի, եթէ անոնցմէ օգուտ մը քաղել կ'ուզէ։ Զատիկ այսպէս կը խօսէր․ իրաւ, բայց սրտին խորէն Բաբելոնի թագուհւոյն վիճակը կը մտածէր։

Մեղօկ երկու օրէն վերջը գերիներով ու ուղտերով հանդերձ ճամբայ ելաւ Արաբիայի ներսի կողմերը գնալու։ Իր ցեղը Հօրէպ անապատին մօտ կը բնակէր։ Այս ուղևորութիւնը երկար տևեց ու շատ նեղութիւն կրեցին։ Մեղօկ ծառային վրայ աւելի հոգ կը տանէր քան թէ Զատիկին․ զի ծառան ուղտերն աւելի լաւ բեռնաւորել գիտէր․ ուստի ամեն մանր մունր չորհներն անոր համար էին։

Հօրէպէն երկու աւուր ճամբայ հեռի վայր մը ուղտերուն մէկը սատկելով, անոր բեռը ծառաներուն կռնակը տուին։ Զատիկ ևս իւր բաժինն ունեցաւ։ Մեղօկ գերիներուն կորակոր քալելը դիտելով՝ սկսաւ ծիծաղիլ։ Զատիկ համարձակեցաւ այս բանիս պատճառը անոր բացատրելու, և հաւասարակշռութեան օրէնքները ուսոյց։ Վաճառականը զարմանալով սկսաւ ուրիշ աչօք Զատիկին նայիլ․ և Զատիկ նկատելով որ անոր հետաքրքրութիւնը չարժեր

է աւելի եւս շարժեց անոր առեւտուրին վերաբերեալ շատ մը բաներ մեկնելով․ զոր օրինակ մի և նոյն քանակութեամբ վաճառքներուն ու մետաղեաց սեպհական ծանրութիւնը, օգտակար կենդանեաց յատկութիւնները, վնասակարները պիտանի ընելու միջոցը եւայլն։ Վերջապէս Զատիկ արաբացւոյն աչքին փիլիսոփայ մարդ մ'երեւցաւ։ Ուստի ընկերներէն աւելի սկըսաւ զանի յարգել․ հետը սիրով վարուեցաւ և այս վարմունքը բռնելուն վրայ չի զղջաց։

Երբոր Սեդօկ իր ցեղին մօտ հասաւ, առաջին գործն եղաւ երբայեցիէ մը հինգ հարիւր ունկի արծաթ պահանջել, զոր երկու վկայից առջեւ փոխ տուած էր անոր, բայց վկաները մեռեր էին․ ուստի երբայեցին պարտքն ուրանալով վաճառականին տակը ուտելու միտում ունէր, փառք տալով Աստուծոյ որ իրեն առիթ մը շնորհեր էր արաբացի մը խաբելու։ Սեդօկ իր այս հոգը Զատիկին յայտնեց, որ իր խորհրդատու բարեկամն եղեր էր։ Զատիկ հարցուց անոր․ — Ո՞ւր տեղ փոխ տուիր հինգ հարիւր ունկի արծաթը աս նենգաւոր մարդուն։ — Մեծկակ քարի մը վրայ, պատասխանեց վաճառականը․ Հօրէպ լերան մօտ։ — Պարտատէրըդ ի՞նչ բնաւորութեան տէր մարդ է, ըսաւ Զատիկ։ — Խաբեբային մեծն է, կրկնեց Սեդօկ։ — Բայց կը հարցնեմ քեզի, թէ աշխոյժ մարդ է, թէ անխոհեմ։ — Ամեն վատ վճարողներէն էն տաք գլուխն է, ըսաւ վաճառակա֊

նը ։ — Ուրեմն , յաւելուց Ջանիկ · թող տուր ինձ որ ես անոր հետ դատաստանի ելնեմ ։ Արդարեւ Ջանիկ'ի դատ կոչեց երբայեցին ու այսպէս խօսեցաւ դատաւորին · — Ո՛ արդարութեան գահուն բարձր , տիրոջս կողմէն կը դիմեմ քեզ աս մարդէն հինգ հարիւր ոսկի արժած պահանջելու , որ պարտքն է և կը դժկամակի վճարել ։ — Վկայ ունիս , ըսաւ դատաւորը ։ — Ո՛չ մեռած են , պատասխանեց Ջանիկ · բայց մեծ քար մը կայ , որուն վրայ դրամը համրուեցաւ , թէ որ ձեր մեծութիւնը կը հաճի , քարը հոս բերել թող տայ · կը յուսամ որ այն վկայութիւն կրնայ տալ ։ Ես երբայեցիին հետ հոս կ'սպասեմ մինչեւ որ քարը գայ · հիմայ մարդ մը կը խրկեմ և տիրոջս ծախքովը հոս փոխադրել կու տամ ։ — Շատ լաւ , ըսաւ դատաւորը · ու սկսաւ ուրիշ գործոց զբաղիլ ։

Գործը լմնալէն ետեւ՝ դատաւորը Ջանիկին ըսաւ · — Է՛յ , ո՞ւր է քարդ , տակաւին չեկաւ ։ Երբայեցին ծիծաղելով պատասխանեց · — Եթէ ձեր մեծութիւնը մինչեւ վաղն ալ ըսպասէ , քարը գալիք չունի · վասն զի վեց մղոն հեռու է և տասնըհինգ հոգի պէտք է որ զայն տեղէն շարժեն ։ — Շատ աղէկ , գոչեց Ջանիկ · ես չըսի՞ ձեզի որ քարը վկայութիւն պիտի տայ · որովհետեւ աս մարդը գիտէ քարին ուր գտնուիլը , ըսել է որ ոսկին ալ անոր վրայ համրուիլը կը խոստովանի ։ Երբայեցին շփոթելով ափսոսեցաւ ամեն բան յայտնելու ։ Դատաւորը հրամայեց , որ զանի նոյն քարին կապեն ու

անօթի ծարաւ պահեն մինչեւ որ հինգ հարիւր ունկին հատուցանէ ։ Երկայեցին շուտ մը տակ-ները վճարեց ։

Այս դէպքին վրայ տղուն Ջաւիկն ու քա-րը մեծ համբաւ ստացան Արաբիայի մէջ ։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ․

ԽԱՐՈՅԿ

Մեդօկ իր տղուկին հնարագիտութեան վրայ զմայլելով՝ զանի իր սրտակից բարեկամն ըրաւ, ու Բաբելոնի թագաւորին պէս միշտ իր մօտը կը պահէր ։ Իսկ Ջաւիկ կ՚ուրախանար որ Մեդօկ կին չունէր ։ Օրէ օր կը դիտէր որ նա բարեսէր բնութեամբ անկեղծ և զգաստամիտ մարդ մ՚է ։ Դժուարին եկաւ երբոր տեսաւ, որ երկնային բանակը՝ այսինքն արեւը, լուսինը և աստղերը կը պաշտէր արաբացւոց հին սովորութեան համեմատ ։ Ամեն ատեն այս բանիս վրայ խոհեմութեամբ անոր հետ կը խօսէր ։ Վերջապէս անգամ մը ըսաւ անոր, թէ պաշտած բաները նիւթական մարմիններ ըլլալով՝ պաշտաման արժանի չէին, ինչպէս չեն նաեւ ծառերն ու ապառաժները ։ — Բայց, պատասխանեց Մեդօկ․ անոնք յաւիտենական էակներ են ուսկից մեր ամեն բարիքը կ՚ընդունինք ։ Անոնք են որ բնութեան կենդանութիւն և եղանակաց

կարգ կը շնորհեն. ասկէց զատ մեզնէ այնչափ հեռու են որ անկարելի է անոնց պաշտօն չի մատուցանել: Զատիկ ըսաւ. — Կարմիր ծովուն ջրերէն աւելի օգուտ կը քաղես, վասն զի վաճառքներդ Հնդկաստան կը տանիս. ով ըսաւ թէ այն ծովն ալ մոլորակաց չափ հին չէ, և թէ որ քեզնէ հեռու եղած բաները պիտի պաշտես միշտ, պէտք է ուրեմն Կանկարիտներուն երկրին ալ պաշտես, որ աշխարհիս ծայրն է: — Չէ, պատասխան տուաւ Սէդօկ. աստղունք այնչափ փայլուն են որ պարտաւոր եմ զանոնք պաշտելու: Երբոր գիշեր եղաւ, Զատիկ բազմաթիւ կանթեղներ վառեց Սէդօկին վրանին տակը՝ ուր որ հետը կերակուր պիտի ուտէր: Երբ տէրը ներս մտաւ Զատիկ խնկոյն ծունկի եկաւ այն վառած ճրագներուն առջեւ ու ըսաւ. — Ո՛վ յաւիտենական և պայծառ լուսաւորութիւնք, միշտ և հանապազ ինձ օգնական եղէք: Այս խօսքերն ըսելէն ետեւ սեղան նստաւ առանց Սէդօկին երեսը նայելու: — Բայց արդ ի՞նչ կընես դուն, հարցուց անոր Սէդօկ զարմանալով: — Քու ըրածդ կընեմ, պատասխանեց Զատիկ. այս ճրագները կը պաշտեմ և անոնց տէրն ու իմն կը մոռնամ: Սէդօկ շուտ հասկցաւ այս օրինակին խորին իմաստը. գերիին իմաստութիւնը մինչեւ հոգին թափանցեց. այնուհետեւ իր խունկը արարածոց չի վատնեց, այլ զանոնք ստեղծող էակը պաշտել սկըսաւ:

Այն ատենն Արաբիայի մէջ սովո‿

ութիւն մը կար որ 'ի վաղուց Սկիւթացւոց ձեւօք այն տեղ արմատ առեր էր, ու Գրահմաններուն միջոցաւ Հնդկաստան ալ հաստատուած ըլլալով՝ բոլոր Արեւելք տարածուելու կ'ըսպառնար։ Երբոր կարգուած մարդ մը կը մեռնէր ու անոր սիրական կինը սուրբ ըլլալ ուզէր, հըրապարակաւ ամուսնոյն մարմնոյն վրայ ինքզինքը կ'այրէր։ Այս արարողութիւնը 'ի հանդէս կը կատարուէր և Խարոյկ այրի-կնկան կ'անուանէր։ Որ ցեղին մէջ որ շատ կին այրած ըլլար այն ցեղն ամենէն պատուաւոր կը համարուէր։ Սէդօկլին ցեղէն արաբացի մը վախճանելով՝ կինը Ալմինա անուն որ շատ ջերմեռանդ էր, իր այրման օրն ու ժամն 'ի ձայն թմբկաց և փողերու ամենուն իմացուց։ Զաւիկ յայտնեց Սէդօկլին, որ այս սոսկալի սովորութիւնը մարդկային ազգին վնասակար է։ — Ինչպէ՞ս կը թողուք, ըսաւ. որ ամեն օր ծաղկահասակ որբեւայրիներ ինքզինքնին այրեն, որոնք տէրութեան զաւակներ կրնան ընծայել, կամ գոնէ ունեցածնին կրթել։ Ուստի յորդորեց զանի, որ այս բարբարոսական սովորութիւնը ջնջեն, թէ որ հնարաւոր է։ Սէդօկ պատասխանեց. — Հազար տարիէն աւելի է որ կանայք սովոր են ինքզինքնին այրելու։ Ո՞վ կրնայ համարձակիլ ժամանակին նուիրագործած մէկ օրէնքը եղծել. միթէ հինօրեայ եղծման պէս պատկառելի բան մը կա՞յ աշխարհիս վրայ։ — Բանականութիւնը աւելի հին է, ըսաւ Զաւիկ. գրուցէ՛ ցեղապետաց որ երթամ այն այրի կնոջ հետ տեսնուիմ։

Զաւէն գնաց կինը գտաւ․ նախ սկսաւ անոր գեղեցկութիւնը գովելով սիրտը շահիլ, յետոյ ըսաւ, թէ որչափ ափսոսալի բան է այնքան շնորհ ու գեղ հրոյ ճարակ տալ, և նոյն պահուն անոր հաստատամտութիւնն ու արիասրտութիւնն գովաբանեց ։ — Կ'երևի թէ չափազանց կը սիրէիր ամուսինդ, հարցուց Զաւէն ։ — Ամենևին, պատասխանեց արքուհին․ իմ ամուսինս գաժան, նախանձոտ ու անտանելի մարդ մ'էր․ բայց անվրէպ միտքս դրած եմ որ անոր գերեզմանին վրայ այրիմ ։ — Ուրեմն, ըսաւ Զաւէն․ շատ զմայլելի բան մը պիտի ըլլայ անշուշտ ողջ ողջ այրիլը ։ — Ո՛հ, մարդուս դող ու սոսկում կը բերէ, ըսաւ կինը․ բայց ի՞նչ օգուտ, պէտք է այն դառն փորձը կրել ։ Ես ջերմեռանդ կին մ'եմ․ համբաւս կ'արատի, ամէն մարդ վրաս պիտի ծիծաղի թէ որ ինքզինքս չայրեմ ։ Զաւէն համոզեց զանի, որ մինակ այլոց համար սնափառութեամբ այրել կ'ուզէր․ երկար խօսեցաւ անոր հետ, այնպիսի լեզու մը բանեցնելով որ կեանքը քիչ մը սիրցնել տալէն զատ՝ անոր բարեսրտութիւնն ալ իր վրայ շարժեց ։ — Վերջապէս ի՞նչ կ'ընէիր, ըսաւ անոր․ թէ որ կենդանւոյն կրակը իյնալու սնափառութիւնը չունենայիր ։ — Բարէ՛, պատասխանեց կինը․ կարծեմ թէ զքեզ կ'աղաչէի որ հեռու կարդուիս ։

Զաւէնին միտքը Ասդարտէին գաղափարովը սաստիկ պաշարուած ըլլալով, կնկան այս յայտարարութիւնը չի հասկընալու զարկաւ և

խալոյն գնաց ցեղապետները գտաւ, եղելութիւնը պատմեց, ու խորհուրդ տուաւ անոնց, որ օրէնք հաստատեն՝ թէ կին մը չի կրնար ինքը-զինքը այրել մինչեւ որ երիտասարդի մը հետ ժամ մ'առանձին խօսակցութիւն չընէ։ Այն ժամանակէն 'ի վեր Արաբիայի մէջ և ոչ կին մը այրիլ ուզեց։ Ահա այսպէս Զատիկ մէկ աւուր մէջ ջնջեց շատ դարերէ հետէ հաստատուած անգութ օրէնք մը։ Ուստի Արաբիայի բարերարն եղաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ԸՆԹՐԻՔ

Սեդօկ որ չէր կրնար աս իմաստուն մարդէն զատուիլ, Պասրայի մեծ տօնավաճառը զանի տարաւ, ուր մարդաբնակ աշխարհիս ամէն երեւելի վաճառականները կը ժողովէին։ Զատիկ շատ ուրախութիւն զգաց և սփոփեցաւ զանազան երկրի բնակիչները մի և նոյն վայրը գումարուած տեսնելով։ Այնպէս կը թուէր իրեն, թէ տիեզերքը մեծ ընտանիք մ'է, որուն անդամները Պասրա կը ժողովին։ Երկրորդ օրն իսկ սեղանակից եղաւ Եգիպտացւոյ մը, Հնդկաստանցիի մը, Կանկարիացիի մը, Գաթէցիի մը, Ցոյնի մը, Կեղտացիի մը և ուրիշ բազմաթիւ օտարականաց հետ, որոնք Արաբիայի ծո-

ցը սաէպ ուղեւորութիւն ընելով արաբերէն լե֊զուն բաւական ուսած էին ու կարող էին իրա֊րու հետ խօսիլ։ Եգիպտացին խիստ բարկա֊ցած կ՚երեւէր։ — Ինչ գարշելի քաղաք է այս Պաարան, կ՚ըսէր. աշխարհիս ամենընտիր իրին վրայ հազար ունկի ոսկի փոխ տալ չեն ուզեր հոս։ — Ի՞նչ կ՚ըսես, հարցուց Մէդօկ. ի՞նչ տե֊սակ ապրանք է այդ, որուն համար հազար ուն֊կի ոսկի տալ չեն յօժարիր։ — Իմ հօրաքեռս մարմինն է, պատասխանեց Եգիպտացին. հօ֊րաքոյրս Եգիպտոսի էն պատուական կինն էր. միշտ հետս ճամբորդութիւն կ՚ընէր. այս ան֊գամ ճամբան մեռաւ. ես ալ զանի ամենադե֊ղեցիկ մոմիա մ՚ըրի. թէ որ Եգիպտոսի մէջ զանի դրաւ դնեմ, ինչ որ խնդրեմ կրնամ ըս֊տանալ։ Շատ զարմանալի բան է որ հոս հա֊զար ունկի անգամ չեն տար այսպիսի հաստա֊տուն ապրանքի մը վրայ։ Եգիպտացին այսպէս կրակ կտրած երբ ձեռքը կ՚երկարէր սեղանին վրայ եղած համադամ խաշած հաւէն ուտելու, Հնդկաստանցին ձեռքը բռնեց ու վշտագին պոռաց. — Ո՛հ, ի՞նչ կ՚ընես։ — Հաւ պիտի ու֊տեմ, ըսաւ մոմիագործ մարդը։ — Մի՛, չըլ֊լայ որ ուտես, ըսաւ Նանկարիտը. կարելի է որ մեռած հօրաքեռդ հոգին այս հաւին մարմ֊նոյն մէջ մտած է, ուստի չեմ կարծեր որ հօ֊րաքոյրդ ճաշակելու ախորժակ ունենաս. հա֊ւերը յայտնապէս բնութիւնը նախատել է։ — Ի՞նչ ըսել կ՚ուզես բնութեամբ ու հաւով, ըսաւ ցանկոտ Եգիպտացին. մենք կով մը կը պաշտենք

ու կ'ուտենք ալ ։ — Կո՞վ մը կը պաշտէք , կարելի՞ բան է այդ , ըսաւ Գանգէսի բնիկը ։ — Ասկէց աւելի կարելի բան չկայ , պատասխանեց միւսը ․ հարիւր երեսուն ու հինգ հազար տարի է որ այս սովորութիւնս ունինք և ոչ ոք բան մը չէ ըսած մինչեւ այս օրս ։ — Ի՜նչ , հարիւր երեսուն ու հինգ հազար տարի՛ մի , ըսաւ հընդկաստանցին ․ այդ հաշիւդ փոքր ինչ չափազանց է ։ Դեռ ութսուն հազար տարի է որ Հնդկաստան ժողովուրդ կայ , և յայտնի է որ մենք ձեր նախնիքն ենք , դուք տակաւին կովին խորան կանգնելու և ընդ չամփուրն անցունելու խորհուրդը չունեցած՝ արդէն Պրահմա մեզի արգիլեր էր զայն ուտելը ։ — Ի՞նչ ծիծաղական կենդանի է այդ քու Պրահմադ , որ մեր Ապիսի (կով) հետ բաղդատել կ'ուզես , ըսաւ եգիպտացին ․ Պրահմադ ի՞նչ նշանաւոր գործ ըրած ունի ։ Հնդկաստանցին պատասխանեց ․ — Ան եղաւ մարդկան կարդալ գրել սորվեցնողը , և սատրենջի խաղը հնարողը ։ — Շատ կը սխալիս , ըսաւ քաղդէացի մը , որ անոր քովն էր ․ այդ յառաջ բերած գիւտերդ Օաննէս ձուկը հնարած է և միայն անոր մեր կողմէ մեծարանք մատուցանել կը վայլէ ։ Բոլոր աշխարհ կը վկայէ որ Օաննէս երկնային էակ մ'էր , ոսկեղօծ պոչով ու մարդու գեղեցիկ գլխով մը ։ Ամեն օր ջրէն դուրս կ'ելնէր ու երեք ժամ երկրիս վրայ քարոզութիւն կ'ընէր ։ Շատ զաւակներ ունեցաւ , ամենքն ալ թագաւոր եղան , ինչպէս որ ամեն մարդ գիտէ ։

Պատկերը տունս ունիմ ու կը պաշտեմ, ինչպէս որ պարտաւոր եմ։ Կով՝ որչափ կ'ուզես կեր, ամենուն միտս չունի, բայց ամենամեծ ամբարշտութիւն է ձուկ եփելը։ Ասկէ զատ, որովհետեւ ստորին և նորելուկ ժողովրդեան մը անհատներն էք, չէք կրնար մէջ բերած ճըշմարտութեանս հակառակիլ։ Եգիպտացիք՝ հարիւր երեսուն հինգ հազար տարեկան ազգ ենք, կ'ըսեն, Հնդկաստանցիք կը պարծենան որ ութսուն հազար ամեան հնութիւն ունին. բայց մենք չորս հարիւր հազար տարեկան օրացոյցներ ունինք։ Հաւատացէք ինձ, վերջ տուէք այդ յիմարութեանց, և ես ամենուդ մէն մի Օաննէսի գեղեցիկ պատկեր պիտի տամ։

Միւս կողմէ Գալթէցին ըսաւ. — Եգիպտացիք, Քաղդէացիք, Յոյնք, Կեղտացիք, Պրահման, Ապիս կովը, Օաննէս ձուկը զամենքն ալ կը յարգեմ։ Բայց թերեւս Տին կամ Շանդը, ինչպէս որ կը հաճիք, կոչեցէք կովերէն և ձուկերէն նախապատիւ է։ Հայրենեացս վրայ բան մը չեմ ըսեր, Եգիպտոսէն, Քաղդեայէն, բովանդակ Հնդկաստանէն ընդարձակ է։ Հնութեան վրայ չեմ վիճեր, վասն զի բաւական է որ մարդս երջանիկ ըլլայ, ազգային հնութիւնը ոչ ինչ բան է։ Սակայն թէ որ օրացոյցներու վրայ խօսիլ հարկ է, կ'ըսեմ թէ բոլոր Ասիա մեզնէ կ'առնու ու դեռ Քաղդէայի մէջ թուաբանութիւն չի մտած մենք կանոնաւոր օրացոյցներ կը գործածէինք։

— Դուք ամենքդ անճոռնի ադէմներ էք,

պոռաց Ցոյնը․ միթէ չէ՞ք գիտեր որ անդունդն է ամեն բանին հայրն, և թէ ձեւուն ու նիւթը աշխարհս այժմու վիճակին մէջ դրին ։ Ցոյնը երկարօրէն խօսեցաւ, բայց 'ի վերջէ կեղտացին անոր խօսքը կտրեց ․ Իսկ ասի այլոց վիճած ժամանակ շատ մը խմելով կարծեց թէ անոնցմէ աւելի գիտուն դարձաւ ։ Ուստի երդմնելով ըսաւ, թէ միայն Թէգաղին ու կաղնիի ճիւղին վրայ խօսիլ արժան է, թէ ինքը գըրպանին մէջ կաղնիի ոստ կը պահէ միշտ, թէ իր նախնիքը Սկիւթացիք աշխարհիս ամենաբարի մարդիկն են, թէ, իրաւ է որ երբեմն մարդ կերած են, բայց այս բանս արգելք մը չէ որ ուրիշ ազգերն իրենը չի պատուեն և թէ վերջապէս Թէգաղին վրայ ով որ գէշ խօսի պատրաստ է անոր չափը տալու ։ Անկէ վէճը տաքցաւ ու Սէդօկ տեսաւ որ իրարու արիւն պիտի թափեն ։ Զատիկ որ մինչեւ այն ժամանակ լռակեցած էր, ոտք ելաւ վերջապէս, ու նախ զայրագին կեղտացիին դարձաւ ըսաւ, թէ շատ իրաւունք ունի, ու անորմէ կաղնիի ոստ ուզեց, Ցոյնին ճարտասանութիւնը գովեց ու ամենուն բարկութիւնը իջեցուց ։ Իսկ Փաթէցւոյն միայն քանի մը խօսք ուղղեց, վասն զի ամենէն բանաւորն էր ։ Վերջը բոլոր խմբակին ըսաւ․

—Բարեկամներս, ընդունայն պիտի կռուէիք, ինչու որ ամենքնիդ ալ իրարու հետ համաձայն էք ։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

—

Երբոր Զաւիկ Պասրա էր, մոլորակաց քուրմերն հաստատ որոշեր էին զանի պատժելու. վասն զի կրակցու Նորաստի այրի կանանց գոհարն ու զարդը իրաւամբ իրենց կը պատկանէր. Ուստի մեծ զոհ մը չէր թէ որ Զաւիկը այրէին այնպիսի վնասակար խաղ մը խաղալուն համար. Եղան զանի ամբաստանեցին, իբր թէ երկնաւոր բանակին վրայ մոլար կարծիքներ ունի. Իրենք եղան դատախազ ու վկայ. Երդում ըրին որ Զաւկին բերնէն լսեր էին թէ աստղերը ծովը չեն մտներ. Այս սոսկալի հայհոյութիւնը դատաւորները սարսափեցուց. մազ մնաց որ հագուստնին պիտի պատռէին սոյն ամբարիշտ խօսքերը լսելով, և անշուշտ կ'ընէին՝ թէ որ Զաւիկ անոնց գինը վճարելու դրամ ունենար. Բայց իրենց ծայրայեղ տգիտութենէ մինակ շատացան զանի քիչ քիչ կրակով այրել տալու դատապարտել. Սէդօկ յուսահատ՝ ՚ի զուր ջանաց իր ազդեցութեամբը բարեկամն ազատելու և ՚ի վերջոյ լռելու ստիպուեցաւ. Իսկ Նորափիթիմ այրի Ալմոնան՝ որ Զաւկին շնորհապարտ եղած կեանքը շատ սիրելու սկսեր էր, միտքը դրաւ զանի խարոյկէն ազատել, որուն ինչ մոլորական սովորութիւն ըլլալը արդէն պատանւոյն միջոցաւ քաջ իմացեր էր. Իր խորհուրդը մտացը մէջ տածեց առանց մարդու

բան մը հաղորդելու ։ Զատիկ միւս օրը պիտի այրէր . ուստի Արմենան մինակ նոյն գիշերը կրնար զանի ազատել ։ Ահաւասիկ այս գթասիրտ և խոհեմ կնկան 'ի գործ դրած հնարքը ։

Նախ՝ անուշահոտ իւղերով ինքզինքը օծեց . իր բնական գեղեցկութեան նոր փայլ մը տուաւ շքեղ և ընտիր զարդերն հագնելով . վերջը ելաւ մոլորակաց դենպետին գնաց ու խնդրեց անոր հետ գաղտնի տեսութիւն մ'ընել ։ Երբոր Արմենա աս պատկառելի ծերունիին առջեւ ելաւ այսպէս խօսեցաւ . — Ո՛վ մեծ Արջին անդրանիկ որդին , Ցուլին եղբայրը , մեծ Շան եղբօրորդին (աստղք քրմապետին պաշտամունքներն էին) , եկայ ձեզի իմ խղճիս խայթը խոստովանելու ։ Շատ կը վախնամ որ ահագին մեղք մը գործեցի սիրական ամուսնոյս խարուկին վրայ ողջակէզ չըլլալով ։ Եւ յիրաւի , ի՞նչ ունէի պահելիք , մինչ այս կորստական մարմի՞նս , որ արդէն թարշամած է ։ Այս խօսքերը արտասանած ատենը մետաքսեայ շապկին երկար թեւնոցները քաշեց ու հրաշաձեւ գեղեցկութեամբ ձիւնի պէս սպիտակ թեւերը մերկ ցուցուց ։ — Անշուշտ կը դիտէք , ըսաւ . որ ասոնք բան մը չեն արժեր ։ Քրմապետը սրտի մտօք վկայեց որ մեծ բան կ'արժեն ։ Իր նայուածքը այս վկայութիւնը տուին , ու բերանն ալ անոնց ըսածը հաստատեց . երդում ըրաւ , որ կենացը մէջ այնպիսի գեղանի թեւեր տեսած չունէր ։ — Աւա՜ղ , ըսաւ որբեւայրին , կարելի է որ թեւերս փոքր ինչ գեղեցիկ

երեւին , բայց ճշմարիտը ըսէք , արդեօք վիշտ ուշադրութեանս արժանի՞ է ։ Այս ըսելով բնութեան ամենէն հրաշակերտ կուրծքը բացացուցուց ։ փղոսկրեայ խնձորի մը վրայ վարդի կոկոն մը անոր մօտ տասախի վրայ տորոնի ներկով ներկուածի պէս պիտի երեւէր , ու շոգաբանէն ելնող գառնուկը համեմատաբար թխագոյն պիտի տեսնուէր ։

Այն վիզը , այն գեղեցիկ խոշոր սեւ ակունքը որ անուշ և սիրաբոյր բոցով մը կը նուաճէին , այն շուշանի սպիտակութեամբ ծիրանափայլ այտերն , այն քիթն , որ Լիբանանու աշտարակին երկայնութիւնը չունէր , այն շրթունքը որ Արաբիայի ծովուն ամենընտիր մարգարիտները ծածկող բուստէ ժապաւէններու կը նմանէին , վերջապէս այս ամեն գեղն ու շնորհը ծերունին տեսած ատենը կարծեց թէ քսան տարու էր ։ Ուստի կմկմալով սիրային յայտարարութիւն մը ուղղեց առ այրի կինն ։ Արմնա զանի այսպէս սիրավառ տեսնելով , Զատկին ազատութիւնը խնդրեց ։ — Ափսո՜ս , գեղեցիկ տիկին , ըսաւ քրմապետը ․ թէ որ ես ազատութիւն շնորհեմ , իմ ներողամտութիւնս ապարդիւն պիտի մնայ , վասն զի երեք ընկեր ունիմ , պէտք է որ անոնք եւս հաւանութիւն տան ։ — Վնաս չունի , դուք ձեր ներողագիրը ստորագրեցէք , ըսաւ Արմնա ։ — Գլխուս վըրայ , պատասխանեց դենպետը ․ բայց այն պայմանաւ որ ասոր փոխարէն ձեր շնորհատու սէրը վայելեմ ։ — Չափազանց պատիւ կ՚ընէք ինձ

ձեր այդ առաջարկութեամբը , ըսաւ Ալմինա ․ միայն թէ երբ արեւը մարը մտնէ և պայծառ Շէյր աստղը հորիզոնին վրայ տեսնուի՝ հաճեցէք սենեակս հրամայելու ․ հոն զիս վարդագոյն բարձոցի մը վրայ պիտի գտնէք և այն ժամանակ ըստ հաճոյս կրնաք գործածել ձեր նաժիշտը ։ Ալմինա քրմապետին ստորագրութիւնը առաւ դուրս ելաւ , զանի լի սիրով և կարողութեան վրայ կասկածի մէջ թողլով ։ Ծերունին այն օրը բաղնիք մտաւ , Սէյլանի կինամոնէ , թխորի ու թէրնատի համեմներէ բաղադրուած ըմպելիներ ըմպեց ու անձկանօք Շէյր աստղին երեւման կ՚սպասէր ։

Սակայն գեղեցիկ Ալմինան երկրորդ քրմապետին գնաց ։ Նա եւս հաստատեց , թէ արեւը , լուսինն ու երկնից բոլոր լուսաւորները չրջմոլի հուրեր էին անոր գեղեցկութեանը քով ․ այրի կինն անոր ալ նոյն շնորհը՝ այսինքն ջատկին ազատութիւնը հայցեց ․ քրմապետը հաճեցաւ բայց փոխարէն պահանջեց ․ Ալմինա կամաւ հաւանութիւն ցուցուց , ու ժամադիր եղաւ , որ Ալտէպէրան աստղն ելած ատեն գայ զինքը գտնէ ։ Յետոյ ելաւ երրորդ ու չորրորդ քրմապետաց գնաց ամենէն ալ ստորագրութիւն առնելով և մոլորակէ մոլորակ անոնց հետ ժամադրութիւն ընելով ։

Վերջը մարդ խրկեց դատաւորաց որ կարեւոր գործի մը համար իր տունը գան ։ Անոնք ալ գացին ։ Ալմինա ցուցուց անոնց քրմապետաց ստորագրութիւնները և պատմեց թէ ինչ

պայմանաւ Զաւկին ազատութիւնը գտած էր։ Քրմապետները որոշեալ ժամուն մէկիկ մէկիկ հասան և ամէնքը զարմացան իրենց դատակից-ները հոն տեսնելով, և մանաւանդ ապշեցան միայն երբոր դատաւորները նոյն տեղը գը-տան, որոց առջեւ իրենց խայտառակութիւնը երեւան ելաւ։ Զաւիկ ազատեցաւ. իսկ Մե-դօկ այնքան հիացաւ Արմնայէն հնարագիտու-թեան վրայ, որ զանի իրեն կին առաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

—

Մեդօկ առեւտրական գործոց համար Մե-րէնոխպ կղզին պիտի երթար, բայց իր ամուս-նութեան առաջին ամսեան մէջն ըլլալով (որ ինչպէս յայտնի է մեղրի ամիսն է), չէր կրնար կինը թողուլ և ոչ իսկ միտքէն կ'անցունէր ա-նորմէ հեռանալը։ Ուստի իր Զաւիկ բարեկամն աղաչեց որ իր տեղն այն ճամբորդութիւնը ը-նէ։ — Ափսոս, կ'ըսէր Զաւիկ. պէտք է որ Ա-դարդէն աւելի հեռանամ. բայց պատրաստ եմ իմ բարեկամիս ծառայելու, ըսաւ. ար-տասուեց և յուղի ինկաւ։

Երբոր Մերէնոխպ հասաւ, քիչ ատենէն իբր աղտաւքոյ կարգի մարդ մը սեպուեցաւ հոն. վաճառականաց մէջ ծագած վէճերուն իրաւա-

րար, իմաստնոց բարեկամն և սակաւամիտ խորհուրդ հարցնող անձանց խորհրդականն եղաւ։ Ոսկէնախշի Թագաւորն ուզեց Զատկին հետ տեսնուիլ և խելքն անոր արժանիքը ճանչցաւ․ անոր իմաստութեանը վրայ վստահութիւն ցուցուց և իր բարեկամն ըրաւ։ Թագաւորին այս ընտանութիւնն ու համարումը Զատիկը ահ ու դողի մէջ ձգեցին։ Գիշեր ցերեկ կը յիշէր Մօսպատար Թագաւորին բարեկամութենէն գլխուն եկած փորձանքները։ — Թագաւորը զիս կը հանի, կ'ըսէր իւրովի․ արդեօք կրկին նոր ձիւն մը պիտի գայ գլխիս։ Սակայն չէր կարող անոր գգուանքներէն խոյս տալ, վասն զի ճըշմարիտ ըսելով՝ Նապուսան, Ոսկէնախշի արքայն՝ Ասիայի ամենաբարի իշխաններէն մին էր, ու հետը խօսողը անհնար էր որ զանի չի սիրէր։

Աս բարի իշխանը միշտ կը դովէին, կը խաբէին ու կը կողոպտէին․ ամենուն քով մեծ փոյթ մը կար անոր գանձերը խորելու։ Ոսկէնախշ կղզւոյն ընդհանուր հարկահանը՝ անդադար այս օրինակը կ'ընծայէր, որուն ուրիշներն ևս հաւատարմութեամբ կը հետևէին։ Թագաւորն այս բանս գիտէր․ տէպ տէպ իր գանձապետը կը փոխէր, բայց անհնար եղեր էր ջնջել այն հաստատուն սովորութիւնը, որ էր, Թագաւորին եկամուտներն երկու անհաւասար մասի բաժնել, որոց փոքրագոյն մասը նորին վեհափառութեան գանձը կը մտնէր և մեծագոյն մասը գործակալները կը կլլէին։

Նաբուսան թագաւորն իր այս վէճը իմաստուն Զատկին յայտնեց․ — Դուն որ, ըսաւ․ այնչափ աղէկ բաներ գիտես, արդեօք հնար մի չե՞ս գտներ գանձապետ մը ճարելու որ զիս չի կողոպտէ։ — Անշուշտ, պատասխանեց Զատիկ․ անվրիպելի միջոց մը գիտեմ քեզի հաւատարիմ՝ մարդ մը գտնելու։ Թագաւորն ուրախանալով գրկեց զինքը ու հարցուց թէ ի՞նչ միջոց պիտի գործածէ։ Զատիկ պատասխանեց․ — Ուրիշ բան պէտք չէ ընել, եթէ ոչ գանձապետութեան հետամուտները պարել տալ․ ով որ ամենէն թեթեւ պարէ, անշուշտ ամենէն անխարդախն է։ — Կատակ կ՚ընես, ըսաւ թագաւորը․ ահաւասիկ ծաղրելի գիւտ մը գանձապետ ընտրելու․ միթէ կարծե՞ս թէ ամենէն քաջ պարողն, աննենգ և ճարտար գանձապետ կ՚ըլլայ։ — Չեմ կրնար ըսել թէ յաջողակ կ՚ըլլայ, կրկնեց Զատիկ․ բայց հաւաստի եմ որ հաւատարմագոյնը կրնայ ըլլալ։ Զատիկ այնպիսի վստահութեամբ կը խօսէր, որ թագաւորը կարծեց թէ գերբնական գաղտնիք մը գիտէ գանձապետները ճանչնալու։ — Ես գերբնականը չեմ գիտեր, ըսաւ Զատիկ․ գերբնախօս մարդիկ և գրեանք ինձ միշտ անախորժ եղած են։ Թէ որ վեհափառ տէրութիւնդ կը հաճի որ առաջարկութեանս փորձն ընեմ, իսկոյն պիտի համոզուի որ իմ գաղտնիքս ամենադիւրին և ամենապարզ բան մ՚է։ Նաբուսան այնչափ չը պիտի զարմանար թէ որ Զատիկ իր այս գաղտնիքը իբրեւ հրաշք անոր ըն-

ծայէր․ որչափ հիացաւ երբ լսեց թէ շատ պարզ է և հեշտին ։ — Ուրեմն, ըսաւ․ ինչպէս որ գիտես, այնպէս ըրէ ։ — Անխիղճ եղիք, ըսաւ Զաւէն․ այս ընելիք փորձս ձեր անհնարութենէն մեր շահաւոր պիտի գտնէք ։ Նոյն օրը Զաւէն յանուն Թագաւորին հրատարակել տուաւ, թէ ոմանք որ կը փափաքին Նապուսարայ որդւոյն Նապուսան պանծալի արքային գանձապետութեան բարձր պաշտօնը ստանալ, թող մետաքսէ թեթեւ հագուստներ հագած կոկորդիս ամառն առաջին օրը Թագաւորին նախասենեակը հաւաքուին ։ Վաթսուն ու չորս հոգի սահմանուած տեղը գումարուեցան ։ Արդէն մօտակայ սրահին մէջ ջութակահարներ բերուած էին և պարահանդէսին համար ամէն բան կազմ ու պատրաստ էր ։ Սակայն սրահին դուռը գոց էր ու հոն մտնելու համար մութ նրբագաւիթէ մը անցնիլ հարկ էր ։ Սպասաւոր մը եկաւ հանդիսականները առաւ ու մի առ մի նոյն մթին գաւթէն անցուց, ուր ամէն մէկը քանի մը վայրկեան մինաւոր կը կենար ։ Թագաւորը՝ որ Զաւէնին հետ խօսք մէկ ըրած էր, իր բոլոր գանձերն ու հարստութիւնները նոյն նրբագաւթին մէջ տարածեր էր ։ Երբոր կոչնականները մեծ սրահը հասան, Թագաւորը հրամայեց որ զանոնք պարել տան ։ Այնպիսի ծանրաքայլ և անշնորհ պար մը երբեք տեսնուած չէր ։ Պարողներն ամէնքն ալ գլխիկոր, մէջքերնին ծռած, ձեռն 'ի կող կը քալէին ։

— Ի՞նչ գող աւազակ մարդիկ են եղեր ասոնք,

կ՚ըսէր Զատիկ իւրովի ։ Մինակ մարդ մը տեսաւ անոնց մէջ, որ գլուխը վեր բռնած, նայուածքն անխռով, թեւերն ազատ, մարմինը շիտակ ու ծունկերը հաստատուն՝ թեթեւաչափ կը կաքաւէր ։ — Ո՛հ, ահաւասիկ պարկեշտ մարդն, անմեղ մարդն, ըսաւ Զատիկ ։ Այն ատեն թագաւորը դրկեց ան քաջ պարող մարդը, գանձապետ անուանեց և միւսներն ամենայարդար որոշմամբ պատիժ և տոյժ կրեցին․ որովհետեւ նրբագաւթին մէջ քանի մը բոպէ կեցած ատեն, իրենց գրպանները լեցուցեր էին և հազիւ թէ քալելու կարողութիւն ունէին ։ Թագաւորը տրտմեցաւ մարդկային բնութեան վրայ, վասն զի վաթսուն ու չորս պարողներէն վաթսուն ու երեքը գող ելան ։ Իսկ այն մութ նրբագաւիթը, Փորձութեան Նրբագաւիթ կոչուեցաւ ։ Թէ որ այս դէպքը Պարսկաստանի մէջ պատահէր, այն վաթսուն ու երեք պարողները ցիցը կը հանէին․ ուրիշ երկրի մը մէջ թերեւս արդարութեան ատեան մը կազմուէր յանցաւորները դատելու համար, որ գողցուած ստակին եռապատիկը կ՚ուտէր ու արքունի գանձը ստակ մը չէր մնար․ իսկ ուրիշ տէրութեան մը մէջ ալ՝ ան մարդիկը բոլորովին անպարտ կ՚ընէին և արագոյն պարողն անտես կը մնար․ բայց Սերէնտիպի մէջ մինակ տէրութեան գանձուն յօգուտ դատապարտուեցան․ վասն զի Նապուսան շատ ներողամիտ մարդ մ՚էր ։

Նաեւ շատ երախտագէտ էր․ Զատիկն այնչափ ստակ պարգեւեց, որուն հաւասարը եր-

բէք գանձապետ մը իր Թագաւորէն գողցած չէր ։ Զատիկ այն ատակով դէպ 'ի Բաբելոն տուրհանդակներ հանեց որպէս զի Աոդարատէն վիճակին վրայ լուր մը տանու ։ Այս հրամանը տալու Զատիկին ձայնը դողդողաց , արիւնը սիրտը դարձաւ , աչքերը մթնցան և հողին փչելու աստիճանին հասաւ ։ Սուրհանդակը գնաց ու Զատիկ անոր ճամբայ ելնելը տեսնելէն ետեւ՝ Թագաւորին պալատը մտաւ ու կարծելով թէ ինքը մինակ իր սենեկին մէջ կը գտնուի , յանկարծ սէր անունը արտասանեց ։ — Ա՜հ , սէր , ըսաւ Թագաւորը · ես ալ այդ բանին վրայ կը խորհէի · անշուշտ գուշակեցիր իմ սրտիս վիշտը · ինչ մեծ մարդ ես եղեր դուն ։ Յուսամ որ ամենահաւատարիմ կին մը գտնելու հնարը կը սորվեցունես ինձ , ինչպէս որ աննենգ գանձապետ մը գտնել կարողացար ։ Զատիկ ինքըզինքին գալով՝ խօսք տուաւ , որ ինչպէս դրամական գործոց , այնպէս սիրոյ մասին անոր կը ծառայէ ։ Թէպէտ և այս կէտն առաջինէն դժուարին էր ։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ·

ԿԱՊՈՅՏ ԱՉՔԵՐ

—

Մարմինս ու սիրտս , ըսաւ Թագաւորը Զատիկին · · · ։ Զատիկ խոկուն ընդմիջեց Թա-

գաւորին խօսքը . — Շնորհակալ եմ որ միտքս ու սիրտս չըսիք, պատասխանեց . Բաբելոնի խօսակցութեանց մէջ մինակ այս բառերս կը լըսուին, մինակ մտքի և սրտի վրայ գրուած գըրութիւններ կը տեսնուին, այնպէս գրիչներէ յօրինուած որ ոչ մէկը ունին և ոչ միւսը ։ Բայց կ՚աղաչեմ, Տէր իմ, շարունակեցէք ձեր խօսքը ։ Նապուսան շարունակեց ըսելով . — Մարմինս ու սիրտս սիրելու համար ստեղծուած են, այս երկու զօրութիւններուն առաջինը հարկ է գոհ ընել . այս տեղ հարիւր կին ունիմ ամէնն ալ գեղեցիկ անուշ ու սիրուն են, նաև շատ հեշտասէր են, կամ այսպէս կը ձևանան իմ առջևս . բայց սիրտս երջանիկ չէ ։ Թէև վերահասու եղեր եմ, որ յիս Սէրէնտիպի արքայն չափաղանց կը չյեն . իսկ Նապուսանը բընաւ չեն հոգար . չեմ ուզեր ըսել որ կանանիս վրայ անհաւատարմութեան կասկած ունիմ, այլ կը փափաքիմ այնպիսի հոգի մը գտնել որ բոլորովին իմս ըլլայ ։ Այս գանձը ձեռք ձգելու համար բոլոր ունեցած չքնաղագեղ կիներս կու տամ . քննէ, նայէ, անոնց մէջ մէկ հատ մը կրնաս գտնել, որուն սիրոյն վստահիմ ։

Զատիկ գանձապետ մը ընտրելու ժամանակը ինչ որ ըսեր էր, նոյնը կրկնեց ։ — Տէր իմ, հոգ մի՛ ընէք, բայց նախ հրաման տուէք որ Փորձութեան Դրբէջաստանին մէջ տարածուած հարըստութիւնները ինձ յանձնուին, որ ուզածիս պէս գործածեմ, ետքը հաշիւը կ՚ու տամ . ապահով եղիք որ բան մը չէք կորսնցըներ ։ — Թա-

գաւորը անոր լիակատար իշխանութիւն տուաւ որ ամէն բան ըստ հաճոյս անօրինէ ։

Զատիկ Սէրէնտիպի մէջ երեսուներեք ամենատգեղ կուզեր ընտրեց , երեսուներեք գեղադէմ պատանիներ , երեսուներեք ալ ուժեղ ու ճարտասան պոնզեր ։ Ասոնց ամենուն ազատութիւն տուաւ որ դշխուհիներուն սենեակները մտնեն ելնեն անարգել ։ Իւրաքանչիւր կուզիկ ութսուն հազար ոսկի ունէր հետը պարգեւ տալու համար , և առաջին օրէն ամէնքն ալ անխտիր երջանիկ եղան ։ Պատանիները՝ որ միայն ինքզինքնին ունէին տալու երկու երեք օրէն ետեւ կրցող եղան յաջողիլ ։ Իսկ պոնզերը աւելի դժուարութիւն կրեցին , բայց վերջապէս երեսուներեք ջերմեռանդ կիներ անոնց անձնատուր եղան ։ Թագաւորը դշխուհիներուն սենեակներուն մէջ նայող վանդակներէն այս ամէն փորձերը տեսաւ ու զմայլեցաւ ։ Հարիւր կիներէն իննսուն ու ինը աչքին առջեւ նկուն ինկան ․ մինակ նորահասակ ու նորեկ աղջիկ մը աննկուն մնաց , և որուն թագաւորը դեռ չէր մօտեցած ։ Հետըզհետէ մէկ , երկու , երեք թզուկ արձակեցին անոր դէմ , որք մինչեւ քսան հազար ոսկի տալու եղան , բայց օրիորդը անդրդուելի մնաց ու ակրաւ ծիծաղիլ կուզերուն խելքին վրայ , որ կը կարծէին թէ ստակը կարողէ զիրենք գեղեցկացնել ։

Յետոյ երկու հրաշագեղ պատանեակներ ներկայացան ։ Աղջիկն զանոնք եւս մերժեց , « Թա֊

գաւորն աւելի գեղեցիկ կը գտնեմ» ըսելով։ Ի վերջէ ամենէն պերճաբան պօնզը յառաջ անցաւ, և այնուհետեւ քաջագոյնը և յանդգնագոյնը։ Աղջիկը առաջինը շաղակրատի մը տեղ դրաւ, իսկ երկրորդին արժանիքը ինչ ըլլալն անգամ չիմացաւ։ «Սիրտը ամեն բանէ աւելի գեղ՛ցիկ է, կ'ըսէր օրիորդը. ոչ թզուկի մը ոսկին, ոչ պատանիի մը գեղեցկութիւնը և ոչ պօնզի մը հրապոյրը կարող են մոլորել զիս։ Ես մինակ Նապուսանը պիտի սիրեմ, և պիտի սպասեմ որ ինքն ալ զիս սիրէ»։ Թագաւորը մեծ ուրախութիւն և գորով զգաց, կուզերը յաջողեցնող ոսկիներն ետ առաւ, ու գեղեցիկ Ֆալխաէին ընծայեց. այս էր այն աննկուն դեւաբոյս օրիորդին անունը։ Նոյնպէս իր սիրտը անոր նուիրեց, քանի որ շատ արժանի էր։ Երբէք պատանեկութեան նորափթիթ ծաղիկ մը անոր չափ չէր փայլած, երբէք անոր դէմն ու շնորհը այնքան հիանալի և դիւթական տպաւորութիւն մը չէր ներգործած։ Պատմութեան ճշմարտութիւնը չի ներեր լռելու թէ՝ օրիորդը քիչ մը անշնորհ կերպով խոնարհութիւն կ'ընէր, թէեւ յաւերժհարսերու պէս կը պարէր, յուշպարիկներու նման կ'երգէր և Շնորհաց պէս կը խօսէր. և ինքն էր հանճարեղ և առաքինի։

Նապուսան օրիորդէն սիրուելուն, զանի պաշտել սկսաւ։ Բայց Ֆալխաէ կապոյտ աչքեր ունէր, և այս բանս մեծ թշուառութիւններու աղբիւր եղաւ։ Չին օրէնք մը կար, որ թագաւորներուն կ'արգիլէր կապուտակն կիներ սի-

քելու ։ Այս կանոնը պոնզերուն գլխաւորը հաստատած էր հինգ հազար տարի առաջ և տէրութեան հիմնական օրինաց կարգն անցուներ տուեր էր, որպէս զի Սերէնտիպ կղզիին առաջին Թագաւորին կինը որ կապոյտ աչք ունէր, ինքը գրաւէ ։ Տէրութեան նախարարները եկան Նապուսանին յանդիմանութիւններ ըրին ։ Հըրապարակաւ կ'ըսէին թէ պետութեան կործանման ժամը հասած է, թէ քաւնելի սրբապղծութիւն է, և թէ չարագուշակ պատահար մը բոլոր տիեզերք պիտի ջնջէ, քանի որ Նապուսան Թագաւորը երկու մեծ կապոյտ աչքեր կը սիրէ ։ Կուզերը, գանձապետները, պոնզերը և սեւուկ կիները տէրութեան դէմ միաձայն բողոք բարձին ։

Սերէնտիպի հիւսիսային կողմերը բնակող վայրենի բնակիչներն այս ընդհանուր դժտութիւնը յարմար առիթ մը բռնելով՝ բարեմիտ Նապուսանին գաւառներն ապստամբեցին ։ Թագաւորը հպատակներէն տուրք պահանջեց ։ Պոնզերը՝ որ տէրութեան եկամտից կէսին տիրացած էին, իրենց ձեռքը դէպ 'ի երկինք տարին չէ թէ դէպ իրենց սնտուկը Թագաւորին օգնելու համար ։ Գեղեցիկ աղօթքներ ըրին, սաղմոսներ կարդացին երաժշտութեամբ և միւս կողմէն թողուցին որ տէրութիւնը բարբարոսներու ոտնակոխ ըլլայ ։

—Ո՛վ իմ սիրելի Զադիկս, այս տակալի վիճակէս ալ զիս պիտի ազատե՞ս արդեօք, գոչեց ցաւագին Նապուսան ։ —Յօժարութեամբ,

պատասխանեց Զատիկ. սատկ՝ որչափ որ կուզես պոնզերէն կրնաս առնալ։ Անոնց հօղերը և ապարանները երեսի վրայ թող և միայն քու երկիրդ պաշտպանէ։ Նապոլէոն այս խորհուրդը ճշդիւ կատարեց։ Պոնզերն եկան թագաւորին ոտքը ինկան ու օգնութիւն խնդրեցին։ Նոյնպէս թագաւորը երաժշտական գեղեցիկ երգերով պատասխանեց, աղաչելով զԱստուած որ անոնց երկիրը պաշտպանէ։ Վերջապէս պոնզերը սատկ տունին ու թագաւորը պատերազմը յաջողութեամբ վերջացուց։ Այսպէս Զատիկ իր իմաստուն խորհուրդներովն ու մեծամեծ ծառայութիւններովը՝ տէրութեան զօրաւոր անձերու անհաշտ ատելութիւնը իր վըրայ ձգեց։ Պոնզերն ու սեւակն կիները երդում ըրին զանի ՚ի կորուստ մատնելու. Նոյնպէս կուզերն ու գանձապետներն զանի չի խնայեցին, ու անոր հաւատարմութիւնը թագաւորին առջեւ կասկածելի ցուցուցին։ Շատ անգամ տըրուած ծառայութիւններ նախասեննեակը կը մընան, բայց կասկածները ներքնասեննեակը կը մտնեն, ինչպէս կ՚ըսէ Զրադաշտ։ Ամէն օր նորանոր ամբաստանութիւններ կ՚ըլլային Զատկին դէմ։ Առաջինը ստիպաբար կը հերքուի երկրորդը կը չօշափէ կ՚անցնի, երրորդը կը վիրաւորէ, չորրորդը կ՚սպանէ։

Զատիկ, որ Սէդօկին գործերը կարդի դըրած և անոր պահանջքը ձեռք ձգած ու վըրկած էր, սկըսաւ փախնալ և որոշեց կղզիէն հեռանալ և երթալ անձամբ Աստարտէին վիճա-

կին վրայ տեղեկութիւններ առանալ. « Որովհե֊տեւ, կ'ըսէր. եթէ Սերէնտիպ մնամ, պոնդերը զիս ցիցը հանել տալու պիտի սքնին. բայց ո՞ւր երթամ։ Եթէ դէպ 'ի Եգիպտոս դիմեմ, զիս գերի պիտի վարեն, Արաբիա երթամ, պիտի այրեն, Բաբիլոն երթամ՝ պիտի խեղդեն. սա֊կայն պէտք է իմանամ, թէ Աստարտէն ի՞նչ ե֊ղաւ։ Ո՛ն երթանք ու տեսնենք թէ բաղդը տակաւին ի՞նչ պիտի բերէ գլխիս »։

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ԱՒԱԶԱԿԱՊԵՏ

Զատիկ՝ ապաւաժուտ Արաբիան Ասորես֊տանէն զատող սահմանագլուխը համնելով, ա֊մուր դղեկի մը քովէն անցնելու ատեն՝ քանի մը զինեալ արաբացիներ տեսաւ որ եկան նոյն դղեկէն և իսկոյն չորս կողմն առին՝ պօռալով։ —Բոլոր ունեցածդ մերն է՝ իսկ քու անձդ մեր տիրոջն է։ Զատիկ պատասխանի տեղ սուրը քաշեց, իր ծառան ալ, որ արիասիրտ մարդ մ'էր, նոյնը ըրաւ։ Առաջին յարձակող արա֊բացիներն անչուանչ գետին կործանեցին։ Նոյն միջոցին թշնամիներուն թիւը աւելցաւ։ Զա֊տիկ միտքը դրաւ ցմահ մաքառիլ իր սպա֊սաւորին հետ։ Սակայն անկարելի էր որ երկու

հողի գնդի մը դէմ երկայն դիմանայ ։ Դուէկին տէրը Արպակաս անուն պատուհանէն Զատկին զարմանալի քաջութիւնը տեսնելով՝ վրան մեծ համարում ունեցաւ, ու շուտ մը վար իջաւ, եկաւ իր մարդիկը մէկդի առաւ, ու երկու ճամբորդներն ազատեց։ —Ամէն ինչ որ իմ երկրէս կ'անցնի իմս է, ըսաւ. ինչպէս նաեւ ուրիշներուն երկրին վրայ գտածս. բայց դուն կտրիճ մարդ մը կ'երեւիս ինձ, ուստի այս ընդհանուր կանոնէն ազատ կը թողում քեզ։ Այս ըսելով՝ Զատիկին առաւ, բերդը տարաւ. իր սպաններուն պատուիրեց որ անոր հետ աղէկ վարուին ու իրիկունը ճաշը Զատկին հետ ըրաւ։

Արպակաս այն աւազակներէն էր՝ որ գող կ'ըսուին. բայց երբեմն ոճիր գործելու ատեն բարիք ալ կ'ընէր։ Մոլեգին ընչասիրութեամբ կը կողոպտէր նա, և վեհանձն առատաձեռնութեամբ կը պարգեւէր, մարտի մէջ անվեհեր էր, ընկերութեան մէջ քաղաքավար, սեղանի վրայ զեղխ, զեղխութեան մէջ զուարթ էր և մանաւանդ խիստ համարձակախօս։ Զատիկ հաճելի եղաւ անոր, իր վառվռուն խօսակցութեամբը ընթրիքը երկնցուց. վերջապէս Արպակաս ըսաւ. —Քեզի կը խրատեմ որ իմ ծառայութեանս մէջ մնաս. անկարելի է որ ասկէց աւելի աղէկ գործ մը գտնես. այս արհեստը դէշ չէ. օր մը կրնաս դուն ալ ինծի պէս ըլլալ։ —Կրնամ ձեզի հարցունել, ըսաւ Զատիկ. թէ որչափ ատեն է որ այս ազնիւ արհեստը կը գործէք։ —Տղայութենէս 'ի վեր պա-

տասխանեց ապաշխարհողը: Ես հնարամիտ արաբացիի մը սպասաւորն էի, ու անտանելի վիճակի մը մէջ կը գտնուէի: Յուսահատութիւնը կը պաշարէր զիս քանի դիտէի, որ բոլոր երկրիս վրայ, այս երկիրս որ հաւասարապէս ամեն մարդու կը պատկանի, բաղդը ինձ բաժին մը չէ հանած: Այս վիշտս ծերունի արաբացիի մը յայտնեցի: «Տղաս մի՛ յուսահատիր, ըսաւ ինձ. ատենօք աւազի մը հատ կար, որ անապատին մէջ աննշան փոշի մը ըլլալուն վրայ կ'ողբար, քանի մը մը տարիէն անդամանդ եղաւ և հիմայ Հնդկաստանի Թագին չքնաղ զարդն են»: Այս խօսքը վրաս մեծ ազդեցութիւն ըրաւ. աւազի հատն ես էի, միտքս դրի որ անդամանդ ըլլամ: Առաջ երկու ձի գողցայ, գլուխս ընկերներ ժողվեցի ու պզտիկ կարաւաններ կողոպտելու սկըսայ: Այս կերպով իմ և մարդկան մէջ եղած անհաւասարութիւնը վերուցի: Ես ալ աշխարհիս շնորհներէն իմ բաժինս առի. կրնամ ըսել թէ առաջին վիճակս տեղը եւելօքը լեցուցի. այն ատեն յարգ ստացայ, աւազակապետ իշխան եղայ ու զինու զօրութեամբ այս դղեկիս տիրեցի: Ասորեստանի մարզպանը ջանաց զայն ձեռքէս առնելու, բայց արդէն շատ հարուստ ըլլալով՝ վախնալու բան մը չունէի. մարզպանին կաշառ տուի և այս դղեակը բոլորովին սեփհականայէն զատ՝ իմ իշխանութիւնս ընդարձակեցի: Մարզպանը Արաբիայի ժողովրդոց Բաբելոնի Շահնշահին վճարած տրոց զիս գանձապետ անուանեց: Այս պաշտօնս

հաւատարմաբար կատարեցի, միշտ առնելով և ոչ երբէք վճարելով։

Բաբելոնի մեծն Ցէմթէրհանը՝ Մօապատար թագաւորին կողմէն պզտիկ մարզպան մը ղրկեց հոս որ զիս խեղդէ։ Այս մարդս դեռ այս կողմը չհասած՝ ես կանխաւ ամեն բան իմացեր էի։ Ուստի զիս խեղդամահ ընելու համար իր հետը բերած չորս ընկերները իր աչքին առջևը խեղդել տուի․ յետոյ հարցուցի անոր թէ այս պաշտօնին համար ի՞նչ վարձք պիտի առնէր, պատասխանեց թէ մօտ երեք հարիւր ոսկի։ Բայց ՚ի բաց համոզեցուցի անոր որ եթէ իմ քովս կենայ, աւելի շահաւոր կ՚ըլլէ։ Հետեւապէս զինքը իմ փոխանորդս կացուցի և այս պահուս իմ ամենէն ընտիր և հարուստ սպաներէս մին է։ Թէ որ իմ խօսքիս մտիկ ընես, դուն ալ անոր պէս կը յաջողիս։ Մանաւանդ որ աւազակութիւն ընելու համար ասկէց աւելի պատեհ եղանակ մը չէ պատահած, վասն զի Մօապատար սպաննուեցաւ և այս միջոցիս Բաբելոնի մէջ մեծ խառնակութիւն կը տիրէ։

—Ի՞նչ, Մօապատար մեռա՞ւ, ըսաւ Զատիկ․ ուրեմն Աստարտէ թագուհին ի՞նչ եղաւ։ —Չեմ գիտեր, ըսաւ Արպոկատ, գիտցածս այս է, որ Մօապատար խենթեցաւ և մեռաւ․ Բաբելոն աւազակներու որջ դարձաւ, ու տէրութիւնը տակն ու վրայ է․ տակաւին մեծ ու գեղեցիկ յաղթանակներ տանելու ժամանակ ունինք, թէ և արդէն ես սքանչելի գործեր տեսայ։ —Բայց թագուհին, կրկնեց Զատիկ․ կ՚աղաչեմ

այս մասին բան մը չգիտե՞ք ։ —Վրկանից իշխանի մը վրայօք քանի մը բան լսած եմ, պատախանեց աւագակապետը. Հաւանական է, որ Թագուհին՝ թէ որ շփոթութեան ժամանակ չմեռաւ, անոր հարճերէն մէկը դարձած է ։ Սակայն ես առ ու աւար ձեռք ձգելու հետամուտ եմ քան թէ լուրեր ։ Ասպատակութեան առեն շատ կիներ յափշտակեցի. բայց և ոչ մէկը քովս պահեր եմ, եթէ գեղեցիկ ըլլան, սուղ սուղ կը ծախեմ ու չեմ հարցըներ թէ ո՞վ են ։ Աստիճանը առակ չըներ, Թագուհի մը անգամ եթէ տգեղ է, գնող չունենար ։ Կարելի է որ Աշդարատէ Թագուհին ձեռքէս անցած ու ծախած եմ. կարելի է որ մեռած է. բայց իմ հոգս չէ. կարծեմ թէ քու ալ փոյթդ չէ ։ Այսպէս խօսելով այնպիսի քաջութեամբ գինին կը տնկէր և գաղափարները կը շփոթէր որ Զատիկ բան մը չի կրցաւ հասկընալ ։

Զատիկ ապշած, տրտում ու անշարժ կեցեր էր. իսկ Արպսկատ անդադար կը խմէր, վէպեր կը պատմէր, շարունակ կը պնդէր թէ մարդկան մէջ ինքն է երջանկագոյնը, ու կը յորդորէր Զատիկը որ իրեն բաղդին հետեւի. վերջապէս քիչ քիչ գինին վրան թմրութիւն մը բերաւ և գնաց հանգիստ քնանալու ։ Սակայն Զատիկ նոյն գիշերը մեծ մտատանջութեան մէջ անցուց ։ —Ի՞նչ, կ՚ըսէր իւրովի. Թագաւորը խենթեցեր է, սպաններ է ։ Մեղք, որչափ կը վշտանամ. տէրութիւնը տակն ու վրայ է, ու աս աւազակը երջանիկ ։ Ո՜ բաղդ, ո՜ նախա֊

սահմանութիւն . աւազակ մը բարերար է , ու թերեւս բնութեան չնաշխարհիկ մէկ էակը սոսկալի վախճան մը ունեցած է , կամ գուցէ քան զմահ աւելի դառն վիճակի մը մէջ կը գտնուի ։ Ո՛վ Աստարոտէ , ի՛նչ եղար արդեօք , ո՞ւր ես ։

Զատիկ առտուն կանուխ դղեկին մէջ իր դէմը եկողներուն հարց ու փորձ ըրաւ , բայց ամենքը զբաղած էին և ոչ ոք անոր պատասխան չի տուաւ ։ Նոյն գիշերը նորանոր կողոպուտ զարկած ըլլալով իրենց մէջ կը բաժնէին ։ Զատիկ այն շփոթութեան առեն դուրս ելնելու հրամանը առնելով խոյս տուաւ վշտագին և մտայոյզ վիճակի մը մէջ ընկղմած ։

Զատիկ տագնապելով իր ճամբան կը շարունակէր , խեղճ Աստարոտէն , Բաբելոնի թագաւորը , իր հաւատարիմ Գատորը , Արպըկատ երջանիկ աւազակը , այն թեթեւամիտ կինը , զոր Եգիպտոսի սահմանները Բաբելացիք յափշտակեցին , միով բանիւ ամէն կրած դժբաղդութիւններն ու վիշտերը միտքը պաշարեր էին ։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ·

ԶԿՆՈՐՍ

Զատիկ՝ Արպըկատին դղեկէն քանի մը մղոն հեռու գետակի մը եզրը հասաւ , անդադար

բաղդը ողբալով և զինքը թշուառութեան կենդանի պատկեր մը համարելով։ Գետափը երկընցած ձկնորս մը տեսաւ որ դողդոջուն ու վըհատ ձեռքով ուռկան մը բռնած ու աչքերը դէպ 'ի երկինք սեւեռած, այս խօսքերս կ'արտասանէր հառաչանօք։

« Անշուշտ աշխարհիս մէջ ամենէն թշուառ մարդը ես եմ։ Ատեն մը, ինչպէս ամեն մարդ կը վկայէր Բաբելոնի մէջ մածունի երեւելի վաճառական մ'էի ու փլայ։ Անմաման և հրաշագեղ կին մ'ունէի, ան ալ գլխ մատնեց։ Անշուք տուն մը մնացեր էր, ան ալ թալլեցին, կողոպտեցին։ Հիմայ հիւղի մը մէջ քաշուած օրական ապրուստս ձկնորսութեամբ պիտի հոգամ, ու ձուկ մ'անգամ չեմ բռներ։ Ո՛վ ուռկանս, ալ չեմ նետեր զքեզ ջուրը. քու տեղդ ես պէտք է որ նետուիմ»։ Այս ըսելով՝ ոտք կ'ելնէ ու կեանքէն զզուած գետը նետուելու կը պատրաստուի։

— Ի՞նչ, ինծի պէս դժբաղդ մարդիկ կան եղեր, կ'ըսէ Ջափիկ. ու ձկնորսին կեանքը ազատելու եռանդով կը վազէ անոր թեւէն կը բռնէ ու գորովալիր և մխիթարական ձայնով հարցումներ կ'ընէ։ Կ'ըսեն թէ մարդուս թըշուառութիւնն այնչափ ծանր չերեւիր իրեն, երբ կը պնդեն թէ միայն ինքը չէ թշուառը։ Բայց Ջրադաշտ կ'ըսէ, թէ այս բանս չարամըտութենէ յառաջ չի գար, այլ հարկէն։ Երկու ցաւակիր զիրար կը քաշեն միշտ իբրեւ վիճակակից, բարեբաղդ մարդու մը ուրախ դէմքը

անոնց աչքին թշնամանք մ'է ։ Իսկ երկու թըշուառ մարդիկ՝ երկու փոքրիկ և տկար ծառերու կը նմանին, որ իրարու պլլուելով փոթորիկին դէմ կը զօրանան ։

—Ինչու համար վիշտերուդ չես դիմանար, հարցուց Զատիկ ձկնորսին ։ —Վասն զի, պատասխանեց. անոնց դարման մը չեմ կարող գըտնել ։ Բաբելոնի մօտ Ցէրպա գեղին մէջ յարգելի մարդ մ'էի, տէրութեան համեղ մածունը կնկանս ու իմ ձեռքէս կ'ելնէր ։ Ադարտէ Թագուհին նոյնպէս Զատիկ անուանի պաշտօնակալը խիստ կը սիրէին իմ մածունս. միայն անոնց տունը վեց հարիւր աման ղրկած էի ։ Օրին մէկը Բաբելոն գացի որ ստակս խընդրեմ, քաղաքը մտնելու առենս իմացայ որ Թագուհին ու Զատիկն անհետ եղեր են ։ Իսկոյն Զատկին տունը վազեցի որ զինքը գտնեմ, թէեւ երբէք չէի տեսած ։ Հոն Մեծն Ցեսմթէրհանի աղեղնաւոր զինուորները տեսայ, որ արքունի հրամանագիր մը 'ի ձեռին, Զատկին տունը կարգաւ և ըստ արդարութեան կը կողոպտէին ։ Անկից Թագուհիին խոհարանը գացի, ու քանի մը պատառաբոյծ իշխաններ ըսին ինձ թէ՝ Թագուհին մեռաւ, ոմանք ալ ըսին թէ բանտն է, ուրիշներն ալ կը կարծէին թէ փախեր է, սակայն ամենքն ալ հաստատեցին թէ մածունիս ստակները վճարուելիք չունին ։ Ելայ կնոջս հետ Օրխանին գացի, որ իմ գնորդս էր, և աղաչեցի որ զմեզ իր պաշտպանութեան ներքեւ առնու ։ Կինս առաւ, զիս ճամբեց ։ Կինս՝ այս

իմ թշուառութեանս պատճառ եղող մածունէն ճերմակ էր, Տիւրոսի ծիրանիին պայծառութիւնը անոր սպիտակախառն կարմրութեան չէր կրնար հաւասարիլ։

Այս պատճառաւ Օրխան զանի վար դրաւ ու գլխ փնտռեց։ Յուսահատ մարդու մը պէս սիրական կնոջս նամակ մը գրեցի։ Իսկ անի թղթատարին ըսաւ. «Հա՛, հա՛, հասկըցայ ո՞վ է այս գրողը. անունը լսած եմ, կ'ըսեն թէ ընտիր մածուն կը շինէ. թող ինծի ալ բերէ և տակը առնու»։ Սրտիս կսկիծէն դատաստանի դիմել ուզեցի։ Քովս միայն վեց ունկի ոսկի ունէի, հարկ եղաւ երկուքը իրաւագէտի մը տալ, որուն խորհուրդ հարցուցի, երկուքը փաստաբանի մը, երկուքն ալ ատենադպրին։ Այսոնք ըրի՝ և դեռ դատս սկըսած չէր, ու արդէն պարապ տեղը մածունիս ու կնոջս աժածէն աւելի ստակ ծախք ըրեր էի։ Գեղը դարձայ որ տունս ծախեմ ու կինս ձեռք ձգեմ։

Տունս վաթսուն ոսկիէն աւելի կ'արժէր. բայց ամէն մարդ գիտէր որ աղքատ՝ և տունս շուտ մը ծախելու պարտաւոր էի։ Անձի մը առաջարկեցի, այն երսուն ոսկի տուաւ, երկրորդ մը՝ քսան, ու երրորդ մը տասը։ Վերջապէս աչքս այնչափ դարձեր էր, որ 'ի վնաս գործը գլուխ կապելու վրայ էի, երբոր Վրկանից իշխանին եկաւ Բաբելոն կոխեց ու բոլոր անցած տեղերը անապատ դարձուց։ Տունս ալ նախ թալլեց, վերջը կրակի տուաւ։ Այսպէս ստակս, կինս ու տունս վրայ տալէն ետև՝

այս տեղ քաշուեցայ, ու միտքս դրի ձկնորսութեամբ ապրիլ։ Բայց ձուկերն ալ մարդերուն պէս զիս ծաղր կ'ընեն ու կը խաղցունեն. բան մը բռնած չունիմ ու անօթութենէ կը մեռնիմ։ Թէ որ դուն ալ չի հասնէիր, վեհանձն մխիթարիչ, արդէն գետին մէջ մեռած էի։

Ձկնորսին այս պատմութիւնը շարունակ չի կրցաւ ընել, վասն զի Զատիկ այլայլած և շուարած ամեն վայրկեան կը հարցունէր անոր. — Արդեօք չե՞ս գիտեր թէ Թադուհին ինչ եղաւ։ — Ո՛վ տէր իմ, կը պատասխանէր ձկնորսը. միայն այս գիտեմ, որ Թադուհին ու Զատիկը մածունիս սափները չվճարեցին կինս ձեռքէս առին ու ես ալ յուսահատութեան մէջ եմ։ — Կը յուսամ, ըսաւ Զատիկ. որ ընտակդ կ'ընդունիս։ Ես Զատիկը կը ճանչեմ, բարի մարդ մ'է, որ եթէ Բաբելոն դառնայ ինչպէս որ կը յուսայ, զքեզ լիովին գոհ կ'ընէ։ Իսկ կինդ որ համեստ չէ, կը խրատեմ քեզ որ առնելու չաշխատիս։ Խօսքս մտիկ ըրէ, Բաբելոն դարձիր, քեզնէ առաջ պիտի հասնիմ։ Գնա՛ գտիր անուանի Գաստորը, ըսէ անոր թէ իր բարեկամը տեսար, ու զիս անոր տունը տարէ։ Գնա՛ ու թերեւս այդ թշուառութենէդ ազատիս։

Ո՛վ ամենազօր Որմիզդ, ըսաւ Զատիկ. իմ ձեռօքս աս մարդս կը մխիթարես, զիս որո՞ն ձեռօքը պիտի մխիթարես արդեօք։ Այս ըսելով, Արաբիայէն բերած ոսկիին կէսը ձկնորսին տուաւ. իսկ ձկնորսը շփոթած ու հիացած՝

Գատրին բարեկամին ոտքը կը համբուրէր ու կ'ըսէր. —Դուն ազատիչ հրեշտակ մ'ես։

Սակայն Ջատիկ անդադար լուր կը հարցունէր ու արտասուք կը թափէր։ —Ի՞նչ կ'ընէք տէր իմ, գոչեց ձկնորսը. միթէ դուք ալ թըշուա՞ռ էք, դուք որ բարիք կ'ընէք։ —Քեզմէ բիւրապատիկ թշուառ եմ, պատասխանեց Ջատիկ։ —Բայց ի՞նչպէս կարելի է, որ տուողը քան առնողէն խեղճ ըլլայ, ըսաւ բարեմիտ ձկնորսը։ —Վասն զի, պատասխանեց Ջատիկ. քու ամենամեծ թշուառութիւնդ նիւթական պիտոյքդ էր, իսկ ես սրտի կողմանէ դժբաղդ եմ։ —Արդեօք Օրխանը քու կի՞նդ ալ գողցաւ, հարցուց ձկնորսը։

Այս խօսքը Ջատկին բոլոր գլխին եկածները միտքը բերաւ, ու սկըսաւ իր վիշտերը մի առ մի յիշել։ Թագուհիին քածէն սկըսեալ մինչեւ Արպակատ աւազակէն բռնուիլը։ —Ո՛հ, ըսաւ ձկնորսին. Օրխանը պատժուելու արժանի է։ Բայց սովորաբար այսպիսի մարդիկն են բաղդին սիրելիները։ Ի՛նչ և իցէ դնա՛ Գատր իշխանին տունը, ու հոն զիս սպասէ։ Այս ըսելով իրարմէ բաժնուեցան. ձկնորսը իր բաղդէն շնորհակալ ըլլալով գնաց։ Ջատիկն ալ իր բաղդն անիծելով ճամբայ ելաւ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ԱՐՔԱՅԻԿ ՕՁ

—

Ջատիկ գեղեցիկ մարգագետնի մը վրայ հասաւ. և քանի մը կիներ տեսաւ որ շտապաւ բան մը կ'որոնէին, յառաջ անցաւ և կնկան մը մօտենալով հարցուց. —Արդեօք կը ներէ՞ք որ ես ալ ձեզի օգնեմ։ —Ո՛չ երբէք, պատասխանեց Աստուհին. միայն կանանց մատը մեր փնտռածին կրնայ դպչիլ։ —Զարմանալի բան, ըսաւ Ջատիկ. կը ներէ՞ք որ հարցնեմ, թէ ի՞նչ է այն բանն որուն կանայք միայն դպչելու արտօնութիւնն ունին։ —Արքայիկ օձ մ'է, պատասխանեց կինը։ —Արքայիկ օձ մը, կաղաչեմ, տիկին, ինչո՞ւ համար արքայիկ օձ կը փընտըռէ։ —Մեր տիրոջը Օկուլ իշխանին համար է, որ այս մարգագետնին ծայրը՝ գետեզրը գտնուած դղեակին տէրն է։ Մենք անոր խոնարհ նաժիշտներն ենք։ Օկուլ իշխանը հիւանդ ըլլալով, բժիշկն անոր պատուիրեց որ վարդեջրի մէջ եփած արքայիկ օձ մ'ուտէ, և որովհետեւ այս հաղուագիւտ կենդանին կանանց ձեռօք միայն կրնայ բռնուիլ, մեր իշխանը խոստացաւ որ՝ ով որ արքայիկ օձ մը իրեն տանի իրեն կին պիտի ըլլայ։ Ուստի խնդրեմ թող տուր զիս որ փնտռեմ. վասն զի կը տեսնես թէ որչափ սուղի կը նստի ինծի թէ որ ընկերուհիներէս մէկը ինձմէ աւելի ճարպիկ փրթի։

Զատիկ թողուց ասորուհին ու անոր ընկերուհիները, որ իրենց արքայիկ օձը փնտրուեն, ու մարգագետնին մէջէն սկըսաւ իր ճամբան շարունակել։ Երբոր առուակի մը եզրը հասաւ, խոտին վրայ պառկած կին մը տեսաւ որ բան մը չէր որոներ։ Վսեմ հասակ մ'ունէր, բայց երեսը քօղով ծածկուած էր։ Աս կինը դէպ 'ի առուակը ծռած կը հառաչէր և փոքրիկ գաւազան մը 'ի ձեռին առուակին ու խոտին մէջ տեղ եղած բարակ աւազին վրայ գիրեր կը գըծէր։ Զատիկ հետաքրքրութեամբ անոր գըծագրածը տեսնել ուզեց. ուստի մեղմիկ մօտենալով Զ գիրը տեսաւ, ետքը Ա մը, զարմացաւ. յետոյ Տ մը տեսնելով դող եկաւ. երբ իր անուանը վերջի երկու տառերն ալ նշմարեց ապշեցաւ մնաց։ Քանի մը րոպէ անշարժ կենալէն ետեւ, սթափեցաւ և ըսաւ արտասուագին. — Ո՛վ վեհանձն տիկին, ներեցէք գըժբաղդ տարակուսիս որ յանդգնի ձեզի հարցունելու թէ ի՞նչ զարմանալի պատահմամբ ԶԱՏԻԿ անունը ձեր հրեշտակային մատովը աւազին վրայ դրոշմած կը տեսնէ։ Այս ձայնը, այս խօսքը որ լսեց՝ տիկինը դողդոջուն ձեւամբ իր քօղը վերցուց Զատկին նայեցաւ. սիրոյ, հիացման և խնդութեան աղաղակ մը հանեց, ու հոգին զանազան զգացումներու տակ ճնշուելով անոր գիրկն ինկաւ մարեցաւ։ Աս կինը նոյն ինքն Աստարտէն, Բաբելոնի թագուհին էր, Զատկին պաշտելի, զոր սաստիկ սիրելուն համար զինքը մեղապարտ կը դատէր,

և որուն վիճակին համար այնքան ահ ու դող քաշեր էր ։ Քանի մը վայրկեան իր ինքզինքը կորոյս Զատիկ ․ ու երբոր աչքը Աստարտէին աչաց դարձուց , որոնք գորովալիր այլայլութեամբ կը բացուէին , — Ո՛վ անսահման զօրութիւնք , գոչեց ․ դուք որ տկար մահկանացուներուն բաղդը կը տնօրինէք , վերջապէս կը յանձնէք ինձի Աստարտէն ։ Ո՛հ , ի՜նչ ժամանակ , ի՜նչ վիճակի մէջ կը գտնեմ զանի ։ Այս ըսելով Աստարտէին առջեւ ծնկի վրայ եկաւ ու իր ճակատը անոր ոտիցը փոշիին քսեց ։ Թագուհին վեր վերցուց զանի , ու իրեն մօտ առուակին եզրը նստեցուց ․ անդադար աչքը կը սրբէր ու արտասուքը նոր 'ի նորոյ կը հոսէին ։ Գրեթէ քան անգամ խօսելու սկսաւ ու հեծութենէն չէր կարող շարունակել ․ կը հարցըներ թէ ի՛նչ դիպուածով իրար գտան , անոր պատասխանին չսպասելով ուրիշ հարցումներ կ'ընէր ։ Իր քաշած դժբաղդութիւնները պատմելու կ'սկսէր ու անհամբեր Զատկին գլխուն եկածներն իմանալ կը փափաքէր ։ Ի վերջէ եթէ իրենց սրտին այլայլութիւնը դադրեցաւ , երիտասարդը համառօտ պատմեց թէ ինչպէս եկեր այն մարդագետինը ընկեր էր ։ — Բայց ո՛ դժբաղդ ու ակնածելի իշխանուհիդ , ինչո՞ւ համար զքեզ այս անբնակ տեղս կը գտնեմ նաժիշտի հագուստով և ուրիշ նաժիշտներու հետ , որոնք բժշկին հրամանաւն արքայիկ օձ մը կը փնտռեն վարդեջրի մէջ եփելու համար ։

— Անոնք իրենց օձը փնտռելու տեն , ը-

տաւ գեղեցիկ Աղւարտէն . ես ալ քեզի իմ քաշածներս պատմեմ, որոց համար Աստուծմէ չեմ գանգատիր քանի որ զքեզ վերստին կը տեսնեմ : Գիտես որ իմ ամուսինս Թագաւորը՝ նեղացաւ քու սիրուն մարդ մը ըլլալուդ . ուստի իրիկուն մը որոշեց քեզ խեղդել ու գիս թունաւորել տալ : Արդէն գիտես, թէ ինչպէս Աստուած կամեցաւ որ պզտիկ հայրս Թագաւորին հրամանն ինծի իմացունէ : Հաւատարիմ Գաստը՝ իմ պատուէրիս համաձայն զքեզ ճամբայ հանելէն ետեւ՝ նոյն գիշերը ծածուկ ճամբէ մը սենեակս մտաւ, գիս առաւ Որմիզդին մեհեանը տարաւ ու իր Թրմապետ եղբօրը յանձնեց : Ան ալ գիս մեծ արձանին մէջ պահեց, որուն յատակը տաճարին հիմնցը ու կատարը կամարին կը հասնի, կարծեցի թէ գերեզման մտայ, բայց քուրմը գիս կը խնամէր ու ամէն պիտոյք կը հոգար : Իսկ առտուան դէմ Թագաւորին դեղագործը ձեռքը ախոնէ, մղեխինդէ, եղբօրսէ ու ակոնիտոնէ բաղադրեալ ըմպելի մը առած սենեակս կը մտնէ, ուրիշ սպասաւոր մ'ալ կապտագոյն մետաքսէ չուանով մը քու տունդ կ'երթայ, բայց մարդ չեն գտներ : Գաստը՝ Թագաւորը բոլորովին խաբելու համար, մեզի առ երեսս կ'ամբաստանէ . քեզի համար Հնդկաստան փախաւ, կ'ըսէ, ինծի համար ալ Մեռիխս, ու իսկոյն մեր ետեւէն մարդ կը հանեն, որ բռնեն ու ետ դարձնեն :

Իսկ խուզարկու սուրհանդակները գիս չէ-

յին ճանչեր , վասն զի քեզնէ զատ մարդու մը
երբեք չէր ցոյց տուած , այն ալ ամուսինիս առ-
ջեւը եւ անոր հրամանաւը ։ Ուստի կերպարան-
քիս նկարագիրը առնելով , զիս փնտրելու ե-
լան ։ Եգիպտոսի սահմանները հասած ատեն ,
ինձ հասակակից եւ թերեւս քան զիս գեղեցիկ
կնկան մը պատահեցան որ լալագին կը թափա-
ռէր ։ Անտարակոյս երեւակայեցին թէ Բաբելո-
նի թագուհին է այն , ուստի բռնեցին ու Բա-
բելոն տարին ։ Թագաւորը առջի բերան տա-
ռիկ բարկացաւ անոնց սխալմունքը տեսնե-
լով , բայց քիչ մը ետքը նոյն կինն աւելի մօտէն
նկատելուն՝ խիստ գեղեցիկ գտաւ ու մխիթար-
ուեցաւ ։ Այս կնկան անունն էր Մխուֆ ։
Վերջն իմացայ , որ այս անունը եգիպտական
լեզուաւ գեղանի թեթեւամիտ կը նշանակէ ե-
ղեր , եւ ստուգիւ այնպէս էր ․ բայց որչափ թե-
թեւամիտ այնչափ ալ վարպետ էր Մխուֆ ։ Մօ-
տաւորին զինքը հաւնեցուց ու այն աստիճան
անոր խելքին տիրեց որ թագուհի եղաւ ։ Այն
ատեն իր բնութիւնը բոլորովին երեւան հանեց
իր խելքին փչածը սանձարձակ կատարեց ։
Նախ ուզեց որ ծերունի քրմապետը , որ տուն-
առ էր , իր առջեւ պարէ ․ եւ երբ յանձն չա-
ռաւ սաստիկ հալածեց ։ Յետոյ իր մեծ վահա-
նակրին հրամայեց որ իրեն շաքարեղէն քաղաք
մը շինէ ․ վահանակիրը ընդունայն բողոքեց որ
ինքը շաքարագործ չէ , բայց հարկ էր քաղա-
քը շինել եւ քիչ մը երած ըլլալուն Մխուֆ զա-
նի փռնեց ։ Իսկ անոր տեղ մեծ վահանակիր

անուանեց իր գաճաճը , ու ատենադպրի պաշտօնն ալ սպասաւորի մը տուաւ ։ Ահա Միսուֆ այսպէս կառավարեց Բաբելոնը ։ Ամէն մարդ զիս կը յիշէր ։ Թագաւորն որ մինչեւ զիս թունաւորել ու քեզ խղդել ուզած վայրկեանը բարի էր , կարծես թէ իր առաքինութիւններն այս գեղեցիկ թեթեւամիտին սիրոյն մէջ ընկղմեր էր ։ Նուիրական կրակին հանդէսին օրը եկաւ , ու իմ պահուած արձանիս առջեւ եռանդագին աղօթքներ ուղղեց դից Միսուֆին ըղդաստութեան համար ։ Ես ալ արձանին մէջէն պօռացի ․ —Դիք չեն ընդունիր բռնաւոր թագաւորի մը աղերսը , որ իր զգաստ կինը սպաննել ուզեց ու անոր տեղը խենթուկ մը առաւ ։ Այս խօսքերս այնպէս սաստիկ վրդովեցին Մոապտարը որ գլուխը տաքցաւ ։ Արձակած պատգամս ու Միսուֆին բռնաւորութիւնը բաւական էին անոր դատողութիւնը սարսելու և արդարեւ շատ չանցաւ խելքը թռաւ ։

Այս յիմարութիւնը՝ որ երկնառաք պատիժ մը երեւցաւ , ապստամբութեան դրդիթ տուաւ ։ Ժողովուրդը ոտք ելաւ և 'ի զէն վազեց ։ Բաբելոն որ երկար ժամանակ անգործ թմրութեան մէջ թաղուած էր , յանկարծ սոսկալի քաղաքական պատերազմի մը ասպարէզ եղաւ ։ Անմիջապէս զիս արձանին մէջէն հանեցին ու կուսակցութեան մը գլուխ անցուցին ։ Գատոր Մեմփիս վազեց քեզ Բաբելոն կանչելու համար ։ Վրկանիոյ իշխանն ալ այս աղետալի լուրերը լսելուն զօրքով Բաբելոն մտաւ ու

քաղքին մէջ երրորդ կուսակցութիւն մը հաստատեց ։ Նախ Թագաւորին վրայ յարձակեցաւ , որ իր յիմա՛ր եգիպտացի կնոջ հետ անոր դէմը վազեց ։ Մօապատար զարնուեցաւ մեռաւ , Միսուֆ ալ յաղթողին ձեռքն ինկաւ ։ Դժբաղդաբար Վրկանից իշխանին կուսակիցները զիս ալ ձեռք ձգեցին ու Միսուֆին հետ անոր առջեւ տարին ։ Պիտի ուրախանաս անշուշտ իմանալով որ իշխանը զիս քան զՄիսուֆ գեղեցիկ գտաւ , սակայն պիտի ցաւիս երբ ըսեմ որ զիս իր կանանոցը պահեց ու վճռաբար յայտնեց թէ նոր ձեռնարկելիք պատերազմէն դառնալէն ետքը՝ իմ քովս պիտի գայ ։ Երեւակայէ իմ տրտմութիւնս ։ Մօապատարին հետ ունեցած կապս քակուած էր ․ այնուհետեւ կրնայի Զատկինն ըլլալ , և ան բռնաւորին լծին ներքեւ ընկեր էի ։ Իսկ ես իմ կարգիս և զգացումներուս համաձայն վէս կերպով մը պատասխան տուի անոր ։ Միշտ լսած էի որ Աստուած իմ աստիճանս գտնուողներուն այնպիսի վսեմութիւն մը կ'ընծայէ , որ անոնց մէկ խօսքն ու մէկ ակնարկը՝ ամենէն յանդուգն մարդը պատկառանքի կը բերէ ։ Ես թէեւ իբր թագուհի խօսեցայ , բայց նաժիշտի տեղ դրուեցայ ։ Ամբարտաւան Վրկանացին բառ մը անգամ ինձի ուղղելու արժան չհամարելով՝ դարձաւ ներքինիին ըսաւ , թէ ես լրբենի կին մ'եմ , թէեւ միւս կողմէն գեղեցիկ կը գտնէր ․ ուստի պատուիրեց որ վրաս հոգ տանին , ու սիրուհիներուն պէս նային , որպէս զի մարմնոյս գոյնը ու անոր

սէրը վայելելու աւելի արժանի ըլլամ, երբ գլխ պատուելու դառնայ ։ Իսկ ես բացէ 'ի բաց յայտնեցի անոր որ ինքզինքս կ'սպաննեմ․ այս խօսքիս ծիծաղելով պատասխանեց, թէ գլու-րին բան չէ մեռնելը, և թէ այս տեսակ ըս-պառնալեաց ինքը խիստ վարժ է․ ու թութակ մը վանդակի մը մէջ փակող մարդու մը պէս գլխ անհոգ թողուց գնաց ։ Ի՞նչ սոսկալի վի-ճակ աշխարհիս առաջին թագուհիին համար, մանաւանդ այնպիսի սրտի մը, որ Զատկինն էր ։

Զատիկ այս խօսքը լսելուն՝ անոր ոտքն ըն-կաւ ու արտասուօքը թրջեց ։ Ասդարտէ գորո-վանօք զանի վերցուց ու պատմութիւնը այս-պէս շարունակեց ։ — Կը մաշէի քանի կը դիտէի որ բարբարոս մարդու մը իշխանութեան տակը և յիմար կնկան մը հակառակորդը կը գտնուիմ ։ Միսուֆ Եգիպտոսի մէջ իր գլխէն անցածը պատմեց ինծի․ իսկ ես քու վրադ ըրած նկա-րագրութենէն, ժամանակէն, հեծած ուղտէդ և ամեն պարագաներէ հասկցայ որ իրեն հա-մար կռուողը Զատիկն էր ։ Աներկմիտ էի որ Մեմփիս կը գտնուէիր, և միտքս դրի հոն քաշ-ուիլ ։ Գեղեցիկ Միսուֆ, ըսի անոր․ յինէ աւե-լի խնդումերես ու զուարթ ես և վրկանիոյ իշխանին զուարճութիւնը․ ուստի եկու ինծի օգնական եղիր փախչելու, ու դու մինակ իշ-խէ․ ես ալ երջանիկ կ'ըլլամ դուն ալ՝ հակա-ռակորդ կնիկէ մը ազատելով ։ Միսուֆ իմ փա-խըստեանս հնարը մտածեց, ու գաղտուկ ճամ-բայ ելայ եգիպտացի նաժիշտի մը հետ ։

Արաբիոյ մօտերը հասեր էի . հուշակաւոր աւազակ մը Արպսկատ անուն գիս բռնեց ու վաճառականներուն ծախեց , որոնք գիս Օկուլ Իշխանին դղեակը բերին ։ Աս ալ գիս գնեց առանց ով ըլլալս գիտնալու ։ Աս մարդը հեշտասէր մէկն է , որ ինքզինք միայն կերուխումի տուած է , ու կը կարծէ թէ անդադար սեղան նստելու համար աշխարհ եկած է ։ Յետին ծայրը դեր՝ ու միշտ ճաթելու վտանգի մէջ կը գտնուի ։ Բժիշկը յարգ չունի իր քովը երբոր կերածը աղէկ կը մարսէ . բայց չափազանց կերած ատենը բռնաւորի պէս կ՚իշխէ անոր վրան ։ Համոզեց զանի որ եթէ վարդեջրի մէջ եփած արքայիկ օձ մ՚ուտէ իսկոյն կը բժշկուի ։ Օկուլ Իշխանն ալ նաժիշտներուն խոստացաւ այն օձը բռնող բերողը իրեն կին առնուլ ։ Կը տեսնես որ իմ հոգս չէ բնաւ , թողեր եմ զանոնք այս պատիւին հասնելու համար ճիգ թափեն ։ Մանաւանդ հիմակ որ զքեզ տեսնելու բարեբաղդութիւնը ունիմ , այն տղուն փնտռելու փափաքը անհնար է որ տածեմ , ինչպէս որ երբէք ունեցած չեմ ։

Ազդարտէ ու Ջատիկ իրարու յայտնեցին ինչ որ երկար ժամանակէ ՚ի վեր զսպուած զգացումները թշուառութիւններն և սէրը կարող են ներշնչել ազնիւ և սիրայօդ սրտերու . իսկ սիրոյ պաշտպան երկնային հոգիներն անոնց խօսքերն առին ու մինչեւ Աստղկան երկնագունդը տարին ։

Օկուլին նաժիշտները դղեակը մտան առանց

քան մը գտնելու ։ Զատիկ իշխանին դէմ ելաւ ու այսպէս խօսեցաւ ․ —Անմահ կենդանութիւնը յերկնից իջնէ և ձեր կենաց վրայ հսկէ ։ Ես բժիշկ եմ, ձեր հիւանդութեան լուրն առնելով՝ վազեցի եկայ ու վարդեջրի մէջ եփած արքայիկ օձ մը բերի ձեզի ։ Միտքս ձեզի հետ կարգուիլ չէ , այլ Բաբելացի նաժիշտի մը ազատութիւնը պիտի խնդրեմ ձեզնէ , որ ժամանակէ մը 'ի վեր հոս կը գտնուի ։ Իսկ թէ որ մեծաշուք Օկուլ իշխանը բժշկելու բարեբաղդութիւնը չունենամ, ան կնկան տեղը ես գերի մնալու պատրաստ եմ ։

Զատկին առաջարկութիւնը ընդունուեցաւ ։ Աստարտէ Զատկին սպասաւորին հետ դէպ 'ի Բաբելոն ճամբայ ելաւ , խօսք տալով որ հոն հասնելուն պէս իսկոյն սուրհանդակ մը հանէ ու ամեն անցած դարձածը անոր իմացունէ ։ Ինչպէս իրեն տեսութիւնը , նոյնպէս հրաժարական բարեւը խիստ սրտաշարժ եղաւ ։ Մարդոց իրար գտած և իրարմէ զատուած վայրկեանները կենաց ամենէն նշանաւոր վայրկեաններն են , կ'ըսէ Զենտ գիրքը ։ Զատիկ երդում ըրածին չափ Թադուհին կը սիրէր ․ Թադուհին ալ Զատիկը իրեն ըսածէն աւելի կը սիրէր ։

Սակայն Զատիկ Օկիւլին ըսաւ ․ —Տէր իմ, իմ օձս չուտուիր , այլ իր ազդեցութիւնը մարմնոյդ ծակտիկներէն պիտի մտնէ ։ Ես զայն ուռած ու բարակ կաշիով պատած տկի մը մէջ դրած եմ ․ այն տիկը ձեր բոլոր ուժովը ինծի կը նետէք , ես ալ ձեզի կը նետեմ քանի մը

անգամ. այսպէս շարունակելով՝ քիչ օրէն կը տեսնէք իմ արհեստիս սքանչելի զօրութիւնը։ Օկուլ առջի օրը սաստիկ յոգնելով ու հեւալով՝ կարծեց թէ պիտի մեռնի. երկրորդ օրն այնչափ չի յոգնեցաւ ու աւելի հանգիստ քընացաւ։ Ութ աւուր մէջ՝ երիտասարդական առոյգ, կենդանութիւն, աշխուժութիւն ու զուարթութիւն ստացաւ։ —Տէր իմ, ըսաւ Ջատիկ. ինծի հետ գնտակ խաղացիք ու ժուժկալ եղաք։ Գիտցէք որ բնութեան մէջ արքայիկ օծ չկայ և մարդս միշտ քաջառողջ կ՚ըլլայ, երբ չափաւոր կ՚ուտէ ու մարմինը կը մարզէ։ Անժուժկալութիւնն ու առողջութիւնը միաբանելու արհեստը՝ փիլիսոփայական քարին, աստեղագիտութեան ու մոգերուն աստուածաբանութեան պէս անրջական առասպել մ՚է։

Օկուլին առաջին բժիշկը նկատելով որ Ջատիկը բժշկութեան արհեստին շատ վտանգաւոր է, դեղավաճառին հետ խօսքը մէկ ըրաւ որ Ջատիկը արքայիկ օծ փնտըռելու խրկեն անդին աշխարհը։ Ջատիկ իր բարեգործութեանց փոխարէն միշտ պատուհաս կրելէն ետեւ՝ հիմայ ալ քիչ մնաց պիտի մեռնէր շատակեր իշխան մը դարմանելուն համար։ փառաւոր հացկերոյթի մը հրաւիրուեցաւ։ Երկրորդ կերակուրէն պիտի թունաւորուէր. բայց առաջինը դեռ չի լմնցուցած՝ գեղեցիկ Աստարտէին կողմէ սուրհանդակ մը հասաւ ու Ջատիկ իսկոյն սեղանը թողուց գնաց։ Մեծն Զրադաշտ կ՚ըսէ թէ, երբոր մարդ մը գեղեցիկ կինէ մը սիրուի,

այս աշխարհիս ամեն դժուարութիւններէն յաջողութեամբ կրնայ ազատիլ։

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

ՄՐՑՈՒՄ

Բաբելացիք թագուհին ուրախութեամբ և սիրով ընդունեցին, վասն զի գեղանի էր ու դժբաղդ։ Նոյն միջոցին քաղաքը հանդարտ վիճակի մէջ կ'երեւէր. Վրկանիոյ իշխանը պատերազմի մը մէջ սպաննուեր էր. Բաբելացիք յաղթական ելնելով յայտարարութիւն ըրին թէ՝ իրենց ընտրելու թագաւորը պէտք է որ Աստարտէին ամուսինն ըլլայ, չէին կամեր աշխարհիս առաջին գահը՝ որուն վրայ Բաբելոնի արքայն Աստարտէին ամուսինը պիտի բազմէր՝ նենգաւոր միջոցներով ստացուի։ Ուստի երդում ըրին, որ ամենէն քաջ և իմաստուն մարդը թագաւոր ընտրեն։ Քաղքէն քանի մը մղոն հեռու ընդարձակ հրապարակ մը պատրաստեցին շքեղ նստարաններով շրջապատած։ Մրցողները պիտի գային սպառազէն։ Ախոյեանները հրապարակին ետեւի կողմը մասնաւոր սենեակներ պիտի ունենային, ուր առանց երեւալու պիտի սպասէին։ Նախ պէտք էր չորս անգամ նետախաղութիւն ընել. չորս մարտիկներու դէմ յաղթական կանգնողները իրենց մէջ նորէն ի-

բարու հետ պիտի մրցէին ։ Ուստի մէ՛ որ ասպարէզին մէջ վերջին ախոյեանը մնար , նա մրցանակը պիտի գտնէր ։ Զորս օրէն ետքը յաղթողը մի և նոյն զէնքով նորէն յառաջ պիտի գար և մոգերուն առաջարկելիք հանելուկները պիտի լուծէր ։ Թէ որ հանելուկները չի մեկնէր , թագաւոր չի պիտի հրատարակուէր . և նորէն մրցումը պիտի սկսէր՝ մինչև որ երկու մրցանակներուն արժանի եղող անձ մը գտնուէր . վասն զի Բաբելացիք կ'ուզէին որ ընտրելի թագաւորը անպատճառ արի ըլլայ և իմաստուն ։ Թագուհին նոյն միջոցին զգուշութեամբ պիտի պահուէր . միայն հրաման կար անոր , որ քօղով մը ծածկուած՝ խաղերուն ներկայ գտնուի ։ Բայց մրցողներուն հետ ամենևին չի պիտի խօսէր , որպէս զի շնորհ կամ անիրաւութիւն չի մտնէր այս գործողութեան մէջ ։

Ամդարտէ այս կարգադրութիւնը Զատկին կ'խմացունէր , յուսալով որ Զատիկ իր սիրոյն համար աւելի արիութեամբ և հանճարով կը զինուի ։ Ուստի Զատիկ ճամբայ ելաւ . աղաչելով Աստղիկը որ իրեն ոյժ և լոյս տայ ։ Հանդիսին առջի իրիկունը Եփրատայ եզերքը հասաւ , իր նշանագիրը մրցողներուն ցուցակին մէջ անցունել տուաւ և օրինաց համաձայն դէմքը ու անունը պահեց ու վիճակաւ իրեն ինկած սենեակը գնաց նստաւ ։ Գատոր բարեկամը՝ որ պարապ տեղը զանի Եգիպտոսի մէջ փնտըռելէն ետև՝ Բաբելոն դարձեր էր , թագուհիին կողմէն անոր զէն ու զարդ բերաւ ,

նոյնպէս ընտիր պարսիկ նժոյգ մը զրկեց ։ Զա-տիկ հասկցաւ որ այս պարգեւները Աստղար-տէին կողմէն էին ․ ու իր քաջութիւնն ու սէրը նոր զօրութիւն ու նոր յոյսեր առին ։

Հետեւեալ օրը Թագուհին եկաւ գոհարա-զարդ ամպհովանիի մը տակ նստաւ ու մրցա-նակին նստարանները այլ եւ այլ աստիճանի ան-ձերով լեցուեցան ։ Մրցողները ասպարէզ իջան , ու ամեն մէկը իր նշանագիրը բերաւ մոգպե-տին ոտքին տակը դրաւ ։ Առաջին մրցողը Ի-դոպատ անուն՝ հարուստ , մնափառ , անարի ու անմիտ մարդ մ'էր ․ իր սպասաւորները զին-քը համոզեր էին թէ , թագաւոր ըլլալու ար-ժանաւոր անձ մ'է ։ Ինքն ալ պատասխան տը-ւեր էր թէ , ինծի նման մարդ մը պէտք է որ թագաւոր ըլլայ ։ Ոսկի յատից ցգլուխ զինեալ էր ․ կանաչ կիտուածով ոսկի զրահ մը հագեր էր , գլուխը կանաչ փետուրէ ցցունքով սաղա-ւարտ դրեր ու ձեռքը կանաչ ժապաւէններով զարդարուած նիզակ մ'առեր էր ։ Նախ իր ձինը կառավարելու կերպէն հասկցուեցաւ որ Աստուած այնպիսի մարդ մը Բաբելոնի գահին արժանի չէր սեպեր ։ Առաջին յարձակումը ը-նող հակառակորդը զանի թամբին վրայէն հա-նեց ։ Երկրորդը ձիուն գաւակին վրայ պառ-կեցուց ոտքերը վեր եւ թեւերը տարածուած ։ Իդոպատ նորէն նստաւ , բայց այնպիսի ան-ճոռնի կերպով մը , որ բոլոր հանդիսատեսնե-րը սկսան ծիծաղիլ ։ Իսկ երրորդ հակառա-կորդը՝ նիզակ գործածել անգամ արժան չի

սեպեց , այլ կեղծ ձեւ մ'ընելով անոր աջ ոտ-
քէն բռնեց , ու ձիուն վրայ կէս շրջան մը ընել
տալով գլտորեց եւ աւազին վրայ թաւալգլոր
տապալեց ։ Մրցարանին տեսուչները ծխծաղե-
լով օգնութեան վազեցին ու նորէն զանի ձիուն
վրայ հեծցուցին ։ Չորրորդ հակառակորդը ե-
կաւ ու զանի ձախ ոտքէն բռնեց հրեց եւ միւս
կողմը թաւալեց ։ Իգոպատ խայտառակու-
թեամբ իր սեննակը փոխադրուեցաւ , ուր ըստ
կանոնի գիշեր մը պիտի մնար ։ Խեղճը քալելու
ճար չունէր , ու կ'ըսէր ․ ի՞նչ փորձութիւն է
այս ինձի պէս մարդու մը համար ։

Միւս մրցողները իրենց պարտքը աւելի յա-
ջողակութեամբ կատարեցին ․ այնպիսիներ գըտ-
նուեցան որ երկու եւ մինչեւ երեք ոտխի հետ-
զհետէ յաղթեցին ․ միայն Օթամ Իշխանը կա-
րող եղաւ չորս հոգւոյ հետ գլուխ ելնել ։ Ի
վերջէ կարգը Ջատկին եկաւ ․ սա հետզհետէ
չորս ձիաւոր իրենց երիվարէն վար ձգեց մեծ
դիւրութեամբ ։ Ուստի մնաց որոշելու թէ մըր-
ցանակը Օթամը պիտի առնու թէ Ջատիկը ։
Առաջին սպառազէնը կապոյտ ոսկեգոյն էր ,
նոյն գոյնով էր նաեւ սաղաւարտին ցցունքը ․
իսկ Ջատկինը սպիտակ էին ։ Հանդիսականնե-
րուն մէկ մասը կապոյտ ասպետին , միւս մասն
ալ ճերմակ ասպետին կողմը բռնած՝ յաղթու-
թիւն կը մաղթէին ․ Թագուհին , որուն սիրտը
դողի մէջ էր , ճերմակ գոյնին համար կ'աղօթէր ։

Երկու ախոյեաններն այնպէս շուտ շուտ անց
ու դարձ կ'ընէին , այնպիսի ճարպիկ հարուած-

ներ կը փոխանակէին իրարու հետ նիզակաւ , այնպէս ամուր կեցած էին իրենց երիվարնե֊րուն վրայ , որ ամէն մարդ , բաց 'ի Թագու֊հիէն , կը բաղձար որ երկուքն ալ Բաբելոնի Թագաւոր ընտրուին ։ Վերջապէս ձիերը յոգ֊նելով և նիզակները խորտակելով , Զատիկ այս վարպետութիւնը բանեցուց ։ Կապոյտ իշխանին ետեւն անցնելով · յանկարծ անոր ձիուն գա֊ւակին վրայ ցատկեց , մէջքէն բռնեց գետինը ձգեց , անոր տեղը նստաւ ու սկըսաւ նժոյգը խաղցնելով՝ գետնին վրայ տարածուած Օթա֊մին չորս կողմը պտըտիլ ։ Բոլոր հանդիսատես֊ները սկըսան պօռալ , Յաղթութիւնը ճերմակ ասպետինն է ։ Օթամ սրտմտած ոտք ելաւ , սուրը քաշեց , Զատիկ ալ Թուր 'ի ձեռին ձիէն վար ցատկեց , և նոր կռիւ մը սկըսաւ , որուն մէջ ուժն ու ճարպիկութիւնը փոփոխակի կը յաղթանակէին ։ Սաղաւարտներուն փետուր֊ները , բազպաններուն գամերը և զրահներուն վերքերն ասդիս անդին կը ցատկռտէին անհա֊մար ուժգին հարուածներէ կոտրտելով ։ Մերթ սուրին ծայրով , մերթ սայրովը կը զարնեն , աջ , ահեակ , գլխի և կուրծքի · ետ ետ կը քաշուին , առաջ կուգան , կը չափուին , կը հեռանան , կը մօտենան , կը պլլուին , օձերու նման կը գալա֊րին , առիւծներու պէս կը մաքառին , և ամէն մէկ հարուածէ կրակ կը ցատկէր ։ Վերջը Զատիկ պահ մը ինքզինքը կ'ամփոփէ , կանգ կ'առնու , ու չինովի ձեւ մը բանեցընելով Օթամին վրայ կը յարձակի , գետինը կը զարնէ ու զէնքը ձեռ֊

քէն կը կորզէ ։ Օթամ՝ կը գոչէ ․ — Ո՛վ ճերմակ ապետ, դու պիտի ըլլաս Բաբելոնի թագաւոր ։ Թագուհիին ցնծութիւնը անպատմելի էր ։ Աւրին կապոյտ ու ճերմակ ապետները, իւրաքանչիւրը իրեն յատուկ սենեակը տարին, նոյնպէս միւսներն ինչպէս որ կանոնն էր ։ Համբ սպասաւորներ եկան անոնց սպասաւորութիւն ընելու և կերակուր բերին ։ Դիւրին է երեւակայել որ Զատիկին սպասաւորութիւն ընողը թագուհւոյն պզտիկ համբն էր ։ Վերջը համբերը քաշուեցան և ապետները մինակ թողուցին գացին, որպէս զի քնանան հանգչին մինչեւ հետեւեալ օրը ․ երբ յաղթողը մոգպետին պիտի ներկայանար՝ իր նշանագիրը բաղդատելու և ինքզինքը յայտնելու համար ։

Զատիկ թէեւ սիրահար՝ անուշ քուն մը քաշեց շատ յոգնած ըլլալուն ։ Իգօպատ որ քովի սենեակը պառկեր էր աչքը չի կրցաւ գոցել ։ Գիշերը ելաւ, Զատիկին սենեակը մտաւ, անոր ճերմակ գլահը նշանագրին հետ առաւ, ու անոնց տեղը իր կանաչ զէնքերը թողուց ։ Արշալոյսին ելաւ կոխօղալով մոգպետին գնաց, ու հասկըցուց անոր թէ ինքն է յաղթողը ։ Ոչ ոք կը յուսար անորմէ այս բանը ․ սակայն Իգօպատ յաղթող հռչակուեցաւ, երբոր Զատիկ անդին իր սենեակը դեռ կը քնանար ․ Ասդարտէն ապշեցաւ և Բաբելոն դարձաւ յուսահատ ։ Մրցարանին նստարանները գրեթէ մարդ չէր մնացած՝ երբ Զատիկ արթնցաւ ։ Զէնքը փընտըռեց ու միայն կանաչ գլահ մը գտաւ ։ Ու‿

րեչ հագուստ չունենալով՝ պարտաւորեցաւ զայն հագնելու. և յետին ծայրը զայրացած նոյն կերպարանօք սենեակէն դուրս ելաւ: Նրատարաններուն վրայ ու մրցարանին մէջ գտնուող քանի մը մարդիկ սկսան չչել ու անոր չորս կողմն առնելով՝ նախատել ու ծաղր ու ծանակ ընել: Անարգանք չի մնաց որ անոր վրայ չկուտեն: Վերջապէս Զատկին համբերութիւնը հատաւ. Թրովը նախատիչ գրեհը ցըրուեց, հալածեց: Բայց ինքն ինչ ընելիքը չէր գիտեր: Թագուհին տեսնելը անկարելի էր. Անոր պարգեւած ճերմակ սպառազէնը պահանջել անհնար. ինչու որ մատնուտ եղած կըլլար: Ուստի երբ Թագուհին խոր տրտմութեան մէջ ընկղմած էր, զայրոյթն ալ Զատիկը պաշարած էր: Սկսաւ Եփրատայ եզրը պտըտիլ, մըտածելով որ իր աստղը զինքը անսահման թըշուառութեան մը դատապարտած է: Իր կրած ամեն աղէտքը միտքը կը բերէր, միականիներն ասող կնկան դիպուածէն՝ մինչեւ իր զինուց գողութեան դէպքը կը յիշէր վշտագին: «Ահաւասիկ, կըսէր. քունէ ուշ արթննալուն պտուղը: Թէ որ քիչ մը պակաս քնանայի, Բաբելոնի թագաւոր կըլլայի և Աստարտէն կ՚առնէի: Ուրեմն գիտութիւնները, բարի վարքը ու քաջութիւնը միշտ դժբաղդութեանս պատճառ եղան»: Իվերջոյ բերնէն նախախնամութեան դէմ ալ տրտունջ ելաւ և հաւատալու տրամադիր էր որ անողոքելի նախասահմանութիւնը այս աշխարհս կառավարելով, բարիները կը հալա-

ծէ և կանաչ ապետները երջանիկ կընէ ։ Վերջ-
ներէն մէկն ալ հագած կանաչ սպառազէնն էր ,
որով խայտառակ եղաւ ։ Զատիկ վաճառականի
մը հանդիպելով հագուստը ոչինչ գնով ծախեց
ու տեղը պատմուճան մը ու երկայն խոյր մը գը-
նեց ։ Այս կերպարանքով Եփրատայ եզերքը
կը պտըտէր յուսակտուր վիճակի մէջ և սրտէն
նախախնամութեան դէմ կը գանգատէր , որ
զինքը անդադար կը հալածէ ։

ԳԼՈՒԽ Ի.

ՄԻԱՅՆԱԿԵԱՑ

Զատիկ ճամբան շարունակելու ատեն մի-
այնակեցի մը հանդիպեցաւ , որուն սպիտակ ու
պատկառելի մօրուքը մինչեւ կէս մէջքը կ'իջ-
նէր ։ Ձեռքը գիրք մը բռնած մտադրութեամբ
կը կարդար ։ Զատիկ կանգ առաւ ու խորին
խոնարհութիւն մ'ըրաւ անոր ։ Միայնակեացը
այնպէս ազնիւ ու սիրալիր կերպով մը ողջոյն
տուաւ , որ Զատիկին հետաքրքրութիւնը շար-
ժեց հետը խօսակցելու ։ Ուստի հարցուց անոր
թէ՝ կարդացածը ի՞նչ գիրք է ։ —Բաղդերուն
գիրքն է , ըսաւ ծերունին . կուզե՞ս բան մը կար-
դալ ։ Եւ գիրքը Զատիկին տուաւ ։ Երիտասարդը
թէեւ զանազան լեզուներու տեղեակ էր , չկըր-

ցաւ գիրքին և ոչ մէկ տառը քակել։ Ասկէց եւս առաւել շատցաւ հետաքրքրութիւնը։ —Տրտում ու տխուր կը տեսնեմ զքեզ, ըսաւ անոր ծերունին։ —Աւաղ, որչափ իրաւունք ունիմ տրտում ըլլալու, պատասխանեց Զատիկ։ —Թէ որ կը ներես, միասին երթանք, ըսաւ ծերունին· Թերեւս քեզի օգտակար ըլլամ։ Ես երբեմն մխիթարական խօսքերով վշտակիրներուն սիրտը սփոփած եմ։ Միայնակեցին դէմքը, մօրուքը ու ձեռքի գիրքը Զատկին ակնածութիւնը աւելցուցին։ Անոր խօսքերուն մէջ գերագոյն լոյսեր կը տեսնէր։ Բաղդի, արդարութեան, բարոյականի, գերագոյն բարւոյն, մարդկային տկարութեանց, առաքինութեանց և մոլութեանց վրայ այնպէս կենդանի, սրտաշարժ ճարտասանութեամբ մը կը ճառէր, որ Զատիկ կարծեց թէ անզուսպ հրապոյր մը զինքը դէպ 'ի անոր կը մղէր։ Աղաչեց, պաղատեց որ քովէն չի զատուի մինչեւ որ Բաբելոն դառնայ։ —Ես քեզմէ կը խնդրեմ այդ շնորհը, ըսաւ անոր ծերունին· երդում ըրէ Արամազդայ վրայ որ քանի մը օր յինէ չի պիտի զատուիս երթաս՝ ինչ որ ընելու ըլլամ։ Զատիկ երդում ըրաւ և միասին ճամբայ ելան։

Երկու ճամբորդները երեկոյին հոյակապ դղեկի մ'առջեւ հասան· հոն առանձնակեացը իրեն և ընկերին համար հիւրընկալութիւն խընդրեց։ Դռնապանը որ կարծես թէ մեծ իշխան մ'էր, արհամարհոտ բարեսրտութեամբ մը զանոնք ներս առաւ, գլխաւոր սպասաւորի մը

ներկայացուց, որ տիրոջը չքեղ դաստիկոններն անոնց ցուցուց։ Ետքը կերակուրի հրաւիրելով սեղանին վարի ծայրը զանոնք նստեցուց. տանուտէրը անգամ մը աչքը չդարձուց չնայեցաւ իր հիւրերը։ Սակայն ըստ սովորականին առատապէս և քաղաքավարութեամբ մեծարեցին զանոնք։

Վերջը զմրուխտէ և յակինթէ զարդարուն ոսկի կոնք մը բերին, որուն մէջ ձեռք լուացին և ննջելու համար գեղեցիկ սենեակ մը անոնց ցոյց տուին։ Հետեւեալ առտուն ծառան ամէն մէկուն մէկ մէկ ոսկի տալով ճամբեց։

Ջատիկ ճամբան ըսաւ. —Տանուտէրը վեհանձն մարդ մը կերեւի ինձ թէեւ փոքր ինչ ամբարտաւան է. հիւրընկալութիւնը ազնուաբար կը կատարէ։ Այս խօսքերս ըսելու ատեն դիտեց որ միայնակեցին լայն գրպանն ուռած է, և տեսաւ որ մէջինը գոհարազարդ ոսկիէ կոնքն է, զոր ծերունին գողցեր էր։ Առջի բերան ճիգ մը հանել չը համարձակեցաւ բայց անհնարին հիացման մէջ ինկեր էր։

Կէս օրին մօտ առանձնակեացն ու Ջատիկ փոքրիկ տան մը դրան առջեւն եկան ուր հարուստ ագահ մը կը բնակէր։ Մենականը քանի մը ժամու համար հիւրընկալութիւն խնդրեց։ Աղքատի՛ կերպարանօք ծեր սպասաւոր մը դաժան կերպով մը զանոնք ընդունեց։ Երկուքն ալ ախոռը տարաւ, ու առջեւնին քանի մը փտտած ձիթապտուղ, սեւ հաց ու աւրած գարեջուր դրաւ։ Մենականը առջի ե-

ընկոյին պէս ուրախ զուարթ կերաւ խմեց․ յետոյ այն ծեր ծառային դառնալով, որ աչ-քը անոնց վրայ տնկած կը նայէր՝ որ բան մը չը գողնան, ու շուտով մեկնելու կ'ստիպէր, հանեց առաւօտուն պարգեւ տուած ոսկիներն անոր տուաւ, և ըրած ծառայութենէն շնոր-հակալ ըլլալով, կ'աղաչեմ, ըսաւ․ գիս տիրոջդ ներկայացուր։ Ծառան զարմացած տուաւ զա-նոնք տիրոջը տարաւ։ —Վեհանձն իշխան, ը-սաւ անոր միայնակեացը․ ձեր մեզի ըրած ազ-նիւ հիւրընկալութեան փոխարէն լոկ շնորհա-կալութիւն մը միայն ձեզի կրնամ յայտնել, հաճեցէք այս ոսկի կոնքս ընդունիլ իմ անկեղծ երախտագիտութեանս իբր մէկ փոքրիկ նշանը։ Ագահին խելքը գլխէն թռաւ ու քիչ մնաց այ-լայլութենէ գետին պիտի իյնար։ Մենականը չսպասեց որ ինքզինքին գայ, այլ շտապաւ իր երիտասարդ ուղեւորին հետ դուրս ելաւ գը-նաց։ — Հայր իմ, ըսաւ անոր Ջանիկ․ այս ինչ բաներ կը տեսնեմ․ դուք ընաւ ուրիշ մար-դոց չէք նմանիր․ առօք փառօք զմեզ հիւր-ընկալող իշխանէ մը գոհարաշէն կոնք մը կը գողնաք, ու զմեզ այնպէս անարգաբար ըն-դունող ագահի մը կ'ընծայէք։ —Որդեակ իմ, պատասխանեց ծերունին․ այն չքեղ անձը՝ որ միայն մնափառութենէն և ցուցամոլութենէն իր հիւրը կը մեծարէ, այսուհետեւ աւելի խո-հեմութեամբ վարուիլ պիտի սորվի․ իսկ ագա-հը հիւրասէր ըլլալու պիտի վարժի։ Մի՛ զար-մանար գործերուս վրայ և տեսէս եկուր։

Զատիկ տակաւին կարող չէր որոշել, թէ աս մարդը յիմար է, թէ ամենիմաստուն. բայց մենակեացը այնպէս իշխանութեամբ կը խօսէր, որ Զատիկ՝ մէկ կողմանէ ալ երդումով կապուած ըլլալով՝ հետը երթալու ստիպուեցաւ.

Իրիկունը վայելչաշէն բայց պարզ տեսքով տան մը առջեւ հասան, ուր ոչ շռայլութեան և ոչ ագահութեան նշան մը կը տեսնուէր. Տանտէրը աշխարհէս քաշուած իմաստասէր մ'էր, որ իմաստութեան և առաքինութեան հանգիստ և խաղաղ կը պարապէր անձանձրոյթ. Հեռաւոր բնակարան մը շինէր և հոն քաշուեր էր, ու անպարծ ազնուութեամբ մը ուղեւորներուն հիւրընկալութիւն կ'ընէր.

Ինքն անձամբ մեր երկու ճամբորդներուն առջեւը ելաւ, ներս հրամցուց և հանգստանալու համար պատրաստի սենեակ մը տարաւ. Քիչ մը ետքը նորէն եկաւ ու զանոնք հրաւիրեց մաքուր և պարզ ճաշ մը ընելու, և նոյն միջոցին Բաբելոնի վերջին յեղափոխութեան վրայ խոհեմութեամբ խօսեցաւ. Թագուհիին ջերմ և անկեղծ կողմնակից երեւցաւ, և մեծ փափաք ցուցուց որ Զատիկ մրցումներուն մասնակից ըլլար արքայական աթոռը ձեռք բերելու համար. — Բայց մարդիկ, ըսաւ. Զատիկին պէս թագաւոր մը ունենալու արժանի չեն. Զատիկ այս խօսքը լսելով կը կարմրէր և սրտին վիշտերը կը սաստկանային. Խօսակցութեան ատեն երբեք ալ միաբան ըսին, որ աշխարհիս մէջ ամէն բան միշտ իմաստուն-

ներուն փափաքին համեմատ չի յաջողիր ։ Սակայն մենականը միշտ կը պնդէր, թէ նախախնամութեան գործերն անհասանելի են և թէ մարդիկ իրաւունք չունին դատաստան ընելու ամբողջի մը վրայ որուն ամենամանր մասը տեսանելի է ։

Յետոյ կրից վրայ խօսք բացուեցաւ ։ — Ո՛հ, որչափ աղետաբեր են կիրքերը, կըսէր Զատիկ ։ —Անոնք նաւուն առագաստները լեցնող հովերն են, պատասխանեց միայնակեացը․ երբեմն նաւը կ՚ընկղմեն, բայց առանց անոնց նաւը չի կրնար քալել ։ Մաղձը ցաւոտ և հիւանդոտ կ՚ընէ մարդս, իրաւ, սակայն առանց մաղձի կարելի չէ ապրիլ ։ Այս աշխարհիս մէջ ամեն բան վտանգաւոր է, բայց ամեն բան հարկաւոր ։

Վերջը զուարճութեան վրայ խօսք եղաւ, ու մենականը փորձով հաստատեց, որ այն երկնաւոր պարգեւ մ՚է մեզի․ —Վասն զի, ըսաւ․ մարդս ինքն իրեն ոչ զգացում և ոչ ալ գաղափար կրնայ տալ․ ամեն բան դրսէն կ՚ընդունի․ վիշտն ու զուարճութիւնն իրեն գոյութեան պէս ուրիշ տեղէ կ՚առնու ։

Զատիկ կը զարմանար, թէ ինչպէս սա մարդս որ այնպիսի տարօրինակ բաներ ըրաւ, այսպէս քաջ կ՚իմաստասիրէ ։ Հուսկ ուրեմն բանաւոր և ախորժելի խօսակցութենէ մը ետեւ՝ տանտէրն իր երկու հիւրերը սենեակը տարաւ, փառք տալով Աստուծոյ, որ իրեն այսպէս երկու իմաստուն ու առաքինի հիւր ղրկեց ։ Ա-

ռատաձեռնութեամբ անոնց ստակ պարգեւել ուզեց, բայց մենակեանը չընդունեց, ու այն իրիկուն իսկ մնաս բարեւ ըսաւ անոր՝ առաւօտուն կանուխ ճամբայ ելնելու և Բաբելոն դիմելու դիտաւորութիւնը յայտնելով: Այս բաժանումը շատ սրտաշարժ եղաւ, մանաւանդ Ջատկին ակնածութիւնը ու համակրութիւնը վերջին աստիճանի հասեր էր այս բարեհամբոյր և ընտիր մարդուն վրայ:

Երբոր մենակեանը և Ջատիկ իրենց սենեակը քաշուեցան, գովեցին իրենց հիւրասէր տանուտէրը: Ծերունին առաւօտուն կանուխ ընկերին արթնցուց, ըսելով. —Արի մեր ճամբան շարունակենք, բայց քանի որ ամեն մարդ դեռ կը քնանայ, կուզեմ աս մարդուն ունեցած յարգանաց և սիրոյ նշան մը թողուլ: Այս ըսաւ, ջահ մ'առաւ, ու տունը բռնկցուց: Ջատիկ սարսափելով աղաղակել սկսաւ, և ընկերը արգիլել ուզեց այնպիսի սոսկալի ոճիր մը գործելու: Բայց միայնակեացը գերագոյն զօրութեամբ մը զանի ետեւէն կը քաշէր: Տունը սկըսաւ վառիլ և մենակեանը՝ որ ուղեկցին հետ անկէց բաւական հեռացեր էր, հանդարտութեամբ տանը այրիլը կը դիտէր: —Փառք Աստուծոյ, ըսաւ. ահաւասիկ սիրական հիւրընկալիս տունը մոխիր դառնալու վրայ է. ո՜հ, երջանիկ մարդ: Այս խօսքիս վրայ Ջատկին խնդումն ու բարկութիւնը մէկէն շարժեցան և անգամ մը մտածեց, ալեւոր հայրը յանդիմանել, ծեծել և խոյս տալ. սակայն բան մ'ալ

չըրաւ , ու միշտ անոր ներգործութենէ բըռ-
նուած՝ ակամայ անոր ընկերացաւ մինչեւ վեր-
ջին օթեւանը ։

Վերջապէս Հասան ողորմասէր ու առաքի-
նի այրի կնկան մը տունը , որ տասն ու չորս տա-
րեկան սիրուն քեռորդի մ'ունէր և իր միակ
կայան էր ։ Այս կինը կրցածին չափ ասոնց պա-
տիւ և ընդունելութիւն ըրաւ ։ Միւս օրը քե-
ռորդւոյն հրամայեց որ ճամբորդներուն հետ
երթայ մինչեւ մօտակայ կամուրջն , որ ժամա-
նակէ մը 'ի վեր փլած ըլլալով , վրայէն անցնի-
լը վտանգաւոր եղած էր ։ Պատանին մեծ փու-
թով անոնց առաջն ինկաւ ։ Երբոր կամուրջին
մօտ հասան , —Եկուր տղաս , ըսաւ միայնակեացը
պատանիին . եկուր քովս որ մօրաքեռդ յայտ-
նեմ իմ երախտագիտութիւնս ։ Երբոր պատա-
նին մօտեցաւ , մենակյանը անոր մազերէն բըռ-
նելով գետը նետեց ։ Պատանին անգամ մը ջը-
րին երեսն ելաւ ու նորէն տակը սուզաւ ան-
յայտ եղաւ ։ —Ո՛հ գազան , ո՛հ եղեռնագործն
դու , գոչեց Զատիկ ։ —Դու ինծի խօսք տուած
էիր աւելի համբերող ըլլալու , ըսաւ միայ-
նակեացը անոր խօսքը ընդմիջելով . գիտցիր ,
որ այն տունն՝ զոր նախախնամութիւնը կրակի
մատնեց՝ իր տակը գանձ մը կը ծածկէր և տան-
տէրը անով ճոխացաւ . գիտցիր , որ աս պա-
տանին , զոր նախախնամութիւնը գետը նետեց ,
տարիէ մը իր մօրաքոյրը , երկու տարիէն ետեւ
ալ զքեզ պիտի սպաննէր ։ —Ո՞վ , ըսաւ քեզի
այդ բանը , բարբարոս մարդ , գոչեց Զատիկ .

և թէ որ դու այդ գուշակութիւնը բաղդի գրքին մէջ կարդացիր, միթէ իրաւունք ունիս գետին մէջ խղդելու պատանի մը որ քեզի ամենևին վնաս մը ըրած չէ։

Երբոր Զատիկ այսպէս կը խօսէր, դիտեց որ ծերունիին մօրուքը աներևոյթ եղեր ու դէմքը առոյգ պատանիի մը կերպարանքն առեր էր։ Մ՝ենականի հագուստը ձգեր, ու լուսաւոր մարմին մը ստացեր էր, որուն վրայ չորս հատ գեղեցիկ թևեր կային։ — Ո՛վ առաքեալդ երկնից, ո՛վ անմահական հրեշտակ, գոչեց Զատիկ երկրպագութիւն ընելով. ուրեմն դու կամաւ հրեղէն աշխարհէն իջեր ես, ինձի պէս տկար մահկանացուի մը յաւիտենական օրինաց հնազանդութիւն սորվեցնելու համար։ — Մարդիկ, ըսաւ հրեշտակը. ամեն բան կը դատեն՝ առանց բան մը ճանչնալու. իսկ դու մարդկան մէջ ամենէն արժանաւորն էիր լուսաւորուելու։

Զատիկ խօսելու հրաման խնդրեց, ու ըսաւ. — Ես ինքզինքիս վրայ վստահ չեմ, կասկած մ'ունիմ, կ'աղաչեմ, կը հաճի՞ք մեկնել զայն։ Միթէ աւելի աղէկ չէի՞ք ըներ թէ որ ան պատանին ուղղէիք ու առաքինութեան ճամբուն մէջ դնէիք՝ փոխանակ խղդելու։ Հրեշտակը պատասխանեց. — Թէ որ առաքինի ըլլար և ապրէր, իր ճակատագիրն այն էր, որ առած կնկան ու անորմէ ունեցած որդւոյն հետ պիտի սպաննուէր։ — Բայց, ըսաւ Զատիկ. անհրաժեշտ հա՞րկ մ'է որ եղեռնագործութիւն-

ներ ու թշուառութիւններ գտնուին, և այս տեսակ աղետից բարի մարդերը վիճակին։ —Չարերը, պատասխանեց հրեշտակը. միշտ թշուառ են. անոնք երկրիս վրայ գտնուած սակաւաթիւ արդարները փորձելու կը ծառայեն, ու չարիք մը չկայ որմէ բարիք մը չծագի։ —Բայց, հարցուց Զատիկ. լաւագոյն չէ՞ր ըլլար որ միշտ բարին տիրէր և երբէք չարիք չի գտնուէր։ —Այն ժամանակ, ըսաւ հրեշտակը. այս երկիրս ուրիշ երկիր, և արկածներու կապակցութիւնը ուրիշ կերպ իմաստութեան մը տնօրէնութիւնը կըլլար։ Այնպիսի կատարեալ կարգ մը, միայն գերագոյն Էին բնակած տեղը կը գտնուի, ուր չարութիւնը երբէք չի կրնար մուտ ունենալ։ Նա բիւրաւոր աշխարհներ ստեղծեց, որոց մէջ իրարու նմանութիւն չկայ բնաւ։ Այս անհուն զանազանութիւնը իր անհուն կարողութեան յատկութիւններէն մէկն է։ Ոչ երկրիս վրայ երկու նման տերեւներ ունեցող ծառ մը և ոչ երկնից անսահման դաշտին մէջ երկու համանման գունդեր կրնան գտնուիլ, և ինչ որ այս քու ծնած փոքրիկ փոշիին վրայ կը տեսնես, իր որոշ տեղն և որոշ ժամանակին մէջ դրուած է, ամեն բան բովանդակող Արարչին անխախտ հրամանին համեմատ։ Մարդիկ կարծեն թէ աս տղան դիպուածով գետն ինկաւ, կորաւ. Նոյնպէս դիպուածով այն տունը հրոյ ճարակ եղաւ։ Ո՛չ, ամենեւին դիպուած չկայ, ամեն բան աշխարհիս մէջ կամ փորձ, կամ պատիժ կամ վարձք, կամ նախատեսու-

թիւն է ։ Միտքդ բեր ան ձկնորսն որ մարդե-րուն մէջ ամենէն թշուառը ու ողորմելին կը սեպէր ինքզինքը ։ Նախախնամութիւնը քեզ անոր ղրկեց որ անոր բաղդը փոխես ։ Ողորմելի մահկանացու, դադարէ փնտռելու այն էլին հետ, զոր քեզի կ'իյնայ պաշտել ։

—Բայց, ըսաւ Զատիկ . . . Այս բառը ըսե-լու ատեն հրեշտակը արդէն դէպ 'ի տասնե-րորդ երկինքը կը սլանար ։ Զատիկ ծունր դը-րած Նախախնամութեան երկրպագեց ու անոր հնազանդեցաւ ։ Հրեշտակը վերէն պոռաց . — Պատանի դու, շաւիղդ դէպ 'ի Բաբելոն ուղղէ ։

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

—

Զատիկ բոլորովին շուարած ու կայծակէ եկած մարդու մը պէս ահաբեկ՝ ուր երթալը չէր գիտեր ։ Այն օրը որ մրցողները պալատին բակը գումարուեր էին հանելուկները մեկնե-լու ու Քրմապետին հարցումներուն պատաս-խան տալու, Զատիկ Բաբելոն մտաւ ։ Կանաչ ասպետէն զատ ամեն մրցողները ներկայ էին ։ Զատիկ այն ինչ քաղաքը մտաւ, բոլոր ժողո-վուրդը չորս կողմն առին . և սկսան ակնդէտ նայիլ անոր, բերնով օրհնել և սրտի անոր թագաւորութիւնը մաղթել ։ Նախանձոտն ա-

նոր անցնիլը տեսաւ , դողդողաց ու աչքը մե-
կուսի դարձուց ։ Ժողովուրդը Զատիկն առաւ
ու մինչեւ ժողովատեղին առաջնորդեց ։ Երբ
Թագուհին անոր գալուստը իմացաւ , երկիւղն ու
յոյսը գլուխը տանջել սկսաւ ու անհնարին յուզ-
ման մէջ ինկաւ ։ Չէր կարող հասկնալ թէ ինչու
համար Զատիկ անզէն էր , և ի՛նչպէս անոր
ճերմակ զրահն խզուպատռ հագեր էր ։ Զատիկ
ժողովարանը մտնելուն ամեն կողմէ չփոթ մր-
մունջ մը փրթաւ ․ ամեն մարդ կը զարմանար
ու կ՚ուրախանար որ նորէն երեւան ելաւ նա ․
Բայց ի՛նչ օգուտ , միայն մրցողները կրնային ժո-
ղովարան մտնել ։

—Եւ ես մրցողներէն մին եմ , ըսաւ Զատիկ ․
բայց կը տեսնեմ որ ուրիշ մը իմ զէնքերս կը
կրէ ։ Մինչեւ որ փորձով ըսածս հաստատելու
պատիւն ունենամ , հրաման կը խնդրեմ որ հա-
նելուկները լուծելու համար ես ալ ներկայ գըտ-
նուիմ ։ Այս առաջարկութիւնը ժողովին որոշ-
ման յանձնուեցաւ ։ Զատիկին ուղղութեան համ-
բաւը տակաւին ամենուն սրտին մէջ այնպէս
խորունկ տպաւորուած էր , որ զանի իրենց մէ-
ջը ընդունելու չվարանեցան ։

Քրմապետը նախ այս հարցումը առաջար-
կեց ։ —Աշխարհիս մէջ ո՞րն է այն բանը որ խիստ
երկայն ու խիստ կարճ է ․ շատ արագաշարժ
և շատ յամրաքայլ է ․ բաժանելի և անբաժան
է ․ ամենէն աւելի անտես կ՚անցնի , ու ամե-
նէն աւելի ցաւակցութեան արժանի է ․ առանց
անոր ոչ ինչ գործել անհնար է ․ ամեն պզտիկ

բաները կ՚սպառէ , և ամեն մեծ բաները կը կենդանացունէ ։

Խօսքը Խդոպատինն էր ։ Սա պատասխանեց թէ , իրեն պէս մարդ մը հանելուկներէն բան մը չ՚իմանար , թէ Նիզակին հարուածովը հակառակորդին յաղթելը բաւական կը համարի ։ Ոմանք ըսին թէ այս հանելուկս բաղդ կը նշանակէ , ոմանք , երկիր , ուրիշները լոյս ։ Ջատիկ պատասխանեց թէ , —ժամանակն է , վասն զի անկից երկար բան չկայ , ըսաւ . ըստ որում յաւիտենականութեան չափն է , նաեւ շատ կարճ է , վասն զի մեր խորհուրդները 'ի կատար հանելու չբաւեր . շատ դանդաղ է սպասողներուն համար , իսկ բաղդաւորներու համար կարի սրընթաց , մեծութեամբ մինչեւ անսահմանութեան կը հասնի , մանրութեամբ եւս յանչափս կը բաժանի , ամեն մարդ անհոգ է վրան , ամեն մարդ անոր կորուստը կ՚ողբայ . առանց անոր բան մը չըլլար . ապադային դիտութեան արժանի չեղած մանր մունր բաները կը մոռցունէ , իսկ մեծ բաները կ՚անմահացընէ ։ Ժողովը միաբերան Ջատիկին տուաւ իրաւունքը ։

Ետքը հարցուցին ։ —Ի՞նչ է այն բանը որ մարդս առանց շնորհակալութեան կ՚ընդունի և կը վայելէ՝ թէ ի՛նչպէս առատաբար ուրիշներուն կը հաղորդէ երբոր ի՞նչ ընելը և ո՛ր ըլլալը չգիտեր , և ձեռքէ կը հանէ առանց իմանալու ։

Ամեն մարդ իր կարծիքն ըսաւ ։ Միայն Ջատիկ գուշակեց թէ այն բանը կեանքն է ։

Միւս համեղուկներն ալ նոյնպէս մեծ դիւրութեամբ մեկնեց ։ Իգոպատ միշտ կըսէր թէ անկից դիւրին բան չկայ, և թէ ինքն կարող է դիւրաւ բացատրել թէ որ քիչ մը մտածելու աշխատի ։ Արդարութեան, գերագոյն բարւոյն, և թագաւորելու արհեստին վրայ ալ հարցումներ եղան ։ Զատիկ ամենուն ալ ուղիղ և ազդու կերպով պատասխանեց ։ Ցաւալի բան է կըսէր ամեն մարդ, որ այսպիսի իմաստուն մարդ մը՝ այնչափ անճարակ տգետ ըլլայ ։

—Վսեմապատիւ Տեարք, ըսաւ Զատիկ. ես ասպարէզին մէջ յաղթող ըլլալու պատիւ ունեցայ ։ ճերմակ սպառազինութիւնն իմս է, քընացած ատենս Իգոպատ իշխանը զայն յափըշտակեց, հաւանական է որ զայն կանաչէն աւելի իրեն վայելուչ համարեց, բայց ես պատրաստ եմ, նախ՝ հագած հագուստովս և սրովս այս գեղեցիկ սպիտակ սպառազինին դէմ ձեր առջև մաքառելու, և ստուգելու որ արին Օծամը յաղթողն ես էի, այն պարծանքն իմս է ։

Իգոպատ մեծ վստահութեամբ մենամարտութեան հրաւէրն ընդունեց ։ Ապահով էր որ գլուխը սաղաւարտ, ձեռքը վահան և թեւերը բազպաններ ունենալով, դիւրութեամբ կը յաղթէ այնպիսի հակառակորդի մը, որ գիշերային խոյր մի և թեթև հագուստ մը միայն հագած էր ։

Զատիկ սուրը քաշեց Թագուհին ողջունելով, որ իրեն կը նայէր ուրախութեամբ ու սըրտաթունդ ։ Իգոպատ ևս սուրը հանեց առանց

մէկը բարեւելու , ու Ջատկին վրայ վազեց անվեհեր ։ Մազ մնաց որ մէկ հարուածով Ջատկին գլուխը պիտի ճեղքէր , բայց Ջատիկ անոր հարուածը պարապը հանեց՝ իր սուրին ուժգին կողմը անոր սուրին տկար կողման դէմ դնելով , այնպիսի սաստկութեամբ որ Իդոպատին սուրը կոտրեցաւ ։

Այն ատեն Ջատիկ Իդոպատ բռնեց գետինը զարկաւ , ու իր սուրին ծայրը անոր անպաշտպան կողմին կռթնցունելով ըսաւ ․ Ձէնքդ վար դիր , թէ ոչ քեզ կ'սպաննեմ ։ Իդոպատ միշտ զարմանալով որ իրեն պէս մարդու մը գլխուն ձախորդութիւն պատահի , թողուց որ Ջատիկ ուզածն ընէ ։ Ան ալ հանդարտութեամբ անոր փառաւոր սաղաւարտը , շքեղ զրահը , գեղեցիկ բազպաններն ու սռնապաններն հանեց հագաւ , և այնպէս սպառազինուած վազեց Ասդարտէին ոտքն ինկաւ ։ Գատոր շատ դիւրաւ հաստատեց որ այն սպառազինութիւնը Ջատկինն էր ։ Ուստի միաբան հաւանութեամբ և մանաւանդ Ասդարտէին հաճութեամբը թագաւոր հրատարակեցաւ ։ Ասդարտէ այնչափ ձախորդութիւն քաշելէ ետեւ՝ վերջապէս քաղցր ուրախութիւն մը կ'զգար տեսնելով , որ սիրահարին աշխարհի առջեւ իրեն ամուսինն ըլլալու արժանի համարուեցաւ ։ Իդոպատ իր տունը գնաց ինքզինքը տէր կանչել տալու ։ Ջատիկ թագաւոր եղաւ , և որ մեծն է , երջանիկ ․ Միշտ կը յիշէր հրեշտակին բանը ․ կը յիշէր նաեւ այն աւազին համն որ

աղամանդ եղեր էր ։ Ուստի Թագուհւոյն հետ Նախախնամութեան երկրպագութիւն մատուցին ։ Զատիկ Թեթեւամիտ Մխուֆը Թողուց որ ուզածին պէս աշխարհիս վրայ Թափառի ։ Մարդ ղրկեց Արպակատ աւազակապետը կանչել տուաւ, ու իր զօրաց բանակին մէջ պատուաւոր աստիճանի մը հասոյց, խոստանալով որ եթէ ճշմարիտ զօրականի մը պէս վարուի բարձրագոյն աստիճանի կը հանէ զինքը ․ իսկ թէ որ նորէն աւազակութեան միտի, իսկոյն կախաղան կը հանէ ։

Մեղօկին ալ Արաբիայէն բերել տուաւ գեղեցիկ Ալմոնային հետ, ու Բաբելոնի վաճառականներուն տեսուչ ըրաւ ։ Գատորն ալ մեծ պաշտօնի հասաւ ու սիրելի գտաւ ըրած մեծամեծ ծառայութեանց փոխարէն ։ Թագաւորին բարեկամն եղաւ և Զատիկ այն ժամանակ աշխարհիս իբր մէկ հատիկ Թագաւորն հռչակուեցաւ․ քանի որ բարեկամ մ'ունէր ։ Փոքրիկ համրն ալ չի մոռցան ։ Ձկնորսին գեղեցիկ տուն մը շնորհեցին ։ Օրխան ալ մեծ գումար մը ձկնորսին տուժ տալու և յափշտակած կինը անոր դարձունելու դատապարտուեցաւ․ բայց ձկնորսին խելքը գլուխը եկած ըլլալուն մինակ ստակն առաւ ։ Գեղեցիկ Շէմիրն ու Ազորա անմխիթար էին ։ Առաջինը Զատիկը միականի պէտի մնայ կարծելուն, երկրորդը անոր քիթը կտրել ուզելուն վրայ ։ Զատիկ անոնց վիշտը մեղմացուց պարգեւներ ընծայելով ։ Նախանձոտը կատաղութենէն ու ամօթէն մեռաւ ։

Ցերութիւնը խաղաղութիւն, փառք և առատութիւն վայելեց ։ Այն գարն երկրիս ամենէն գեղեցիկ գարը կոչուեցաւ. վասն զի արդարութիւնն ու սէրն ամենուրեք կ'իշխէին ։ Ամեն մարդ Զատիկը կ'օրհնէր, Զատիկ ալ զԱստուած ։

ՎԵՐՋ

ՎՐԻՊԱԿՔ

Երես.	Տող.	Սխալ.	Ուղիղ.
4	17	*խեղճ*	*խելացի*
6	22	*Թալէօդրոսի*	*Թալէադրիսի*
9	18	*կիրքերն*	*ձիրքերն*
15	15	*խօսրովուհի*	*Խօսրովուհի*
16	14	*իմանազու*	*իմանալու*
19	15	*որ այն*	*որ երբ այն*
23	5	*միւսը*	*միւսը՝*
25	15	*նոր պահուն*	*նոյն պահուն*
26	24	*շուտով տեսաւ*	*շուտով տեսան*
26	29	*Գրած*	*գրած*
31	16	*ակըսաւ*	*ըսաւ.*
52	29	*վերջապէս*	*վերջապէս, »—*
56	27	*չուլթակ*	*ջուլթակ*
68	19	*հաճիք, կոչեցէք*	*հաճիք կոչեցէք,*
68	21	*Փաղխայէն*	*Փաղդէայէն*
69	28	*(էն ետքը հետեւեալ տողերը սխալմամբ չեն տըպուեր։)*	

Այս խօսքիս վրայ ամէնքը բողոք բարձին։ Ջատիկ կեղտացին ըսաւ. —Միթէ ստոյգ չէ՞ որ այս կաղնիի ոստը չես պաշտեր, այլ ոստն ու կաղնին ստեղծողը։ —Անշուշտ, պատասխանեց կեղտացին։ —Իսկ դուք, Պ. Եգիպտացի. տարակոյս չունիմ որ Ապիս կովին մէջ կը պաշտէք այն որ ձեզի կովեր տուաւ։ —Այո, ըսաւ Եգիպտացին։ —Օաննէս ձուկն ալ ոչինչ է, յարեց Ջատիկ. անոր քով որ ձուկերն ու ծովը ստեղծեց, —Իրաւունք ունիս, ըսաւ Փաղդէացին։ —Իսկ Հնդկաստանցին և Գաթէացին ալ ձեզի պէս առաջին հեղինակ մը կը ճանչեն։ Ցոյնին ըսած հիանալի բաները քաջ չըմբռնեցի, սակայն հաւատի եմ որ այն ալ գերագոյն էակ մը կը ճանչէ, որմէ կախում ունին ձեւը և նիւթը։ Ցոյնը, որուն վրայ կ'զմայլէին, ըսաւ թէ Ջատիկ շատ աղէկ հասկըցեր է իր միտքը։ —Ուրեմն դուք ամէնքդ մի և նոյն

կարծիքն ունիք, պատասխանեց Ջաւիկ. և հետեւապէս վիճաբանելու պատճառ մը չկայ։ Բոլոր հանդիսականները գրկեցին Ջաւիկը։ Մեդօկ իր արմտիքը սուղ սուղ ծախելէն ետեւ՝ իր Ջաւիկ բարեկամը առաւ և իր երկիրը դարձաւ։ Ջաւիկ երբ հասաւ իմացաւ որ իր բացակայութեանը ժամանակ զինքը դատեր և քիչ քիչ կրակով այրելու դատապարտեր են։

Երես.	Տող.	Սխալ.	Ուղիղ.
72	6	շոգարանէն,	լոգարանէն
75	11	Թիտորի ու Թէրնատի	Թիտորի ու Թէրնատի
86	2	Արպակատ	Արպակատ
87	12	զարդն են	զարդն է
90	4	կը դառնուխ	կը դառնուի
96	15	կը փնտռուէ	կը փնտռուէք
98	2	վայրկեան իր ինքզինքը	վայրկեան ինքզինքը
98	21	'ի վերջէ եթէ	'ի վերջէ երբ
107	4	ՄՐՁՈՒՄ	ՄՐՑՈՒՄ
108	6	չի մեկնէր	չի մեկներ
111	20	վերքերն	վերտերն
115	9	գրեհը	գրոհը